

Erdélyi Magyar Adatbank
Partiumi és Bánsági Múemlékvédő és Emlékhely Társaság

Kiss Kálmán

MEGÍRNI AZ IGAZSÁGOT

Egri történelméről
és neves személyiségeiről

Partiumi füzetek

88

Kiss Kálmán

MEGÍRNI AZ IGAZSÁGOT

Egri történelméről és neves személyiségeiről

Kiss Kálmán

MEGÍRNI AZ IGAZSÁGOT

Egri történelméről
és neves személyiségeiről

A sorozatot szerkeszti:
DUKRÉT GÉZA

Szöveggondozás:
DARABONT ÉVA

Fényképek: Sárosi Máté, Szabó Kinga Mária

Borítókép: Egri látképe. Fényképezte: Fodor Csaba

ISBN 978-973-0-29614-3

Készült:

a Hagyományos Kultúrát Megőrző és Támogató Szatmár Megyei Központ,
Geiger Enikő-Gyöngyi magánvállalkozó (Németországból),
valamint a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság
támogatásával.

Készült a nagyváradai LITERA PRINT nyomdában.
Tel.: 0732-115.445; e-mail: literaprint@gmail.com

ELŐSZÓ

E gyűjteményes kötet az utóbbi években írt előadásaim kibővített gyűjteményét, valamint a munkásságomról írt értékeléseket tartalmazza, amelyeket most a tisztelt olvasóim szíves figyelmébe ajánlok. A tematika sem tér el az eddigi köteteim által felvázolt magyar nyelvészetől, helytörténettől.

A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaságunk örökös témája a térséghez kapcsolódó azon híres személyiségek – esetemben Gellért Sándor író, költő, nyelvész, műfordító, Visky Ferenc református lelkész és az Egriben született Papp Antal református hithős, ifj. Kürthy Károly református lelkész és a Nemes Magoss család bemutatása –, akik e régióban éltek és szolgáltak.

Alkotói „ars poeticám” egy bibliai idézet: *„Embereket szolgálva, Istennek szolgálunk.”* (Máté evangéliuma)

A reformáció 500 éves létezése és megünneplése jó alkalom volt arra, hogy a protestáns vallási eszmék ösztönzést adjanak a nemzeti megújulásra az egész Kárpát-medencében. Azt kívánom, hogy soha ne fogyjon el a magyarság sem a Kárpát-medencében, sem Európában, sem a Föld más országaiban szétszóródva.

A magyar reformáció kezdetei és megerősödése elválaszthatatlan a történelmi Szatmártól. Vidékünk, mondhatni, a magyar reformáció bölcsője. A reformációról mindig lehet újat mondani, újabb és újabb módon szólhat hozzánk az üzenete. Közismerten sok szatmári reformátor élt és tevékenykedett e régióban, s közülük jó néhányan befolyásolták kultúránk, történelmünk és magyarságunk alakulását. Fülöp István, a Reformá-

tusok Szatmárért Közhasznú Egyesület elnöke a reformáció jelentőségéről így értekezik: *„A magyar reformáció egyik ősfészke Szatmár vármegye volt, és a Kárpát-medence első magyar zsinatának, az 1545-ös erdődi zsinatnak a pontjai a mai napig hatással vannak a reformátusságra, de az összmagyarásra is”.* (SZFÜ, 2017)

És végül üzenem minden kedves olvasómnak: hinni kell, hogy értékeink, nyelvünk és kultúránk nemcsak kincs, hanem megtartó erő is. Meggyőződésemmé vált: meg kell tanulnunk hinni, hogy lehet keresztény hitben, tisztességben, őszintén és igazságosan élni. Bátorításként: *„jószerűűnek maradni egy szívtelen világban bátorság, nem gyengeség”.*

Hálás köszönetemet tolmácsolom mindazoknak, akik jelen kötetem létrejöttében hathatós és önzetlen segítséget nyújtottak: Bara Istvánnak, a KLMT országos alelnökének, PBMET-tagtársamnak, dr. Vajda Sándor PBMET-tagtársamnak, dr. Puskás Csabának, a Szatmári Református Esperesség főgondnokának, a Gellért Sándor-utódoknak, Bú Juliánna, Gellért Sándor volt tanítványának Mikolából, Magoss Gábor túrterebsi tanítványomnak.

Hálás köszönet dr. Péntek János professor emeritusnak (Kolozsvár), valamint Máriás József irodalomtörténésznek (Nyíregyháza) a munkásságomról írt értékeléseikért.

Kiss Kálmán

EGRI 800 ÉVES, OKIRATBAN IGAZOLT ÉVFORDULÓJÁNAK MEGÜNNEPLÉSE

Meghívó

Egri község Önkormányzata tisztelettel meghívja Önt
Egri település
800 éves évfordulójának megünneplésére.

Ez alkalomból ünnepi megemlékezésre kerül sor december
4-én 15.00 órától a helyi
kultúrotthonban.

Műsor röviden:

15:00 Ökumenikus ima a helyi kultúrotthonban

15:15 Polgármesteri köszöntő (díszvendég: Pánczél Károly,
a Magyar Országgyűlés Nemzeti Összetartozás Bizottságának
elnöke)

15:30 Ünnepi műsor: Egri Csodaszarvas Néptáncgyűttes,
valamint a helyi Csűry Bálint Általános Iskola diákjainak
előadása

16:00 Kiss Kálmán helytörténész előadása

17:00 800 éves évfordulós bál

Szeretettel várjuk!

Egri 800 éves

2016-ban Szatmár megye több települése: Börvely, Egri, Krasznabéltek, Mikola, Túrterebes, Szárazberek ünnepelték okiratokban való, első hivatalos említésének 800. évfordulóját, de csak pár helyen adták meg a módját s szerveztek úgymond „születésnap” ünnepséget az elmúlt 800 év tiszteletére

„Az elmúlt nyolc évszázadban sok minden próbára tette a kis szamosháti települést, Egri - dúlta török, tartozott ide, oda, de lakói szüntelenül imádkozva kitarítottak, megőrizték szokásaikat, értékeiket, bármilyen zászló lobogott is felettük.” (Szabó Kinga Mária, SZFÚ) Egriben 2016. december 4-én egész napos rendezvénysorozattal adóztak nemcsak az elmúlt nyolc évszázadnak, de elődeiknek és a jelenkori lakosoknak is – s hogy a Szamos menti településen múlt és jelen mellett jövő is lesz, azt az a vándorbölcső is alátámasztja, amelyet Pánczél Károly, a Magyar Országgyűlés Nemzeti Összetartozás Bizottságának elnöke hozott ajándékba a település legkisebb lakójának Egribe, ahol a megyében legmagasabb a születések száma.

A 800 éves Egri Ünnepség a több mint 600 éves gótikus stílusban épült – közel fél évezrede református – templomban kezdődött vasárnap, 2016. december 4-én. Az ünnepi istentiszteleten Kovács Sándor helybeli lelkipásztor, volt esperes hirdetett ígét. Az istentiszteleten a nagyszámú hallgatóság, több felekezet hívei, lelkileg ráhangolódhatott az egész napi ünnepség fő témájára, az otthon, a haza, a szülőföld bibliai értelmezésére. A tiszteletes úr igehirdetését a Lukács evangéliuma második részének hetedik versére építette, Mária és József kényszerű betlehemi útjára, illetve a Betlehemben is elhangzott kegyetlen mondatra: *„Számotokra nincs hely.”* A lelkészi beszéd így folytatódott: *„Lehet, hogy igazat mondott mindenki; lehet, hogy nincs hely Krisztus számára – az életünkben sem. Már gyermekeink is túlterheltek, nincs időnk beszélgetni Istenről, Krisztusról. Nincs időnk úgy készülni, úgy várni Krisztust, mint ahogy egy keresztény családtól az elvárható. Sokszor a pénztárcánkban sincs hely Krisztusnak – nem segítünk mások nyomorúságán, pedig mennyiszor hiábavalóságokra költünk! Ha életünkben, szívünkben olyan sok a vendég, lehetne*

Fényképezte: Szabó Kinga Mária

ritkítani s kivetni, ami nem oda való. Annyi mindent hordozunk, amire nincs szükségünk, ami eltávolít Istentől és egymástól. Mi azt mondjuk Krisztusnak: nincs hely a családban, a pénztárcámban, az életemben számodra. Ő azt mondja: Gyere, az én Atyám házában van hely számodra. Ma ünnepeljük Egri 800. évét. Adja Isten, hogy soha ne hangozzék el: számodra nincs hely. Eleink helyet készítettek itt számunkra, gyermekeink, unokáink is ünnepeljenek itt évről évre

adventet, karácsonyt, és magyarul dicsérik az Istent. Mert csak annak a nemzetnek van jövője, amely szívében Istennel él!” (Kovács Sándor lelkesz-esperes).

Az istentiszteletet és a díszebédet követően az emlékező ünnepség az egri kultúrotthonban folytatódott. Az épület előcsarnokában a hagyományörző fiatalok ünnepi hangulatot teremtettek azáltal, hogy adventi vásárt és kiállítást szerveztek az általuk készített ötletes karácsonyfa- és asztaldíszekből.

A görögkatolikus, római katolikus és református ökumenikus imát követően elsőként a község polgármesternője, Márton Zsuzsanna köszöntötte, majd bemutatta a vendégeket és az egybegyűlteket, a település apraját-nagyját. A polgármester aszszony fő érdeme e rendkívüli emlékező ünnepség megtervezése és megszervezése. A legutóbbi önkormányzati és parlamenti választások alkalmával, a rendszerváltást követő időszakban Márton Zsuzsanna a Magyar Polgári Párt színeiben nyert mandátumot. Öröndetes dolog, hogy - Egri újkori történetében először - együtt ünnepelt a hazai magyar pártok (RMDSZ + MPP) képviselöte, valamint az anyaországi szervezetek markáns személyiségei. A polgármesternő szavai garanciát jelentenek a közösség jövőjét illetően: *„A Szamosbát e kis településén 800 éve megmaradtunk. Magyarok, románok, ukránok itt élünk egymás mellett, de még mindig nem ismerjük egymást, egymás szokásait és hagyományait, mint azt illene, s ezen javítani szeretnénk a következőkben. Tiszteletben tartva múltunkat, megértve jelenünket, így lesz jövőnk is.”*

Magyar Lóránd RMDSZ-es parlamenti képviselő szerint: *„Olyan településen vagyok, ahol voltak feszültségek, de - végignézve a teremben - most az emberek együtt vannak és együtt tudnak ünnepelni. Azt kívánom az egrieknek, hogy leszármazottaik 800 év múlva is itt legyenek, és ilyen összefogó közösség legyen akkor is. Erre pedig ugyancsak jó esély van, hiszen statisztikai adatok bizonyítják: Egriben a legnagyobb a népszaporulat Szatmár megyében.”*

Bíró Zsolt, a Magyar Polgári Párt országos elnöke, aki egyben az RMDSZ-listán képviselőjelölt, az összefogásról így értekezett: *„Mi, Kárpát-medencei magyarok sokfélék vagyunk, de magyarként*

**Márton Zsuzsanna,
Egri polgármestere**

Fényképezte: Szabó Kinga Mária

nézzük a világot, hiszen összeköti a magyarságunk; s nekünk, erdélyi magyaroknak az adventi várakozás hosszúra nyúlt: vannak ígéretek, melyekre 100 éve várunk.”

Kiss Zoltán, a Szatmár-Ferencváros Projekt vezetője rövid kis időutazásra hívta a jelenlévőket a magyar történelem legrebellisebb vidékén: „A Szamos mocsaras, lápos területén, egy tisztáson pár család halászattal, vadászattal tengeti életét - ők az egriek ősei, onnan indult minden. Megmaradtak, őrizték a lángot, túléltek az évszázadokat - kívánom, hogy Egri polgárai emelt fővel tekintsenek a munkára, melyet eleik elkezdtek, és méltóképpen folytassák azt.”

Csintalan Hanna és bölcsője

Pánczél Károly, a Magyar Országgyűlés Nemzeti Összetartozás Bizottságának elnöke köszöntötte az ünneplő közösséget, s átadta ajándékát, a vándorbölcsőt a település legkisebb lakójának, melyet aztán majd a soron következő apróság kap meg. A biztató jövő körvonalait ecsetelte szavaival: *„Mindenek ellenére itt vagyunk - a magyar nyelv megtartó erejének, a magyarság életerejének köszönhetően itt vagyunk és jó reményekkel nézhetünk előre, nem fog el nemzetünk.”*

A fentiekhez büszkén társítom a közelmúltban megjelenő Sepsiszéki Nagy Balázs író-társam biztatását a magyar népességszaporodást illetően: *„...ma a legfontosabb dolgunk, kötelességünk, a népességszaporodásért való cselekvés... hiszen a bölcső az élet jelképe... Amelyik nép bölcsőibe és a benne ringatott gyermekebe fektet, az az élni akarás*

mellett dönt és jövőt épít.” (Kopjafák helyett bölcsőket a nemzetnek! Csinód-Úz-völgye, 2019)

Egri 800 éves történelméről

*„A múltat nem lehet tőlünk elvenni.
De ez csak akkor a miénk, ha ismerjük.”*

(Nemeskürty István)

A témaválasztás indoklása

Ezer év óta a magyarság az európai keresztény műveltség kihagyhatatlan elemét képezi. A magyarság hosszú évszázadokon át Európa védőbástyája volt, ugyanakkor tudósai és művészei által jelentős szerepet játszott az európai műveltség kimagasló eredményeiben.

Kelemen Hunor a közelmúltban felhívta figyelmünket: *„A kultúra híd más nemzetiségek felé, azaz minden emberben van egy kontinens, amit születése óta épít azokból a kulturális élményekből, amelyekkel nap mint nap gazdagabbá válik... Ez a számunkra otthonos kontinens egyben kapu a világra, és híd más kultúrák, más nemzetek, más személyek felé.”* (www.maszol.ro)

Örök kérdés, hogy a tradíció hogyan menthető át új és még újabb korokba. Miként lehetséges úgy ápolni a múltunkat, hogy közben a jövő ne fusson el mosolyogva mellettünk. (Csinta Samu). Múltunk és értékeink teljesebb ismerete, a jelenkor hazai és nemzetközi hatásainak, törekvéseinek felismerése, nemzeti érdekeink megvilágosodása nem nélkülözheti tájékozódásunkat, ismereteink pótlását folyamatosan múltunkról, jelenünkről.

Az elmúlt ezredév történései Egriben

Koppány legyőzése után István legfontosabb feladata a keresztény királyság megalapítása volt. Kérésére II. Szilveszter pápa (napjainkban ezt is megkérdőjelezi anyaországi tudósok) koronát küldött. Királlyá választásával István elnyerte a magyar keresztény egyház kiépítésének jogát. István király a magyar népben rejlő nemzetépítő erőt, a belső egység és a külső béke

elve alapján oldotta meg a honfoglalás óta időszerű nemzetpolitikai problémákat. István lett a keresztény király mintaképe Európában. Nemcsak intelmeiben megfogalmazott eszméivel, törvényeivel, hanem élete példájával is. A Szent István-i türelem ellenére a magyarsággal rokon egyes keleti népcsoportok, valamint szlávok, németek, olaszok egy része mégis elmagyarosodtak.

Napjainkban már egyöntetű vélemény az, hogy az utolsó hazatérés (honfoglalás) után bevándorolt népek a magyarság etnikai összetételében nem játszottak fontos szerepet. A németek zárt életüket élték, a románok sem keveredtek, főleg vallási okok miatt.

*

„A magyarság Szatmár vármegyét a honfoglaláskor nem szállta meg. Akkoriban ez a terület az országos gyepü előtt maradt és települések mindaddig nem alakultak ki rajta, míg nem kezdték el betelepíteni a magyarság által a 12. és 13. századok fordulóján.” (Fábián Sándor, 1939, Bp.)

Egri és környéke a megtelepedés kezdetén egészében királyi birtok, azaz királyi ispánság volt az első szervezet, mely rajta berendezkedett. A vadban bővelkedő vidék királyainknak még a 13. század második felében is kedvenc vadászterülete volt. *„Számos települést alapítottak s ezek számát később megháromszorozták további települési tényezők: nemzetségi birtokszervezetek és szabad kisbirtokos elemek léptek a 18. század közepén fölbomlásnak induló királyi uradalom helyébe.”* (Fábián Sándor, uo.) Akkoriban Magyarország belsejéből kelet felé terjeszkedő nemzetségek útja Bihar, Szatmár és Bereg megyékben szerzett birtokon keresztül vezetett el a Szatmár megye szomszédságában lévő Ugocsába is. A tatárjárás következtében részben megfogyatkozott településeket találhatunk e vidéken. De a Káta, Hontpázmány és Gutkeled nemzetségek a településeket megújították, s néhány évtized alatt még számos új településnek is megvetették az alapot.

A 13. században e vidéken (a Tisza déli vidékén) úgynevezett kismenesi falvak jelennek meg, éppen a lakatlan székek fogla-

lására törekvő kirajzásoknak köszönhetően. Kezdetben csupán egy családi udvarháziról beszélhetünk, majd fokozatosan eltérélyesedtek és megtelek. Hat-nyolc emberöltő elteltével a kisenemesi családok száma megnövekedett. Véségi osztódással egyre keskenyebb szeletekre szakadt a település, s vele együtt az ősi örökség. *„Nem lehetetlen, hogy a túrmenti erdősegek mögött újra lakott terület kezdődött, s ebben az esetben a védelem pontjai Sárköz fölött, megyénk területén kívül sorakoztak tovább. (...) Másik lehetőség a szamosháti erdők alatt húzódó és a szamosihoz kapcsolódó gyepei, de ennek az okleveles támasztékai hiányoznak.”* (Maksai Ferenc, Bp., 1940)

Az itt talált szlávok egy része beolvadt a magyarságba. De a betelepült németek jobban megőrizték nyelvüket és hagyományait. Így volt ez a románsággal is. Fokozatosan minden nemzetiség ennek az országnak a fia lett. Ezt védelmezték ők is, munkájukkal ezt gyarapították, mivel itt találtak otthonra.

A 12. században a központi terület védelmét a Magyarországról áttelepített magyar határőrezredek biztosították, és kisebb-nagyobb föld-fa várak körül és mögött csoportosultak. Egri a szatmári várhoz tartozhatott. *„Zotbmart a várával együtt Árpád magyarjai már itt találták. Gizella királyné (Szent István hitvese) németeket telepített ide, innen a Németi neve. A városkát a telepések építették.”* (Muhi Sándor, Szatmárnémeti, 2003)

Már ebben a korban feltételezhető a falusi egyházi szervezet kiépülése. Római katolikus templomokkal, templom körüli temetőkkal ettől kezdve korábban kialakult lakatlan területeken, egykori erdővidéken is lehet találkozni. Az ispáni várak – így Szatmár is – mindenütt a kereszténység központjai voltak. A Gutkeledek és Káták Szamosnál gyökeret vert ágai kaptak itt adományokat, s rendezkedtek be a használható területeken.

II. Andrásnak (1205–1235) megkoronázása után ki kellett elégítenie követelőző híveit. Megkezdte a királyi birtokok mértéktelen eladományozását.

1216: az első írott dokumentum Egrire vonatkozóan

Az előbb említett II. András 1216. évi Adománylevele Merc (Merle?) grófnak a Szirmay Antal megfogalmazása szerint így hangzott 1810-ben: *„Az első határjel kezdődik kelet felől a Túr folyónál Raphael malma mellett. (...) Onnan elindulván északnak a régi híd mellett érkezik a németek határáig, ahonnan megy Égeri/Egri mellett. Onnan elindulván (...) tövisek között van a széle a fent említett Raphael komisz földjével és onnan Egri marad Nikola (Nichola) birtoka, ahonnan irányul nyugat felé... egyenesen az út mentén, amely Berche (Berek?) felé megy Terebes irányába (...) érkezik a Túr vizéhez, ahol készült egy határdomb.”* (Szirmay Antal, Buda, 1810)

A Szatmár vármegyei igazgatás szervezete és a jogkör szélessége nem mutat az országostól elütő sajátosságokat. Míg a főispáni tisztség a nagybirtokosok kiváltsága volt, addig az alispánok a megye közép- és kismemesiből, szolgabírák, electusok, iuratusok a helyi kisbirtokosság soraiból kerültek ki.

Egri is a korabeli kismemes falvak egyike volt, de egyházilag Egri besorolása már bonyolultabb. A középkorban az egész vidék felügyeletét Erdély püspöke nevében a Meszesen túli vikárius látta el. *„Megyénkben csak egyetlen kivétel, a Szatmárnémetitől északra elterülő erdővidék falvainak szigetszerű különállása töri meg az erdélyi egyházmegye egységét.”* (Maksai Ferenc, Bp., 1940)

Egri és a környék plébániáit az egri (Eger) püspökségbe sorolják (a pápai tizedjegyzék szerint). Egy faluban általában két-három birtokos volt. Általában 8-10 lakott jobbágytelek, 6-8 üres és pár letelepedésre alkalmas hely volt. Ebből kiszámítható egy-egy falu családfőinek száma: 30-60 családfő. Egriben a jobbágylakók népessége a középkorban is túlnyomórészt magyar. A középkor vége felé már a birtokviszonyok nem változtak lényegesen. A falvak lassú elszegényedése is tapasztalható. Ezt bizonyítják az Adójegyzékben található jobbágynevek is. Ennél nehezebb a kisbirtokosok származásának tisztázása.

„A 14. században a városi polgárok magyar nemes családokkal házasodtak, birtokokat szereztek a környéken, esetleg maguk is leköltöztek vidékre és vidéki birtokos-családok alapítói lettek.” (Maksai Ferenc, Bp., 1940) Végző településformák kialakításában a legelső nemzetségből s a szerveződő ispánságtól kezdve később birtokot szerzett családokig mindenki kivette részét. „Van a Szamosháti erdős területének néhány kisnemes telepe (talán ide sorolhatók: Egri és Mikola), melyeket a szamosmenti csoportoktól csak fiatalabb voltuk különböztet meg.” (Maksai Ferenc, Bp. 1940)

Maksai szerint „elsőnek, még a 12. században, Mikola települt meg”. Szarazberek birtokosa a mikolaiakkal közös őstől származik. „Ebből a korból való Egri”, majd következik Adorján (1262) és Sárközüjlak (1339).

A kisbirtokos családok későbbi sorsa az elszegényedés. Az Egri és Mikola családok szétterebélyesedtek, s ezáltal hanyatlanak erőben. „Egri kivételével mindenütt vannak emlékeink jobbágyalakókról.” (uo.) Sárköz, Meggyes, Szinérváralja például a Móric család birtoka.

Az első írott dokumentum 1216-ból való, amelyben a faluval szomszédos Mikola határainak megjelölése kapcsán szó esik Nagyeger-patak nevééről, amely a következő században a település névadója lesz.

Maksai Ferenc: „Mikola 1216. évi határjárásában ezen a helyen (Egri határa) csak a ma is élő Nagyegre folyónevet adja, valamint bizonyos Pothéna földjét, pedig, ha akkor lakott hely lett volna itt, nem mulasztaná el megemlíteni. A patak adta tehát a nevét a következő században mellette megtelepülő falunak. Pothéna bizonyára a föld egyik első magánbirtokosa.”

A fenti dokumentum szerint 1216-ban, tehát immár 800 éve, EGRI településnévként szerepelt. Ugyancsak ebből az évből való a Szirmay Antal által latinból fordított Adománylevél, amely a falu határait pontosan megjelöli.

Két dokumentumban is szerepel Pothéna, aki valószínűleg első birtokosa volt annak a földterületnek, amelyen a későbbi település kialakult. Gellért Sándor szerint „ennek a Pothénának a földjéből szereztek birtokot a mikolai Mikola családban, a

későbbiekben bekövetkezett családi viszály miatt, a Potbena birtokára áttelepült és az Egry nevet felvett mikolaiak. Minden bizonnyal ezek az Egryek lettek aztán a falu megalapítói.” Mindez már a 13. század végén, a 14. század elején történt. Maksai szerint is ez a falu lett az Egry család ősi, névadó birtoka. Nevét már a 14. században is úgy írták, mint ma.

Kezdetben, de majd később is, a középkorban kialakult és a 19. századig érvényben lévő feudális rendszerben nem a nyelv, nem az etnikum volt a társadalmi állás meghatározója, hanem a társadalmi hovatartozás. A nemesi réteg tartozott csupán az államalkotó társadalmi réteghez. Egész Európában a jobbágyok a nemeseknek voltak alárendelve. A 13. századtól azonban az ország népe nemzetté vált, s a királyt és a hazát védte. A nemes szolgálataiért jutalomban részesült, vagy birtokadományra (földterület) tarthatott igényt.

Bura László *Szatmár megye helynevei (földrajzi nevei)* című, 2008-ban megjelent kétkötetes kiváló könyvéből tájékozódhatunk Szatmár megye települései első írásos megjelenésének dátumairól. Néhány példát említenék azon megyebeli településeink közül, amelyek 2016-ban ünnepelték fennállásuk 800 éves évfordulóját: Börvely, Egri, Krasznabéltek, Mikola, Túrterebes, Szárazberek.

Árpád-kori településnek számítanak azok a települések, amelyeket 1301-ig jegyeztek írott dokumentumokban (Várad Regestrum): Adorján (1262), Apa (1215), Aranyosmeggyes (1271), Csanálos (1221), Csedreg (1224), Csög (1215), Dobra (1214), Erdőd (1215), Érkávás (1215), Érszodoró (1215), Gyöngy (1215), Halmi (1217), Iriny (1219), Kakszentmárton (1213), Kaplony (1212), Királydaróc (1217), Kisbábony (1261), Kökényesd (1274), Lázári (1245), Mezőterem (1215), Nagykároly (1264), Patóháza (1215), Pete (1215), Reszege (1215), Sándorhomok (1261), Sárközújlak (1270), Szatmárnémeti (1213), Szatmárzsadány (1215), Tamásváralja (1284), Tasnád (1205), Tasnádszántó (1213).

*

1366-ban „Egry László és János, Péternek fiai, magok és Imre rokonoknak rész-jószágát Egriben a Túr vizén épített malommal együtt fejeknek váltságáért Vasváry Jánosnak, Tamás fiának 100 forintba elzalogosították”. Csak következtetni lehet, hogy az Egryek nem lehettek valami békés lelkületű emberek. Hogy fejük miért forgott veszélyben, titok marad. De a Vasváry Jánosnál elzalogosított rész-jószágot „megint visszafoglalták”, és ezért Nagy Lajos király őket Voyay János, Medve fia s emberei által a királyi ítélő udvar eleibe idéztette.

Arról nem szól a krónika, hogy a királyi ítélő udvar ezért a tettükért mivel büntette a zálogot visszafoglaló Egryeket. Nem kaphattak valami nagy büntetést, mert 1374-ben ismét viszály tör ki a birtokhatárok miatt. Egry Imre Szepessy Jakabnak, az ország főbírájának jóváhagyásával „Egrinek határát járatni akarta” (Szirmay). Ekkor Egry Imre és László Jánky László túrterebesi malmát lerombolták, 120 sertését Egribe hajtották és terebesi jobbágyságot vasra verették. Az ügybe maga Lajos király is beavatkozott, mert parancsot adott András főispánnak, hogy a Leleszi Konventnek az ügyről tanúvallomást tegyen. Lehet, hogy az udvar ítéletének foganatja volt, mert közel egy századon át békésebbek voltak az Egryek. De birtokuk határát illetően sohasem voltak nyugodtak. Újra meg újra határjárást, vagyis birtokuk határainak megállapítását kérték. 1423-ban Egry Miklós és György birtokuk határát határjelekkel el akarták különíteni Terebestől Garay Miklós nádorispán parancsára, aki Magasmarthi Pató Kelemen bízta meg a parancs végrehajtásával. Gróf Perényi Péter terebesi jobbágyságot azonban ellenálltak.

1426-ban a határjárást Egry Miklós ismét megpróbálta, mivel gróf Perényi Péternek abban az időben a királyi udvarban kellett lennie, Zsigmond király (1387–1437) parancsára az ügyet elhalasztották. Egry Miklós nem sokáig várt az újabb határ-megállapítási kérelemmel, 1427-ben „Szigmond Királynak parancsolatja által, mivel Jánosnak, néhai Gróf Perényi Péter fiának a Havas Alföldi Hadba a Királlyal kellett mennie, megint »elmulasztatott« a határjárás.” (Szirmay)

Úgy tűnik, a fiak és unokák elfelejtették az I. Lajos király által őseikre kiszabott bizonyos büntetést, mert 1463-ban Egry Imre és Gergely ismét harciaskodtak a szomszéd falubeli Csernavoday Domokos és Egyed birtokosok szolgáljaival szemben. A Csernavodayak 1426-ban kaptak birtokot Batizon, Homokon, Lázáriban. A tanúvallomások szerint Egry Imre és Gergely a fent említett birtokosok egyik szolgáját megsebesítették nyilakkal, 60 arany forintot érő két lovát, egy páncélt és egyéb fegyvert erőszakkal elvették tőle.

1456 nyarán II. Mohamed szultán nagyszámú sereggel Nándorfehérvár alá érkezett, hogy elfoglalja Magyarországot. Hunyadi és Kapisztrán János ferences szerzetes seregei szálltak szembe a kétszeres túlerővel. A déli harangszó a védőkért elhangzó imára hívta az egész kereszténységet. Azóta terjedt el a mondás a harangszó szimbolikájáról: *„Az élőket hívom, a halottakat siratom.”*

Bencze Izabella a *Nándorfehérvár dicső emlékezete* (magyaridok.hu) című írásában így összegezi az esemény magyar és európai jelentőségét: *„Nekünk, magyaroknak van egy olyan történelmi eseményünk, amelyre nem lehet nem emlékezni, hiszen több száz éve egész Európában emlékeztet rá minden áldott nap, minden délben egy gyönyörű égi hang. III. Callixtus pápa, aki rövid egyházvezetői létét teljesen a török elleni harcnak szentelte, az üzenetét egyedül meghalló magyarok megsegítésére rendelte el a harangszót: »Jel adassék minden hívőnek, hogy imáikkal segítsék azokat, akik a török ellen harcolnak.« 2001-ben július 22-e a nándorfehérvári diadal emléknapja lett. Ez a nap nem csupán a nemzetnek, hanem a keresztény Európának és a mai keresztény világ összességének az emléknapja. Ez a nap a hazafiságnak, önfeláldozásnak, emberi helytállásnak, az európaiságnak, az európai összefogásnak és a kereszténységnek máig élő példaképe.”*

A reformáció

Kiss Endre József református lelkész (Sárospatak) előadásában, amelyet a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Émlékhely Társaság 23. Konferenciáján Nagyváradon tartott 2017. szeptember 2-án a *Reformáció kezdetei Közép-Európában: történelmi párhuzamok* címmel, összegezi és értelmezi az 500 éves reformációt. Az alábbiakban e kiváló tanulmány alapján megkísérlem felvázolni a Kárpát-medencei reformáció mozgalmának máig ható tanulságait, amely magával hozta a keresztény vallásgyakorlás és egyház megújítását is.

A Magyar Királyságban, a Felvidéken, az Alföldön, Délvidéken, a Partiumban és Erdélyben a husziták építhették gyülekezeteiket és templomaikat. Rohamosan elterjedtek azok az eszmék, amelyek hangsúlyozták, hogy a nagy társadalmi különbségek ellenére Isten előtt minden ember egyenlő; az egyház a választottak közössége; a hit Isten kegyelmi ajándéka; a papság egyetemes; istentisztelet bárhol tartható, nem csak a templomokban; ami nincs a Bibliában, pusztán egyházi előírás, az elhagyható stb. Természetszerűleg kapcsolódott ezekhez a Szentírás szabad, anyanyelven történő olvasásának, az egyházfegyelem, a szeretetszolgálat gyakorlásának igénye, visszatérve az első keresztény közösségek gyakorlatához.

A tanulmány szerzője a következőképpen foglalja össze a reformáció meggyökerezését a régióban: *„Megfelelő előkészítés után a reformáció mind a királyi Magyarországon, mind a török bódoltságban, mind pedig az Erdélyi Fejedelemségben gyorsan terjedhetett: a 4 milliós magyarság 95%-a protestánsnak vallotta magát. A későbbiekben az ellenreformációs erőszakkal szemben Bocskai István, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György erdélyi fejedelmek győzelmes szabadságharcainak köszönhetően maradt meg a Kárpát-medencében Közép-Európa legjelentősebb protestáns tömbje.”*

Már a 16. század első felében olyan szellemi mozgalom hullámcsapásai terjedtek el Szatmár vármegyében, amely közel húsz év alatt minden lelket hatalmába kerített. A hitújítás, a reformáció a gondolkodást, valamint a közéletet is teljesen

átalakította, mert a szegénység, a tudatlanság, a társadalmi bajok, az óriási terhek a honvédelem miatt a hívek lelki üdvéről való gondoskodást háttérbe szorította. A kapzsiság oda vezetett, hogy egyes főrangú családok a vármegyéből hatalmas birtoktestek fölött rendelkeztek. Az erdélyi reformáció elsősorban a köznépnek tett nagy szolgálatot azáltal, hogy szorgalmazta a népi éneklés és a magyar nyelvű népoktatás kifejlesztését. Az ún. „nemzeti iskolák” a későbbi népiskola előfutárai voltak, ahol már a kezdetekben fontos elem a leányok nevelése is. Szatmár vármegyében az új felekezetnek kezdetben nem voltak kiadásai templomépítésre, mert egyszerűen elfoglalták a régi katolikus templomokat. Annál többen áldoztak az iskolára. A protestáns elveknek megfelelően, minden embernek olvasnia kellett a Bibliát. Jó tanítókról kellett gondoskodni, akik megtanították írni és olvasni a szegény, de nagyszámú pórnépet. Ezt úgy valósították meg, hogy akik lelkészi állásra pályáztak, csak úgy számíthattak megválasztásukra, ha előzetesen több évig tanítoskodtak.

A magyar reformáció legnagyobb vívmánya a magyar nyelvű Biblia volt. A reformációban a magyarságnak átadta Isten a magyarra lefordított, így minden hallgató és olvasó számára élő erővel ható Bibliát. A reformáció hozta lelki áramlat tette, az egyén önkéntes vállalása alapján, a társadalmi élet alapjává az isteni törvények szerinti magas erkölcsi életet. Ez az őszinte, tiszta erkölcsiség tette lehetővé a valódi polgárosodást.

Az Egry család évszázadai

Az Egry család sokáig nem bírt a nagy birtokkal, mert 1550-ben új név, új család jelenik meg Egri történelmében. Ekkor ugyanis Pethényi (másképp Bazándi) Demeter özvegyének, Orsolya asszonynak és gyermekeinek (György, Mihály, Wilhelm, Anna, Katalin) egy telket adtak. 1578-tól kezdve pedig maguk az Egryek kezdték eladogatni birtokaik egy-egy részét. És ebben az évben Egry Miklós fia, Kelemen a maga részét eladta 400 forintért Salgay Bálintnak, majd 1583-ban Egry Kelemen felesége,

Oroszy Erzsébet 600 forint ráadást kért Salgay Bálinttól, aki ezzel az egri birtokot örökre megvette. A pénzre azért volt szüksége, hogy a szolnoki várban török fogságban raboskodó férjét kiszabadítsa. Az adásvételt 1592-ben a király jóváhagyta.

Az egykor egy család birtokát képező Egri az évszázadok során felaprózódott, és egyre több gazda tulajdona lett. A gazdálkodás nehéz voltát mutatta az a tény, hogy birtokrészeket kénytelenek voltak elzálogosítani, s az elzálogosított birtokrész nem minden esetben került vissza tulajdonosához békés úton. Gyakran a törvényszéket is igénybe vették. 1589-ben Egry László, Bernárd, Miklós, János, Czerjék és Sándri az Egrihez tartozó és néhai Egry Tamás és Lőrinc által néhai Mikolay Gergelynek elzálogosított Gyakortölgyes és Piskáros közerdőknek a visszaadására Mikolay Ferencet a törvényszék által felszólították. A szóban forgó birtokrész ekkor visszakerült az Egry család tulajdonába, de továbbra is a Mikolay család volt a haszonélvező bizonyos egyezség értelmében és haszonbér ellenében, mert 41 évvel később, 1630-ban Egry István, László és Bernáth megtagadták a haszonvételt Mikolay Istvántól és Ferencről, aki ezt *„az eleikkel lett egyezés ellen magoknak a Piskárköz és Gyakortölgy Egri erdőket tulajdonították”*. (Szirmay, 296.)

A mohácsi vészt követően a rohamosan előretörő török hódítások határvidékké alakították a megyét. Szatmár megye három ország határán találja magát. *„A 16-17. században, a török hódoltság korszakában (1541-1711) Magyarország és Erdély között létrejött államszerződések korszakos közjogi vonatkozásaiakon kívül Erdély joghatósági határainak jelentékeny kiterjesztését is tartalmazták.”* (Lukinich Imre, 1918, 368.)

A 16. század közepén - János Zsigmond és a Báthoriak idején - a történelmi Szatmár vármegye katonai, politikai jelentősége, földrajzi helyzete folytán, hatalmi harcok célpontjává vált és többször is gazdát cserélt.

A bécsi béke biztosította Erdélynek a tiszántúli vármegyéket. A nikolsburgi, a II. bécsi, a pozsonyi, a linzi békekötések, Ung és Sáros megye kivételével, egész Kelet-Magyarországon ún. békeszerző fejedelmek, úgymint Szapolyai János (1526-1540),

János Zsigmond (1556–1571), Báthori István (1571–1586), Báthori Zsigmond (1587–1599), Báthori Gábor (1608–1613), Bethlen Gábor (1613–1629), Bethlen István (1630), I. Rákóczi György (1630–1648), II. Rákóczi György (1648–1660), II. Rákóczi Ferenc (1705–1711) uralkodásának időszakára esnek. A linzi béke Erdély joghatósága alá utalta Szatmár és Szabolcs megyéket mindaddig, amíg Erdély trónja I. Rákóczi György (1630–1648) és családjából való fejedelem birtokában marad. A kérdéses hét megye (Ugocsa, Szatmár, Bereg, Szabolcs, Abaúj, Borsod, Zemplén) között tehát Erdély fennhatósága alá tartoztak az 1541–1660 közötti időszakban.

Szatmár vármegyében a 16. század közepén a Báthori, Drágffy, Perényi és Károlyi családok birtokában levő óriási uradalmakon kívül számtalan kisebb-nagyobb birtoktest terült el. Ellenben jelentéktelen arányszámot képviselt az egyházi és kismemesi birtok. Egriben Szirmay György és Szirmay Ferenc rendelkeztek a legnagyobb birtokkal. Ezeken kívül kisebb birtokosok még Egriben a Kallós, Márton és Budai családok.

*

A török fennhatóság az Egry család Egri feletti egyeduralmát tovább gyöngítette, s újabb családok megjelenését eredményezte. 1609-ben „*Chalóczy Menyhárt Egriben egy telket Egry Bernáthtól török rabságából való kiszabadulás végett örök áron vett*”. (Szirmay) Az Egry család tehát a nagybirtokosságnak újabb adóját kellett lefizesse a töröknek. Talán ez a kortünet készítette a Salgay családot arra, hogy egri birtokából eladjon. És ezzel lépett be Egri történelmébe a Szirmay család. 1614-ben ugyanis Salgay Bálint lánya, Katalin, Perényi Gábor felesége, Egriben egy nemesi udvarhelyet és házat tizenegy telekkel örök áron eladott Szirmay Györgynek. A Szirmay családnak három évszázadra visszanyúló vérségi kapcsolata volt az Egry családdal, s így a fent említett nemesi kúria az azt övező telkekkel, amely szemben volt és van a parókiális épülettel, Egry-leszármazottak birtokába került.

Szirmay Antal a forrásul szolgáló művében ezt a birtokvásárlást és vérrokonsági levezetését műve II. kötetének 296. oldalán így örökítette meg: „1619. Ezen vétel Királyi megegyezéssel jóváhagyatván, a nevezett rész jószágokban említett Szirmay György, ugyan György fiával beiktattatott, akik és ezeknek mostani élő maradéki Egry nemzetségből leányágon volt Sasváry Jánosnak felesége, ennek leánya Sasváry Erzsébet, Egressy Gergelyné, kinek leánya Egressy Ilona 1409. Eszt. volt Szirmay Jánosnak hitvese, kitől egyenes ágon származnak a mostan élő Szirmayak.”

A Szirmay családdal szinte egy időben jelenik meg Egriben a Szerdahelyi család, mely 1620-ban Zalából került ide, s első itteni képviselője Szerdahelyi Pál volt. A Szerdahelyi család 1695-től Szatmár vármegyében szerepel, ahol Lázári, Erendréd, Egri és Vetés községekben volt birtokos. Napjainkban is élnek Szerdahelyi családok Egriben, a református parókia szomszédságában. „Az ős, Szerdahelyi Péter 1556-ban kapott címeres nemeslevelet I. Ferdinándtól, melyet Kapornokon 1557-ben hirdettek ki. A család Szatmár vármegyében 1695-ben igazolja nemességét és azután még 1724-ben, 1762-ben, 1835-ben és 1846-ban. Tagjai közül Zsigmond 1780 körül főszolgabíró, László ugyanakkor táblabíró és sópénztárnok, Ferenc 1797-ben nemesi felkelő hadnagy, majd táblabíró és főügyész, főjegyző, később első alispán és 1846-ban főispáni helytartó, László részt vett az utolsó nemesi felkelésben, Pál fia Agoston vetési birtokos, a Vármegyei Gazdasági Egyesület elnöke és a lótenyésztési bizottság elnöke, Károly kapitány unokája, Jenő, pénzügyminiszteri osztály tanácsosa.” (Borovszky Samu, 1907, 606.)

Az Egry, Szirmay és Szerdahelyi családok mellett Uray, Korda, Császy, Szilágyi, Csűry, Szigethi, Udvarhelyi, Magoss, Kádár, Kallós és még több nemes család lakta Egrit. Ezek jelentős szerepet játszottak a falu életében, sőt többen megyei tisztséget is betöltöttek. E családok közül a Szerdahelyi család még ma is tekintélyes, de élnek Kádár-, Magoss-, Csűry-, Szilágyi-, Kallós- és Budai-utódok is. A nemesség mellett kisbirtokosok is lakták, mint a Simon, Kósa, Borbély családok és valamivel szegényebbek, mint Szabó, Karikás, Nagy, Csapó, Csatári és más családok.

Az 1717. évi tatárbetörés Szatmár és Nagybánya vármegyékben

Szirmai Szirmay Antal a *Szatmár vármegye fekvése, történetei és polgári esmérete* című kötetében beszámol egy kellemetlen történelmi eseményről, a tatárok 1717 augusztusában való betöréséről a fenti régióban. E két vármegyéből számtalan ártatlan nőt és férfit hurcoltak magukkal, főleg gazdag családokból, akikért komoly váltságdíjat követeltek utólag.

A hagyomány szerint Egri megszabadult a tatárjárástól. A szomszédos Mikolát azonban egyáltalán nem kímélték, aminek a híre átjött Egribe is. A lakosság körében nagy volt a félelem. Veszély esetén a falu népe a templomba húzódott, mely nem volt ugyan védőfallal körülvéve, de egyes vélemények szerint össze volt kötve egy alagúttal a Szirmay-porta kertjében akkor még megvolt „kéregházzal”, s ezen keresztül el lehetett menekülni. A „kéregház” kis nyári lak volt, mely deszkából készült, s külseje volt fakéreggel borítva. Szerdahelyi József szerint, amikor a volt Szirmay belsőség kúria előtti udvarának ma is meglévő kutat ásták, az ásatáskor ezt az alagutat megtalálták. A kút éppen átszelte az alagutat. A hagyomány nem tud arról, hogy az egriek a tatárokkal szemben igénybe vették-e a menekülésnek ezt a lehetőségét. Erre talán nem is került sor, mivel a Mikola és Egri között folyó Piskáros patakocska annyira meg volt áradva akkor, amikor a tatárok Mikolát dúlták, s Egribe is át akartak látogatni, hogy a nagy víz miatt erről a látogatásról letettek. Az egriek hálásak lehettek a Mindenhatónak, hogy a tatároktól így megszabadította őket.

A tatárok elsősorban a pénzes családokat hajtották fel és sarcolták meg. Ha ez nem ment másként, akkor a család egyik tagját, főként a gyermekeket elrabolták, s csak magas váltságdíjért adták ki, ha egyáltalán kiadták. A Szirmay családtól is elraboltak egy kilencéves leánykát, Ilonkát és bátyját, Istvánt. Szirmay Ilonkáért nagy váltságdíjat kellett fizetni. *„Szirmay Ilonka – írja Ferráti gróf Iași-ból gróf Károlyi főispánhoz küldött levelében – leányzó a Tatároktól Havasalföldi Kapitány Gyurka által meg*

vétetvén másképp ki nem szabadulhat: hanem 200 arany, az is pedig nem ezüstben, de aranyba, ezüsből mivel meg aranyozott forgó kótságtól mellé, és ezüst láncz, rajta függő jó nagy ezüst golyóbbissal párducz bőr köteléknek, ezen keresztény vérrel kereskedő vadnak küldtetetik.” (Szirmay)

Szirmay Ilonka, aki Mikolay Juditnak, Szirmay György özvegyének volt a lánya, e magas váltságdíj ellenében került csak haza. Szirmai Szirmay Antal fent említett munkájában Egrit a következőképpen jellemzi: *„magyar falu, földes urai: Szirmay Lajos Eötsénk, Egrý László és Pál, Uray, Korda, Császy, Szilágyi, Csúry, Szerdahelyi, Szigethi, Udvarhelyi, Magoss, Kádár, Kallós, és több Nemesség, lakosai Református uraknak helyben Papjuk, Oskolamesterük és régi formájú Kő Templomok, szántóföldje három nyomásbeli tiszta buzát és rozsot terem, rétje, legelője kevés fája tűzre és makkolása határjában, Szatmár közel piacozásra.”*

A szatmári békét követően a környéken élő magyar nemességnek sikerült sokat megmenteni jogaiból. Nem így a jobbágságnak. Őket egy mindinkább megszilárduló robotos rendszer várta. III. Károly (1711–1740) uralkodása elején Bécsben még féltek egy újabb lázadástól, bár a száműzött Rákóczi igazából élete végéig nem szólt bele az ország életébe. Az Erdélyi Fejedelemség újra Habsburg-tartománnyá vált. Ezáltal a helyi erők nem szólhattak bele többé az ország életébe, sem gazdasági ügyekbe. Az igazságszolgáltatás, a közigazgatás, az adók megszavazása a Bécsben székelő Erdélyi Udvari Kancelláriától függött.

Mária Terézia (1740–1780) idején a helybeli parasztságot kötelezték a katonai szolgálatra, egy időre felmentvén őket a földesúri szolgáltatások és az adók alól. A 18. század elején Erdélyben a robot jószerével korlátlan volt. Az 1714. évi országgyűlés nagy vívmánya, hogy ki merte mondani: a telkes jobbágyoktól „csak” heti négy-, a zsellérektől „csak” háromnapin ingyenmunkát lehet megkövetelni. Bár a jobbágytelkek kicsik voltak, mégis gyakoriak voltak a nyakló nélkül követelt „adományok” (sertés, bor), s a legelők, erdők hovatartozása is állandó vita tárgya volt. A jobbágyok megnyomorítása jóvátehe-

tetlen károkat okozott Erdélynek. A termelés színvonala alacsony maradt. Amint az a korabeli adójegyzékből (Egri Urbárium, 1774) is kiderül, a telkes jobbágy vagy a házzal rendelkező zsellér meghatározott méretű szántóföld és kaszáló használati jogával rendelkezett, de a szántóföldek, kaszálók, erdők tulajdonjogilag a földesurakat illették.

Nagyon sok egri lakost érdekelheti az alábbi felsorolás, amely Egri község földtulajdonosainak birtokmennyiségét is tartalmazza, csökkenő sorrendben, az 1892. évi állapot szerint (akkoriban Egri bírója Szabó Pál volt, közjegyzője Hordaly Gedeon): Sepsy Károly (327 hold), Sepsy István (241), Sepsy Károly (119), Szász Gergely (111), Fényes Péter (95), Kádár József (83), Kelemen Ferencné Melczér Cecilia (56), Magoss József (52), Weisz Dezső (48), id. Magoss Gedeon (45), Magoss Elek (44), Kádár Gergely (33), Magoss Lajos (32), id. Ary Elek (28), Kádár György (25), Egri ref. egyh. (25), Csűry Miklós (23), Kádár Miklós (22), Kanizsay Elek (21), ifj. Szabó Pál (19), Szerdahelyi Ferenc (19), Miskolczy János (18), Kádár Gáspár (17), Kallós Elek (11), Papellás Mihály (11), Simon János (11).

*

Egy személyes megjegyzést tennék: Szerdahelyi László volt az, aki anyai nagyanyám, Budai Imréné Hegyi Etelka rokona volt. Budapesten állást szerzett sok egri rokon számára. Apám is ott tartózkodott négy évig, a Rókus kórházban szolgált. Onnan ment a frontra, ott megsebesült, majd felgyógyulása után hazatért. 1946-ban megnősült, de feleségével már nem mehetett vissza a régi munkahelyére, Budapestre, mert lezárták a határt, és többé nem mehetett vissza régi szolgálati helyére.

Az ősi egyházi élet, a templom

A mi népünk a földi királyában Isten helyettesét látta. Ilyenek voltak még az Árpád-házi szent királyaink is. A templomi rend példázta Isten társadalom-berendezkedési gondolatát, azt, hogy az emberek tolokodás nélkül megférjenek és egyetlen felettést fogadjanak el maguknak: Őt magát, a templom urát, a Teremtőt. Munkájának mintája a Nap, a világ éltető ereje és erkölcsi védőpajzsa. Gyárfás Ágnes így értelmezi a fenti fejtegetések lényegét: *„Azonban őseink nem a napot imádták, hanem a Napban is Őt, a teremtő jóságát, a szeretet urát. A Nap fénye és erkölcsi tisztasága közvetítette a teremtői gondolatot. Ez a gondolat magának a teremtésnek kezdetektől tartó örök folyamata.”*

A magyarságot a templom építéséhez és használatához mély kötődés fűzte. A Kárpát haza számos templomát tanulmányozva megállapítható, hogy nincs két egyforma. Egy-egy templom az égi világ eszményéhez kötődik, s egyben a földi ember lelki szükségletét is kielégítette. A lélek a földön élteti az embert, de fölfelé vágyik, az égi mezőkre. Ide a mi népünket mindig a szent királyok vezették, akik már nevükben is viselték a Világ-mindenség képét. Minden nép ismeri a maga csillagképét, de olyan kiváltságos helyzetben egyetlen sincs, mint a magyarság, amely a csillagai sorsát a teljes év folyamán végigéli, s ezzel modellt tudott adni az egyetemes kereszténységnek. A régi templomok kerek formájúak voltak, a szögletes hajót a középkorban építették hozzá.

Nincsenek adataink az egri egyházi élet kialakulásáról. A 15. század elején már létezett valamilyen egyházi élet. Ebben az időben Egri is az erős római katolikus Báthory család birtoka volt. Bóricz bán hatalmas birtokra, vagyonra tett szert ebben az időben Aranyosmeggyesen és környékén. Hitvese Báthory-lány volt, aki a családi birtok területén 1420–1460 között fogadalomból építtetett hét templomot. A hét templom egyike Egriben épült, a többiek Szárazberken, Sándorhomokon, Sárközön, Sárközújlakon, Halmiban és Dabolcon. A reformáció kezdete óta az említett templomok a református felekezetek tulajdona. (A Sárközön épült templomról nincsenek adataim.)

Az egri református templom napjainkban

A templom szakszerű leírását dr. Henszlmann Imre szolgáltatta: „*A hajó elvesztette támjait, kivéve ama kettőt, amely diagonál irányban nyugati két sarkán áll.*” (Dr. Henszlmann Imre, *Archaeologiai Közlemények*. IV. 144.) A keleti irányban levő támoszlopok későbbi keletűek, de keletkezési idejüket nem ismerjük. A templom folyami kőből épült. A boltívet, valamint a kupolarészt ívelt vörös-rózsaszín mintázatú terméskőből faragták ki, valamint az ajtófélrészt, amely az 1981-ben történt renoválás óta látható.

Szakértők szerint Közép-Szolnok vidékéről, a Szamos mellékéről származhatnak a templom falait képező kövek, amelyeket valószínűleg tutajon szállítottak le valamely közeli, Szamos menti faluig. Jelenleg az ajtófélrészt befalazták, ezáltal nem látható a terméskő. A templom alakja azt bizonyítja, hogy római katolikusoké volt, de a lakosok egyakarató reformálásával 1545–1560 között reformátussá vált.

A 16. században a magyar reformáció Szatmár megyében hamar tért hódított. Az 1554-ben tartott óvári zsinat kimondta a protestáns hitre való áttérést. Debrecen a reformáció fellegvára. Id. Visky Ferenc református lelkész szerint: „*Az Helvetica Convessiot a Debretzeni Superintendenciának több Tractusaival együtt a Szatmári Tractus is 1567-ben vette bé. És így 1567-ben kezdett a Reformata vallás állandó formában lenni nálunk is.*” (id. Visky Ferenc, 1938, kézirat)

Egriben már a reformáció hajnalán híres pap hirdeti az ígét. 1569-ben Kereki János a prédikátor. Felkészült, tudományosan képzett pap lehetett, mert 1569-ben ő is egyike volt annak a kilenc lelkipásztornak, akiket a szatmári tractus elküldött Nagyváradra, hogy ott részt vegyen a János Zsigmond király jelenlétében rendezett hitvitában, Blandrata és Dávid Ferenc ellenében. Csupán a történelmi hűség kedvéért tenném hozzá a következőket: Blandrata György volt János Zsigmond udvari papja, aki arra buzdítja az unitárius hitre áttért János Zsigmondot, hogy fegyverrel kényszerítse a csikgyergyói római katoliku-

sokat, hogy maguk is térjenek át az unitárius hitre. (*Történelmi Magazin*, 2004)

Adatok hiányában nem tudjuk, hogy a 18. század közepeig miként fejlődött és milyen változásokon ment át az egyházi élet. Már 1660-tól és az utáni időről több rendbeli feljegyzés bizonyítja az egyházi élet mozgalmait, építkezéseit, kiváló családok jótékonyágát.

Az 1835-ig tiszta református településre a földesurak tótokak telepítenek megüresedett telkeikre. Az 1820-as években már fel akarták építeni a papi lakot, de csak 1842-ben készülhetett el, az 1840-ben hat

évre kapott kocsmáltatási haszonbérből. 1861-ben az egész templomot újrászindelyezték. 1863-ban a templomot kimeszelték kívül-belül. A toronyépítés terve 1820 körül kezdődött (a Szirmay család százezer téglát égettetett). A második toronyépítési terv 1862-ben született, eredménytelenül. Bár 80 ezer téglát égettek a torony építésére, 75 ezret Ternyei József úr vett meg, amelyből szélmalomot épített. A szélmalom utolsó tulajdonosa Hajnal László volt, annak lánya Mária lebontatta, és a téglát eladta. Szücs Bálint egri lakos vette meg, aki a Fő utcán házat épített.

A téglá többi részét a batiz-gombási református egyház vette meg, és egy kis templomot épített belőle 1950–1952 között. A Ternyei által megvett téglából épült még egy kúria, a mai kultúrotthon helyén, melynek utolsó tulajdonosa Sepsy Károly nyugalmazott jegyző, földbirtokos volt. Az 1949. év március 2-án végrehajtott földesúri birtokok felszámolása folytán az állam tulajdonába ment át. Később a megalakult termelőszövetkezet tulajdona lett. 1959-ben lebontatták és helyére épült

Az egri református templom

Fényképezte: Sárosi Máté

a termelőségvetkezeti székház, a bolt és a kocsmá. A harmadik toronyépítési terv 1955-ben valósult meg. Makay György tiszteletesnek nagy érdeme volt a megvalósításban. 1955. július 18-án lebontották a portikuszt (cintermet), amely még 1817-ben épült.

A református egyház lelkészeinek névsorát az 1569 utáni időktől ismerjük. 1776-ig, mint majdnem minden egyházban, Egriben is a lelkész végezte az iskolai tanítást. A reformáció kezdetétől napjainkig Egriben 55 lelkész szolgált. Nt. Kovács Sándor esperes úr 1989. március 1-től szolgál a hívek megelégedésére. Elődei voltak olyan neves lelkészek mint: Magoss Ferenc (1890-1910). Egriből Mikolába ment. Csűry Bálint apósa volt. Id. Visky Ferenc (1911-1947), ifj. Visky Ferenc segédlelkésze volt apjának 1946 júniusától egészen apja 1947. szeptember 5-én bekövetkezett haláláig. Róla még említést teszünk egy későbbi fejezetben.

Makay György (Egri lelkésze volt 1948-1979 között). Makay tiszteletest máig szellemi atyámnak tekintem. Talán neki köszönhetem, hogy az értelmiségi pályát választottam. Ő biztatott, hogy középiskolában folytassam tanulmányaimat. Csodáltam ezt a példás családi és testvéri szeretetben élő négygyermekes családot. Gyermekével jó barátságban voltam gyermekkoromban. A fiúk, Botond és Lehel református lelkészek lettek. Halála előtt Makay tiszteletes sokat mesélt nekem a település és az egyház történetéről. Az ő feljegyzései és fényképei sokat segítettek könyveim elkészítésében. Hálával tartozunk neki azért, hogy az egyház és szülőfalunk története nem ment feledésbe, hanem megmaradt örök tanulsággul az utókornak. Csapó Imre (1979-1985) igen tehetséges, helyi születésű lelkész, aki néhány év után áttelepült Magyarországra. 1985-ben és 1986-ban Balázs István református lelkész beszolgált Batizról, majd 1986. április 1-től 1988. december 6-ig ismét Csapó Imre szolgált.

1989. március 1-től Nt. Kovács Sándor esperes úr szolgál a egri református egyházban. A közel három évtizedes szolgálata alatt a református egyház renováltatta és felújította a templomot, a parókiát, a gyülekezeti termet. A templom előtti és utáni tér parkosítás által felújult. Emlékmű készült a templom bejáratánál

az I. és II. világháborúban hősi halált halt egri hívekről. Jó kapcsolatot ápolnak a helyi görögkatolikus és római katolikus hívekkel, akik kisebbségben vannak Egriben.

A görögkatolikusok 1973-ban lebontatták az imaházat, és felépítették a jelenlegi templomot. A 90-es évek elején a római katolikusok, osztrák segítséggel, hozzáfogtak a jelenlegi templom építéséhez. Kezdetben elkészült az alap, kántálási pénzből és adományokból. Az építést 1994-ben, Ulmer Mihály idején kezdték meg és 1996-ban szentelték fel.

Az oktatásról

A 13–14. században a Szatmár vármegyében keletkezett egyházak mellett iskolák alakultak. Adatok vannak arra, hogy plébániai iskolák voltak már a királyság első századaiban. 1540 előtt is léteztek iskolák, amelyekben papok tanítottak.

A reformáció idején megalakultak az első elemi iskolák. A protestantizmusnak nagy hatása volt a népoktatásra. *„A tanítók többnyire szintén papi hivatalra készülnek és csak azon esetben maradtak végleg iskolatanítók, ha papi alkalmazást nem nyerhettek. Voltak azonban kisebb készületű s egyedül csak az iskolatanítói pályára készült rektorok is, de mindezek az előbbieket kötelesek voltak vizsgát tenni.”* (Budaházi József református tanító naplójából, kézirat).

Voltak tanuló ifjakkól lett tanítók is, akik sok esetben csak egy-két évig tanítóskodtak. Azalatt pénzt gyűjtöttek a továbbtanulásra, és visszamentek befejezni tanulmányaikat. Ez a szokás a protestáns iskoláknál még a 19. században is megvolt egy ideig. A tanítók gyakori változása ezzel magyarázható. Kisebb egyházközösségek iskoláiban – így Egriben is – a legnagyobb részben papok tanítottak. Egri 1592-ben, tehát már a reformáció századának végén „iskolás” egyház volt. Ezt igazolja az esperesileg hitelesített fizetéslevél, amelyet Biky Sándor kántortanító (1905–1928) részére adott ki az iskolaszék is, amelyen arra a kérdésre, hogy mióta van iskolája az egyháznak, ez van írva: 1592 óta. 1592-től 1776-ig, az első rektor beállításáig, az iskolai oktatást prédikátorok végezték.

A tanítókat a falu közössége rendszerint Szent György-napkor (április 24-én) alkalmazta, a hagyománynak megfelelően egy-két, legfeljebb három évre. Az évenként tartott vizitációk döntöttek a tanító további alkalmazásáról. Ekkor ugyanis megkérdezték a falu népét, hogy elégedett-e a tanító magaviseletével, buzgalmával, marasztalják-e jövőre, vagy nem. A tanító egyszemélyben falusi kántor, nótárius (jegyző) is, akinek kötelessége volt a temetések alkalmával való éneklés és harangozás. A szegényes jövedelem gyakran arra kényszerítette a tanítót, hogy más mellékkereset után nézzen. Ezért néha a tanító uradalmi tisztartó, postamester vagy éppen valamilyen mesterséget is űzött. Sokszor fuvarozással, italméréssel is foglalkozott. A többirányú elfoglaltság azonban elvonta a tanítót az iskolai munkától, és akadályozta a gyermekekkel való foglalkozásban.

A 18. század végén és a 19. század elején a tanítói pálya önálló értelmiségi foglalkozássá válik. Családos tanítók vették át az oktatást az egy-két évig időző kollégiumi diákok helyett. Az iskolamester (tanító) munkájára, szakmai tevékenységére az ellenőrző látogatások jegyzőkönyvei minősítő véleményeket jegyeztek fel. A tanító fő járandósága a telekhasználat, amelyhez a falu határában kisebb-nagyobb szántóföld és kaszáló is tartozott. A temetésen végzett kántori szolgálataiért a tanító külön javadalmazásban részesült. A feljegyzések szerint a tanítók gyakran elégedetlenek fizetésük elmaradása miatt. A feudalizmus kori falusi iskolázás egyik nagy kérdése a rendszertelen iskola-látogatás volt. A jobbágyterhek lefoglalták az egész család és benne az iskoláskorú gyermek idejét és erejét. A gyermekek munkára való igénybevétele miatt a tanulási idő is rövidült, többnyire novembertől márciusig terjedt. Az iskola épülete általában szalma- vagy nádfedeles szerény épület, rendszerint egyszobás.

A mai tanév fogalma ismeretlen az egész középkor folyamán. Kora délelőtt egy-két órás foglalkozásokon a fő tantárgy a katekizmus (a vallás főbb tételeinek kérdés-felelet formájában való kifejtése), valamint az egyházi énekek tanítása volt. Ezenkívül írást, olvasást, olykor latin nyelvet tanítottak. Az olvasást az ún. silabizálás módszerével tanították. Később a „hangoztató”

módszert alkalmazták. A falusi iskolák tanrendjében jelentősebb szerephez jutnak a falusi élet igényelte tantárgyak.

Amint már előzőleg jeleztük, az iskolában eleinte a prédikátorok végezték a tanítást. Az egyházak szellemi és anyagi erősödése később a prédikátorokat felmentette e munka alól, s külön rektorokat állítottak be az iskolába tanítani. Egriben meglehetősen későn találjuk az első rektort, Nagy Sándor csaholci ifjú személyében, aki 1776-ban lett rektor Egriben, „mert azelőtt a *Prédikátor vitte azt a hivatalt*”. (Széles András, 1807, 127.) Az 1776 és 1948 közötti időszakban 54 prédikátor (tanító) szolgált Egriben. Csak a 20. század tanítóit sorolom fel, ahogy a lelkészek esetében tettem. A névsor a következő: Kádár János (1889–1905), Kádár Károly, Biky Sándor, Hajnal Mária, Kósa Károly, Borbély Sándor, Gecsey Ilona, Bilkay Gizella, Mészáros Elek, Szász Juliánna, Kádár Margit, Uray Erzsébet, Nagy László, Balajti Sándorné (sz. Kiss Aranka), Hubay Miklós, Bánhegyi Ilona, Nagy József, Décse Ferencné, Tóth András (1847–1948, a református felekezeti iskola államosításáig).

Az egyházi iskola építésének történetéről az egyházi feljegyzésekből értesülhetünk. Az 1820-as és 1830-as években az egyház sokat foglalkozik az iskola építésének szükségességével. Az egyház a birtokosságtól kéri és várja a segílyt, azonban a nemesektől ezt az anyagi támogatást nem kapták meg. Az indok: a nemesség egy bizonyos per költségeire kénytelen fordítania jövedelme nagy részét.

Az iskola épülete az utca közepén, a templom előtti téren volt és szinte használhatatlanná vált. Emiatt az egyház iskoláját egy bérelt helyiségben kénytelenek elhelyezni. 1839-ben Szirmay Lajostól, csere útján, egy alkalmas telekhelyet szereznek, oly módon, hogy a birtokosság toldásban adott még 300 öl fát. Az 1860-as az iskola építése elodázhatatlanná vált. Valószínű, hogy az évtizedek óta lebontott két iskolaépület volt a jelenlegi, felújított iskola elődje, amely terület a református egyház tulajdona volt és maradt.

*

Az első világháborút követő időszakban a gazdasági és művelődési egységet képező történelmi Szatmár megye kettészakadt. Keleti része az államhatárok módosulása következtében a Partium (a Részek) sorsában osztozik. Ennek egyik jellegzetessége: az ország szélére, az államhatár szomszédságába került. Ez pedig megváltoztatta a térség gazdasági helyzetét. (Bura László, *SZFŰ*, 2002).

Már az első világháborút követően a határ menti övezetben román telepeseket telepítenek egyes falvak határában. Így települt Új-Egri a falu határában, az Egrit és Mikolát összekötő út mentén. A második világháborút követően pedig az elhurcolt zsidók birtokait osztották fel az újonnan települtek között. A tagosítást követően (1880–1911) a szétszórtan levő, de egy birtokos birtokrészei egy tagba kerültek (pl. Barabás-tag, Hetei-tag, Kapitányé, Karikás-tag, Százköblös).

1944. augusztus 23-án Mihály király letartóztatja a németbarát, fasiszta érdekeket szolgáló Antonescu-kormányt. Ezzel a lépéssel Románia elnyeri a győztes hatalmak támogatását.

A református templom falán elhelyezett emléktábla (2007) az első és második világháború hősi halottainak nevét tartalmazza. Az I. világháborúban elhunytak névsora: Csatári Ferenc, Csűry István, Décese Ferenc, Dolhai József, Hajdu György, Kallós Menyhért, Kallós Miklós, Kádár Miklós, Kerti Imre, Kozák Antal, Magos Jenő, Nyilas György, Oroszi Kálmán, Silke Ferenc, Silke Mihály, Simon Ferenc, Szabó János, Szarvas Bálint, Szerdahelyi Ferenc, Váradi István. A II. világháborúban elhunytak névsora: Csapó Ferenc, Fájér Tibor, Magos Sándor, Hajdu Lajos, Illyés Miklós, Kati Károly, Kádár Endre, Nagy Károly.

Az emléktábla alján egy bibliai idézet: „*Istenben bízom, nem félek / ember mit árthatna nékem.*” (Zsolt. 56.12). Egri, 2001.

Az I. és II. világháborúban elhunytak névsora
a templom falán

Fényképezte: Sárosi Máté

A második világháborút követő időszak

A második világháborút követően az egriek 80 százaléka a mezőgazdaságban dolgozott. Kezdetben a kor divatja szerint „társulásba” tömörült a gazdálkodók egy része.

1944-ben a falu nagybirtokosai voltak: Sepsy Károly, Décse József, Décse Ferenc, özv. Sepsy Mórné, Békésy István, Karikás Sándor, Tokody Károly, Magoss Sándor, özv. Magoss Jenőné és mások. A földreformkor a föld nélküli zsellérek, az újonnan bekerültek tucatjai két hold földet kaptak.

*

Az egri mtsz 1950. november 7-én alakult meg, és csaknem 10 év eltelte után majdnem minden család mtsz-tag lett. Az mtsz összterülete kb. 2000 ha, ebből 1200 ha szántóterület volt, 227 ha legelő, 220 ha kaszáló, a fennmaradó 350 ha rét és erdő volt. A kezdeti időszakban három mezei brigád volt, ezenkívül volt egy állattenyésztési brigád (5 ezer tyúk, 300 db disznó, 600 db fejőstehén, 1200 db juh). Aránylag nagy volt a száma az igavonó állatoknak. 80 lóval és 8-10 pár ökörrrel bonyolították le a szántás-vetés és a szállítás nagy részét. Egy különbrigádot alkotott a kertészet, amelynek vezetője Csapó Imre, majd Oroszi István volt, kertészeti technikus pedig Fábíán Elemér. Ők tették virágzóvá a kertészetet.

Az akkori (1970-es és 1980-as) időszakban a munkaerő megoszlása a következőképpen jellemezhető: 16-64 év közötti munkaképes mtsz-tagok száma 586 fő. Tanulók és főiskolai hallgatók száma 168 személy. A 16 éven aluli gyermekek száma 392 fő.

Abban a szerencsés helyzetben részesültem az egyetemi éveim előtt, hogy Szabó István mtsz-elnök közbenjárására látogatás nélküli magyar tagozaton leérettségizhettem a Szatmárnémeti Mihai Eminescu Líceumban, és közel két évig dolgozhattam a egri mtsz-irodában segédkönyvelői minőségben. Tisztelettel emlékezem azokra a munkatársaimra, akik szeretettel befogadtak. Bátorítottak és arra biztattak, hogy egyetemi tanulmányaimat

Kolozsváron, az agrármérnöki szakon végezzem. Az ígéret szerint az mtsz fizette volna tanulmányi költségeimet, ha visszajövök a szülőfalumba az államvizsga után. Ám én a tanári pályát választottam. Szeretettel és tisztelettel emlékezem Szabó István mtsz-elnökre, Szücs András főkönyvelőre, Fancsiki Ferenc, Török Mária, Bartus Annus, Nagy Endre közvetlen munkatársaimra. Szívesen emlékezem Váradi Sándor mtsz-sofőrre, Csáki András és Csáki Imre rokonaimra, Fábíán Elemér technikusra, kultúra-szervezőre, Hajdu Dani bácsira és Mándi Ferenc (Ferkó bácsi) molnárokra, Bücs Sándor raktárosra, Borbély János, Rajti Sándor, Szücs József tehenészekre, akik apám munkatársai voltak. Nagy tisztelettel emlékezem Kósa Gergely és Borbély Miklós kovácsokra, a brigádosokra és csoportvezetőkre, akik a mezei munkákban élén jártak és továbbvitték az egriekre rákényszerített közös gazdálkodást, amit Papp Antal tíz év alatt felvirágoztatott. Lehetne folytatni a felsorolást azokkal, akik az utóbbi évtizedekben önerőből, kevés állami segítséggel hatékonyan gazdálkodnak visszacapott földjeiken. Nagyon sok ház felújításra került, sokan foglalkoznak kertészettel, állattenyésztéssel. Nagyon örülök, hogy végre sikerült felújítani az iskolát és az önkormányzat épületét. Hiányolom a település irattárát és könyvtárát, régi fotókat a jelentősebb középületekről (régii iskola épületei, a Szirmay- és Sepsy-kúria épületei, a Csúry-porta, régi kultúrotthon, a malom, az asztalos- és kovácsműhelyek). Nagy örömömrre szolgál az új községi könyvtár megteremtése, a kulturális és közösségi élet fellendülése, a magyar identitástudat megerősítése.

*

Tisztelettel és megbecsüléssel kell beszélnem Szabó Istvánról, akinek harcos közéleti tevékenysége, példaadó emberszeretete, Egri lakosai iránt érzett felelősségtudata egygyé forrott a második világháborút követő időszak településtörténetével. Elvhűsége, becsületessége nagy népszerűségnek örvendett Egriben. Gazdag és eredményes élet állt mögötte. Ő építtette a kultúrotthont és az új iskolát.

Az egri ember értelmes, szerény és végtelenül önzetlen. Mindig pártolta a kultúrát. Volt sokáig olvasó egyesülete és dalárdája. A 20. század második felétől fellendült a művelődési élet. Fábrián Elemérnek köszönhetően amatőr színjátszó egyesület alakult (lelkes fiatalok előadták a *Mágnás Miska* című operettet). Az egriek nagy része könyvet tisztelő és kedvelő ember. A 60-as években felépült kultúrotthonban számtalanszor szerepelt a Szatmárnémeti Északi Színház magyar tagozata. A színházat kedvelők népes tábora megtekinthette így a szatmári szintársulat legszebb színpadi alkotásait. Az egyre növekvő számú diákság révén egyre több napilap és szépirodalmi folyóirat jutott el a település lakóihoz.

Napjaink jelentősebb eseményei

A reformáció 500. emlékévében, 2017. március 11-én Egriben tartották a Szatmári Református Egyházmegye szervezésében a tavaszi Presbiteri Szövetségi Konferenciát. A rendezvény fővédnökei: Nt. Király Lajos esperes, Dr. Puskás Csaba főgondnok, Illés Jenő úr, a Presbiteri Szövetség elnöke. Több mint 200 presbiter, gondnok és lelkész vett részt a rendezvényen az egyházmegye gyülekezeteiből.

Nt. Kovács Sándor helyi lelkész, az egyházmegye volt esperese hirdette az Úr szavát a Korinthusbeliekhez írott első levél 4. részének első két verse alapján: *„Úgy tekintsenek ránk az emberek, mint Krisztus szolgáira és Isten titkainak sáfáira. A sáfároktól pedig egyébként azt várják el, hogy mindegyik hűségessé bizonyuljon.”*

Ezután következett Nt. Király Lajos esperes köszöntője, aki elmondta, hogy a tudás és a mindennapi életben megmutatkozó helyes életvitel a bölcs ember attribútuma, akit négy magatartás jellemez: tudja, hogy addig halad a szabadság irányába, amíg hajlandó tanulni, továbbá a bölcsesség, a helyes életvitel, az istenfélelem. Két igen érdekes és tartalmas előadás hangzott el a konferencián a jelenlévők nagy meglepedésére és tetszésére.

Elsőként Póti Eduárd, a Szatmárnémeti Református Gimnázium történelem szakos tanára, azóta igazgatója, tartott előadást

Mit tettek a szatmári reformátorok és mire készíti ez a ma élőket? címmel. Az előadás olyan volt, mint a szószékről elhangzó lelkesítő beszéd. A kiváló előadó beszélt a leghíresebb reformátorokról: Luther Mártonról, Dévai Bíró Mátyásról, Batizi Andrásról, Kopácsi Istvánról, Thordai Demeterről, Károli Gáspárról, Milotai Nyilas Istvánról. Az előadás üzenete: „*A mi felelősségünk az, hogy lehessen még ötszáz év, és hogy utódaink talán ránk emlékezzenek. Ezért együtt kell dolgoznunk, lelkészek és presbiterek. Ezt pedig csak a szeretet révén lehetséges.*”

Ezután következett dr. Puskás Csaba egyházmegyei főgondnok előadása, *A 20. század református hithőse: Papp Antal* címmel. Papp Antal szülőfalujának, Egrinek a 20. század legnagyobb református hithőse. Az előadó, aki rokonszenvet és empátiát táplált Papp Antal iránt, főgondnokhoz méltó jellemzést ad az egriek, Szatmár megye és a tágabb régió Anti bácsijáról: „*Ha itt lenne, azt mondaná: ne rólam beszélj, hanem Jézus Krisztusról... És valóban arról szólt minden gondolat, hogy hogyan él Krisztus egy olyan emberben, aki kitart hite mellett, bármilyen korszakban éljen, bármilyen megpróbáltatás érje is őt... A félelem és megalkuvás nélküli hit jellemezte Anti bácsi egész életét. Bármit feláldozott volna Jézusért, megváltójáért. Kövessük hitét.*”

*

A 60-as, 70-es években Sófalvy György orvos hetente két alkalommal átjött Mikolából gyógyítani az egrieket. A 90-es évek elejétől orvosi rendelővel rendelkezik a település. A rendszerváltást követő időszakban s főleg az önálló Egri község megalakulása (2004) óta fellendült a kulturális élet. Ifj. Szarvas Károly néptáncoktató megalapította 2005-ben a Csodaszarvas Néptáncgyűttest, amely azóta ismertté vált nemcsak Szatmár megyében, hanem az egész Kárpát-medencében. Az alapító-főszerző 2015-ben, az Egriben szervezett V. Orgona Néptáncfesztivál alkalmából így nyilatkozott: „*Nagyon régi gondolatom, vágyam vált valóra öt évvel ezelőtt az első néptáncfesztiválkor, és elmondhatatlanul örvendek, hogy azóta folyamatosan csak nőtt az érdeklődés az Orgona Néptáncfesztivál iránt, egyre több táncsoport*

vesz részt és a nézők száma is egyre nagyobb. Az egriek szeretnek táncolni.”

Az utóbbi években egyre jobban fellendült a sportélet. Újabban az *Egri Sasok* nevű futballcsapat előkelő helyet foglal el a megye csapatai között, Simon Elek vezetése alatt. Jelenleg pedig a lelkes Márton Miklós a csapat vezetője.

A 80-as évek végén Egriből is sokan távoztak a szomszédos vagy nyugatibb országokba, végleges vagy ideiglenes munkavállalás és letelepedés szándékával.

*

Romániában az átmenet a többpártrendszerrel a diktatúrára 1948-ig tartott. Petru Groza (1945–1952) igyekezett szétverni a történelmi pártokat, és arra törekedett, hogy megszerezze a kommunista ellenőrzést a főbb állami intézmények fölött. 1948 júniusában államosították a gyárakat, bányákat, bankokat, szállítási vállalatokat. Az ún. tanügyi reform után államosították a felekezeti iskolákat. Egyre erőteljesebben korlátozták az egyházak működését. 1949-ben megkezdték a mezőgazdaság szövetkeztesítését, a kollektivizálást, amely Románia teljes falusi népességét érintette, vagyis a teljes lakosság 75%-át, azaz 12 millió lakost.

Az oktatás Egriben a második világháborútól napjainkig

Az *Egri község* című kismonográfiámban részletesebben foglalkoztam az elmúlt századok oktatásával egészen az 1948. évi iskolai államosítással bezárólag. Ebben a munkámban azonban Csúry Bálint iskolás éveinek bemutatására helyeztem a hangsúlyt.

Kevés szó esett azokról a kiváló pedagógusokról, akik a diktatúra évtizedeiben oktatták a település tanuló ifjúságát, sőt az egész lakosságot (olvasóköroket szerveztek magánházaknál), mert akkoriban nem volt divat az ingázás. A tantestület minden tagja Egriben lakott, vagy az iskolaépületekben kialakított

lakrészekben: pl. a Csatári, Vagrin és Mincsik házaspárok, vagy a helybeli családoknál béreltek szobát és étkezést. A legnagyobb tisztelettel emlékszem a helybeli születésű Csatári István tanárra, aki magyar nyelv és irodalmat tanított (1949–1990) és 21 évig volt iskolaigazgató is (1956–1964, 1971–1980). A példaképem volt és maradt mostanig az igen tisztelt Csatári István tanár úr és felesége, Csatáriné Major Erzsébet.

Tisztelettel és szeretettel emlékezem Vagrin Ilona, Vagrin István (osztályfőnököm volt), Kallós Jolán, Szücs Ida, Mincsik Zoltán, Drótár Tibor, Kondor József, Dobos Gyula, Gábos László és más kiváló pedagógusra, akik csak magyar nyelven tanítottak Egriben.

Jágerné dr. Péter Mónika iskolaigazgató így mutatta be a község tanügyi intézményeit: *„Jelenleg az Egri Csúry Bálint Általános Iskola a községközponthoz tartozó két román tannyelvű óvodát működteti: a gombápusztait és az újjeget. A három óvodában összesen négy vegyes csoportban hozzávetőleg 60-70 gyerek tanul. Az elemi oktatás szintén két nyelven, Gombápusztán románul, Egriben pedig magyarul zajlik. Az elemi kisdíákok száma Gombápusztán 30, Egriben pedig 60 körül mozog. Az V-VIII. osztályok csakis magyar nyelven működnek Egriben, a négy osztályban 48 gyerek tanul.*

A tanintézménynek összesen 24 alkalmazottja van, azaz 18 pedagógus, két irodai dolgozó és négy személyzetis. Az iskola címzetes pedagógusai mindannyian képzettek, valamint ezek közül heten a legmagasabb, I. fokozati képzéssel rendelkeznek. Az iskola diákjai minden évben több versenyen vesznek részt, ezek közül említhetjük a különböző szavalóversenyeket, magyar helyesírás- és tantárgyversenyeket, színjátszó fesztiválokat, ahonnan igen szép eredményekkel térnek baza. Az iskolában ugyanakkor működik egy tánc-, valamint fitneszcsoport is, amelyek szintén állandó jelleggel bizonyítanak a különböző versenyeken.

Mindezek mellett nem maradhatnak el a minden évben megrendezésre kerülő közös iskolai tevékenységek, megemlékezések sem, mint karácsony- és húsvétváró vetélkedők, nő- és anyák napi ünnepségek, Mihai Eminescu-, Csúry Bálint- és március 15-i megemlékezések, valamint az „Iskola másként” hetén megrendezett tevékenységek sem.

Az iskola több partnerkapcsolatot is ápol helyi, valamint külföldi, magyarországi iskolákkal, amelyek keretén belül az egri diákok a különböző iskolák tanulóival közös programokat szervezhetnek, kirándulhatnak, táborozhatnak, valamint versenyezhetnek.” (A fenti beszámoló néhány évvel ezelőtt hangzott el.)

Gábor Annamária jelenlegi iskolaigazgató beszámolójából tallóztam az alábbi értékelést az oktatás jövőjéről. (Egri Napló. 2017, I. szám)

„...Mindannyiunk célja, hogy versenyképes oktatást tudjuk biztosítani. Kevesen vallhatják magukat oly szerencsésnek, hogy vadonatúj iskolaépületben járhatnak nap mint nap - tanulni és tanítani. Márpedig Egriben ez a helyzet.” (...) ahol van akarat, elhatározás és csapatmunka, ott semmi sem lehetetlen. Mégpedig a Csúry Bálint nevét viselő iskolában van. Mindez bebizonyosodott október 5-én, a nevelési világnapon is, amikor is kicsik és nagyok fákat és virágokat ültettek az iskola köré: *„Ez a tevékenység rámutat arra, hogy az iskola közössége tud csapatként együttműködni. Ezúton is szeretném megköszönni a falu közösségének a támogatását, ugyanis minden elültetett virág és fa adomány volt”* – fogalmazott érthető elégedettséggel az igazgatónő.

Az iskola a jövő bölcsője, ezért úgy gondolom, hogy az iskola vezetőségének, a tanári karának folyamatosan azon kell munkálkodnia, hogy az oktatási-nevelési folyamathoz megfelelő körülményeket teremtsen. Az igazgatónő így folytatta: *„Egriben a magyar nyelvészet egyik kiemelkedő alakja, Csúry Bálint mellszobra nemcsak uralja az iskola előtti parkot, hanem kötelez is. Minden jel arra mutat, hogy a községben nemcsak múltja, de jövője is van a színvonalas oktatásnak.”*

*

A történelmi Szatmár vármegye falvainak egyike Egri, amely csupán 15 km távolságra található a megyeközponttól, Szatmár-németitől. A városból kiindulva, Nagybánya felé a harmadik falu Batiz és Gombápuszta után. Gombápuszta a főútvonal két oldalán fekszik és innen Egri már csak két kilométer. Szomszédos települések: északkeleten Mikola, keleten a Túr

Az egeri Csúry Bálint Iskola – előtérben Csúry Bálint mellszobra
Fényképezte: Sárosi Máté

folyó és Túrterebes, délkeleten Kisterebes (Hódostanya, rom. Drăgușeni) és Sárközújlak, délen Gombápuszta és Vadászlak, nyugaton Batiz község és egy rövid szakaszon a Németi-erdő, amely Szatmárnémetihez tartozik.

Közigazgatásilag önálló községként is működött az elmúlt évszázadok alatt. De Mikola is volt hosszú ideig a községközpont. A 20. században többször volt váltás. Pl. 1945-től kezdve 1968-ig. Az 1968. évi közigazgatási és területi átszervezés következtében Egeri település Batiz községbe kebeleztetett. 2004-től ismét önálló községgé válik. Az Egerhez tartozó települések még: Gombápuszta (rom. Ciuperceni) és Új-Eger (rom. Agrișu-Nou). Ez utóbbi a két világháború közötti időszakban telepített falu, zömmel román nemzetiségű lakosokkal.

A 2011. évi népszámlálás adatai szerinti változás állt be az önálló község létrehozásával. Egeri község települései: Eger, Gombápuszta, Új-Eger. Az új község területe 3045 ha, összlakossága pedig 1979 lakos. Az etnikai összetétel jelentősen megváltozott azáltal, hogy a két csatolt faluban nagyobb számban vannak román és ukrán nemzetiségűek.

Szabó Elek volt polgármester szolgáltatja az alábbi népszámlálási (2011) adatokat.

Anyanyelv szerinti megoszlás: magyar: Egriben 998 fő (78,9%), Új-Egriben 9 fő (0,9%), Gombápusztán 259 fő (20,4%). Összesen: 1266 fő, az összlakosság 63,9%-a. Román: Egriben 78 fő (14,0%), Új-Egriben 238 fő (42,7%), Gombápusztán 241 fő (43,2%). Összesen: 557 fő, az összlakosság 28,1%-a. Ukrán: Egriben 10 fő, Új-Egriben 83 fő, Gombápusztán 60 fő. Összesen: 153 fő, az összlakosság 7,73%-a. Más nemzetiség (1 német, 1 holland, 1 más). Összesen: 1979 fő.

A legnagyobb szóródás a vallási felekezetek különbözőségében tapasztalható: református: Egriben 731 fő, Gombápusztán 39 fő, Új-Egriben nincs. Összesen: 770 fő (38,9%), ortodox: Egriben 36, Új-Egriben 131, Gombápusztán 149. Összesen: 316 fő (15,9%). Római katolikus: Egriben 162, Új-Egriben 2, Gombápusztán 210. Összesen: 374 fő (18,8%). Görögkatolikus: Egriben 108, Új-Egriben 2, Gombápusztán 61. Összesen 170 fő (8,6%). Püünkösdista: Egriben 25, Új-Egriben 183, Gombápusztán 72. Összesen: 280 fő (14,1%). Adventista: Egriben 0, Új-Egriben 5, Gombápusztán 15. Összesen: 20 fő (1,01%). Jehova tanúi: Egriben 12, Új-Egriben 2, Gombápusztán 9. Összesen 23 fő (1,16%). Baptista: Egriben 1, Új-Egriben 6. Összesen 7 fő (0,35%). Más felekezet: 12 fő (0,60%). Nem nyilatkozott: 7 személy (0,35%).

Ismerve a vidék történelmi, társadalmi és földrajzi adottságait, nyugodt szívvel állíthatjuk: Egri és vidéke egy különleges, egyedi sajátosságokkal bíró tájegység volt a múltban. Jelentősebb változások csak a rendszerváltást (1990) követő évtizedekben tapasztalhatók.

Egri évszázadokig a szomszédos Mikolával és Túrterebessel volt hol békés, hol „civakodó” viszonyban. Házasságok is a környező magyar többségű települések fiataljai között köttetek.

*

Ft. Cserháti Ferencet, jelenleg Budapest-Esztergom római katolikus püspökhelyettesét évtizedek óta ismerem és tisztetem. Túrterebesen született. Ismertem szüleit, tanítottam testvérét és annak gyermekeit. A rendszerváltás előtti időszakban Münchenbe

távozott. Ő volt a müncheni Magyar Katolikus Misszió vezetője évtizedekig. Számos kiváló, magyar nyelven írt kötetét olvastam. Egy ideje a világ magyar katolikusainak pápai delegátusa. Legutóbbi kötete, *Magyarok a bajor fővárosban* címmel Budapesten jelent meg 2012-ben. E terjedelmes kötet Előszavából tallóztam az alábbi gondolatokat: „*Ez a történelmi összefoglaló kíváncsiságból született. Meg akartam ismerni elődeimet, a magyar lelkipásztorokat és híveiket Münchenben... Csupán jegyzeteket akartam készíteni... a müncheni magyarokról, papokról és híveikről... Ez a történelmi munka a müncheni magyar katolikus egyházközösség 1945-ben kezdődő, jó félévszázados történelmét kívánja felvázolni az ezredforduló tájáig.*”

A Bevezető utolsó bekezdésében a szerző a következőket nyilatkozta: „*Az itt következő müncheni magyar egyházi események folyamatos feljegyzéséből megismerhető a bajor fővárosban és környékén élő magyarok hazafias és keresztény elkötelezettsége, hitbuzgósága és hazaszeretete, egyház iránti hűsége, a magyar identitás és kulturális örökség megőrzéséért vívott hősies küzdelme az idegenben. Történelmük nemcsak egy külföldi egyházközösség féltve őrzött emléke, kincse, hanem az egyetemes magyar történetírás kitörölhetetlen és szerves része is, amely mindenütt, itthon és külföldön egyaránt megbecsülést érdemel.*” (Budapest, 2012. jan. 10.)

*

Eddig megjelent, magyar nyelvészettel és helytörténettel foglalkozó köteteim és az ezekért kapott díjaim (Fényes Elek-díj, Ezüstgyopár-díj, Apáczai-díj) feljogosítanak arra, hogy idézzem Győrfi Dénes *Erdélyi Magyarok Tízparancsolatának* harmadik, e témához kapcsolódó, könyörgő imáját:

„*Rendületlenül ragaszkodjál magyar anyanyelvedhez. Ne feledd el, hogy nyelvében él a nemzet. A nemzet nyelvének megőrzői és kincsesházai azok a könyvek, melyeket a nemzet nagy költői és tudósai írtak (ide sorolhatjuk Gellért Sándort és Csúry Bálintot is – a betoldás K. K.), temploma pedig az iskola. Magad és gyermekeid magyarságának érdekében a könyvért és az iskoláért ne sajnálj soha semmilyen anyagi áldozatot. Légy hű ősapáid nemes szokásaihoz, hagyományaihoz, meséihez, mondáihoz, zenéjéhez, dalaihoz és művészetéhez, mert azokban él magyarságod legnemesebb alkotóereje,*

magyar fajodnak lelke.” Úgy érzem, az előbbi szintagma: „magyar fajodnak lelke” némi kiegészítő magyarázatra szorul. *„A fajmagyar az, aki elfogadja a magyar kultúrát, gyarapítja azt (lehetőségei szerint), és magyarként magyar kultúrkörben éli az életét. A többi csak állampolgár.”* (erdely.ma/kultura)

A fent említett Tízparancsolatból néhány nagyon fontos parancsolat kimaradt. Ezt pótolandó, javasoljuk a mindenkori magyar anyanyelvű szülőknek: *„Add gyermekedet magyar iskolába, mert anyanyelvén sajátíthatja el kultúránkat. Irányítsd figyelmét a magyar történelem elsajátítására, a magyarságtudat megőrzésére, mert enélkül mindig gyökértelen lesz, és tudatzavarban fog szenvedni.”* (Soma)

A több évtizedes tanárságom nagy részében, feleségem – aki székely származású – teljes egészében, román nyelv és irodalmat tanítottunk magyar anyanyelvű diákjaink mindenikének (több ezer diák). Ők a tanúink, hogy a legnagyobb odaadással és szakmai hozzáértéssel azon munkálkodtunk, hogy magyar anyanyelvű diákjaink megismerjék a román kultúrát és a román nyelvet, hogy felnőttkorukban be tudjanak illeszkedni a romániai társadalomba, s annak hasznos és hűséges tagjai legyenek. Volt diákjaink nagy hányada Romániában él, és hasznos állampolgára hazánkunk. Ám több százan élnek a nagyvilágban szét-szóródva.

Ám amikor a magyar anyanyelvű oktatásról van szó, egyértelmű a hozzáállásom és meggyőződése. Eddigi tanulmányaimban is kifejtettem álláspontomat a magyar anyanyelvi oktatással kapcsolatban. Tapasztalatból és meggyőződésből foglalom állást, még akkor is, ha ez egyeseknek nem fog tetszeni. A szülők joga és felelőssége, milyen tagozatra íratja gyermekét, netán gyermekeit.

Az éremnek van egy másik oldala is. A 80-as években tanúja voltam egy igen gyakori szokásjognak. Egy általam gyakran látogatott székelyföldi településre kihelyezett moldvai származású rendőröknek az elemi iskolás gyermekei román tagozatos osztályban tanulhattak saját tanítónőjükkel. Az illető osztály létszáma három tanuló volt. Ezt természetes dolognak tartottam

a pozitív diszkrimináció szellemében. Ehhez kapcsolódik tanári és igazgatói pályafutásom egyik epizódja. Iskolaigazgatói pályafutásom utolsó évtizedében a Túrterebes Általános Iskolához tartozott a Túrterebes Szőlőhegy Iskolája, amely 1936 óta működött egy összevont (szimultán) I-IV. osztályos tanulókból álló csoporttal. Volt időszak, amikor két tanerős volt az iskola. Ám a rendszerváltás óta a helybeli tanulók létszáma egyre apadt. Amikor 12 tanulóra apadt az összevont I-IV. osztály létszáma, a megyei tanfelügyelőség vezetői figyelmeztettek, hogy veszélyben van az illető magyar tagozatos tanügyi intézmény, bármikor felszámolhatják. Attól kezdve minden évben külön kellett évente kérvényeznem a hegyesi iskola magyar tagozatos osztályának működtetését. Akkor hálás voltam minden meghosszabbított tanévért. Ebben segítségemre voltak a megyei tanfelügyelőségen vezető beosztásban dolgozó román kollégáim: Viorel Buda, Călin Durla és természetesen Kónya László. Csak akkor szűnt meg az iskola, amikor a létszám öt tanulóra csökkent. A következő tanévben pedig pénzt kaptam, hogy iskolabuszt vásárolhassak a szőlőhegyi I-VIII. osztályos diákok szállítására a községközponti iskolába. A hegyesieknek a központi iskola a lakóhelyüktől számítva 6-8 km távolságra volt.

EGRI NAGY SZEMÉLYISÉGEI

Visky Ferenc

Csúry Bálint és a szamosháti tájnyelv című könyvem *Az egyházi élet* fejezetében már említést tettem id. Visky Ferenc (1911–1947) református lelkésről és fiáról, ifj. Visky Ferenc református lelkésről. Eddig jómagam sem tudtam többet Egri nagy személyiségeiről, csak annyit, amennyit a múlt századi egyházi kéziratos feljegyzésekben találtam. Az isteni gondviselésnek köszönhetem, hogy a sors összehozott 2017 márciusában dr. Puskás Csabával, a szatmári református egyház főgondnokával, aki az egri református templomban meghatóan szép előadást tartott Papp Antal református hithőséről. Dr. Puskás Csaba főgondnoktól kaptam az ifj. Visky Ferenc-köteteket, amelyek alapját képezik az alábbi írásoknak.

Kedves leendő olvasóim! Szíves figyelmükbe ajánlom ifj. Visky Ferenc és Papp Antal rendkívüli élettörténetét. Kevés közösség büszkélkedhet ilyen hiteles, istenfélő református lelkésszel, aki az evangéliumi szolgálatot isteni küldetésnek vallotta, és egy szent életű református hithőssel. A Visky család és Papp Antal barátsága és sorsa összefonódott egy egész életen át. Az egri református temetőben nyugszanak közös sírban: idős Visky Ferenc lelkész feleségével és vejjükkel, Papp Antallal és annak feleségével, Visky Piroskával.

Ifj. Visky Ferenc református lelkész teológiai és evangéliumi írásainak értékelését, valamint életrajzi adatait az *Egri Napló* 2017, I. számából kölcsönöztem. Született Egriben 1918. július 1-jén. Elhunyt Nagyváradon, 2005. október 5-én. Felesége: Visky Júlia. Gyerekeinek száma: hét.

2018-ban illene megemlékeznünk a 100 éve született VISKY FERENC református lelkészről a Partiumban – írtam 2017-ben.

Óhajom beteljesült, mert a régió magyarsága megelégedésére és örömeire az emléktábla elkészült a centenáriumi évében, Egri-ben. Az ünnepségen jelen volt a Visky család, a református egyház megyei vezetői, valamint az anyaország prominens alakja, a külföldi magyarság védelmezője, Németh Zsolt parlamenti képviselő (FIDESZ).

Emléktábla az Egri Református Parókia falán

Fényképezte: Sárosi Máté

Visky András író, drámaíró, dramaturg, egyetemi tanár, színházi teoretikus 1957. április 13-án született Marosvásárhelyen. A Kolozsvári Állami Magyar Színház dramaturgja, művészeti aligazgatója. Édesapja a köztisztviselőként álló református lelkész, Visky Ferenc volt, akit az 1956 utáni ideológiai tisztogatás politikája idején, 1958-ban 22 év börtönbüntetésre ítélt a román kommunista vezetés (ebből hat évet le is töltött). Nem sokkal ezután feleségét, Visky Júliát és gyermekeit – köztük az ekkor kétéves Visky Andrást – a Bărăgan-alföldi táborba internálták. 1976-ban érettségizett, majd Temesváron tanult tovább. 1982-ben szerzett mérnöki diplomát. 1982–1990 között mérnökként dolgozott Szatmárnémetiben, előbb az unióban, majd rövid ideig az 5-ös Számú Ipari Líceumban, végül az IPA-nál. Rövid ideig a megyei önkormányzat alelnöke volt, majd 1990 január-jában Kolozsvárra költözött, és pályát változtatott. A *Korunk*

szerkesztője lett, majd 1999-től egészen 2009-ig a Koinónia Könyvkiadó igazgatója és főszerkesztője volt. Doktori címet szerzett az ELTE Esztétikai Tanszékén. (Elek György, *SZFÚ*, 2019. febr. 18.)

*

Visky Ferenc Szatmárnémetiben, a Kölcsey Ferenc Gimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait 1936-ban, de csak 1939-ben érettségizett Debrecenben. Teológiai tanulmányait a Tisza István Tudományegyetemen folytatta. 1945-ben tette le a záróvizsgáit. Teológusként kapcsolódott be a CE Bethánia mozgalomba.

1945-ben szülőfalujában, Egriben lelkész, itt indította el azt a hitbéli megújulási mozgalmat, amelyből a későbbi romániai CE Szövetség kinőtt. 1949-től Nagyszalontán, Arдай Aladár püspök mellett segédlelkész, közben hittant tanít az Arany János Gimnáziumban. 1950-ben büntetésből Nyüredre, innen 1956-ban Magyarékre helyezték, ahol folytatódnak ellene az állami és egyházi hatósági zaklatások. 1958 májusában letartóztatták és a CE-mozgalom elleni koncepciók per elsőrendű vádlottjaként 22 évre ítélték. Nagyváradon és Szamosújváron raboskodott, 1964-ben az általános kegyelmi rendelet alapján szabadult. Ezután Hegyközpályiban volt lelkész, de továbbra is megfigyelés alatt állt. 1983-ban kényszernyugdíjazták, azután haláláig (2005) Nagyváradon élt.

Visky Ferenc teológiai és evangéliumi írói munkássága

Első saját szerkesztésű könyve, az *Asztali igék* (1967) házi sokszorosításban készült, ezt követi a bibliai Eszter könyvének kommentárja. Ugyancsak bibliai könyv magyarázata az *Egyház és szenvedés*, amelyben a szenvedő egyház kérdését a Jelenések könyve alapján vizsgálja.

Börtöneveiből vett emlékképekkel ismerkedhetünk meg a *Fogoly vagyok* című, a haszid történetek mintájára szerkesztett könyvében, amelyben egy fogolytársa, a zsidó származású evangélikus lelkész, Richard Wurmbrand alakját idézi fel. *Szerelme*

szorongat című könyvében (Kolozsvár, 2004) életének történetét foglalja össze. Az időrendi sorrendben egymást követő életszakaszok, illetve azok stációi mind a zaklatásokkal szemben is megőrzött belső szilárdság eredetére mutatnak rá: élő keresztény hitére és annak forrására, Jézus Krisztusra.

2000 júliusától a Kecskeméthy István professzor által indított *Kis Tükör* című lap új folyamának szerkesztőbizottsági tagja, emellett rendszeresen publikál a CE Koinónia által kiadott missziói havilapban. Néhány, hitleveleit is megfogalmazó írása 1990–96 között a *Korunkban* is megjelent.

A Fórum Film Alapítvány 1999-ben *Ítélet* címmel portréfilmet készített róla.

Művei: *Asztali igék* (1967), *Eszter* (1996), *Egyház és szenvedés* (1999), *Fogoly vagyok* (2002), *Méz a sziklából* (2003), *Szerelme szorongat* (2004), *Anti* (2005).

Fényképezte: Sárosi Máté

A fiatal Visky Ferenc debreceni évei alatt érlelődött az elhatározás: lelkész szeretne lenni. „*Nem voltam hitetlen, már családi bagyományaimnál fogva sem, de hogy mit jelent az élő és másokat is éltető, Krisztusban való élet, arra még mindig csak vágyakoztam.*”

A debreceni teológus évek idején találkozott a Bethánia evangéliumi közösséggel, amely a református egyház keretén belül, annak felügyeletével és engedélyével, független szabályzattal működött, és főleg az evangelizációra kapott megbízatást. Szolgálatában határozottan állást foglalt a megtérés, az újjászületés és a megszentelt élet igei követelményei mellett. Ezt az elvet követte Papp Antal református hithős is egész élete során.

Visky Ferenc a *Szerelme szorongat* című önéletrajzi kötetéből válogattam és közreadtam az alábbi gondolatokat, amelyeket meg kell osztanom nemcsak falusfeleimmel, hanem a magyarság azon részével, akikhez eljut leendő kötetem.

Az ősi református lelkészcsaládból származó ifj. Visky Ferenc így vezeti fel az irigység bűnét: János az ő evangéliumában így ír: „*irigységből adták őt (ti. Jézust) kézbe a főpapok.*” (Mk. 15,10)

Az irigység bűne végigkísért az egyháztörténelemben. Visky Ferenc szavait idézem: „*Abban az időben magam is irtóztam minden szektásodástól, miként most is. A református egyház egységét féltettem, mert még nem ismertem fel, hogy a látszategység adminisztratív-szervezeti fenntartása nem azonos azzal az egységgel, amelyért Jézus Krisztus főpapi imájában így könyörgött: »...mindnyájan egyik legyenek, amint te énbennem, Atyám, és én tebenned, hogy ők is egyik mibennünk: hogy elhiggye a világ, hogy te küldtél engem.«*” (Jn 17,21).

A református lelkészjelölt vallomása így folytatódik: „*Életem megfordulása nem viharzerű, hirtelen jelentkező esemény volt. A közösségi élettel kapcsolatos tapasztalataim tovább gazdagodtak. Mind több és több, hitben járó fiatal ismertem meg mind a teológián, mind pedig a nem teológusok között.*”

A Debrecen környéki tanyákat gyakran látogatva megsejtette, mit jelent a Szentlélek teológiája, s az, amit Pál így mondott: „*»... én sem emberektől vettem azt, sem nem tanítottak arra, hanem a Jézus Krisztus kijelentése által« (Gál 1,12). Imádságuk őszinteségében és éneklésük vidámságában megérezhettem azt a többletet, amely az én életemből még mindig hiányzott.*” A hit világában egyre táguló területre érkezett a leendő lelkész. Elsőéves teológus korában meghívták egy budapesti közösségi konferenciára, amelyre így emlékezik: „*A zúfólásig megtelt hatalmas teremben az éneklésben és*

a közös imádkozásban a szentségnek olyan ereje volt jelen, amely elől közömbösen vagy fölényesen kitérni nem lehetett. Az »Itt van Isten köztünk« valósága szinte a levegőben is érezhető volt. Még mindig egy kicsit kívülről, kritikus szemmel néztem, figyeltem azt, ami történik, de már nem messze az a pillanat, amikor Jerikó-fálaim leomoltak.» Ez be is következett a budapesti konferencia befejezésekor a közös úrvacsora vétele után. Visky Ferenc így nyilatkozott: *„Szeretlek benneteket, s többé nem tudok meglenni Jézus és az ő népe nélkül... Ez volt az én elindulásom. Minden válasszal leomlott. Hazaérkeztem, mert a könnyűrőlkhöz érkeztem. Rám talált a Pásztor, s nyájához vezetett.”* Ekkor ismeri meg élete párját, leendő feleségét: *„Megnyílt az ajtó, s a székek sora között egy fiatal leány ment végig a termen. Ki gondolhatta volna akkor, hogy ő lesz az, akivel egy viharos életem át együtt fogunk menni.”*

Teológus éveinek Magyarország német megszállása vetett véget. Debrecen addigi vezetőségét megbízható, némethű elemekkel váltották fel. A Református Kollégium, a Lelkészképző Intézet, a Diakonisszaképző Intézet katonai szálláshely lett. A továbbtanulásra többé nem volt lehetőség. A hallgatókat a segédlelkészi szolgálatra küldték ki különböző gyülekezetekbe. Visky Ferenc szolgálati helye Mátészalka lett, Kincses Endre lelkipásztor mellett. A háború viharában fokozódott az éhség az ige után – jegyzi meg önéletrajzi beszámolójában a lelkész.

A Gellért Sándorról írt tanulmányomban már említettem Visky Ferenc disszidálását 1939. március 6-án. Tiszaújlaknál, a rutének földjén a vonaton találkoztak öreg és fiatal galíciai ortodox zsidókkal. A beszélgetések alkalmával az említett zsidók megérezték, hogy a két fiatal magyar református nem lehet ellenség, miután őszintén beszéltek Ábrahám, Jákob és Izsák Istenéről, Mózesről. Búcsúzáskor az egyik ősz szakállú megáldotta Visky Ferencet, mondván: *„Isten áldott embere vagyok és leszek, családomban és szolgálatomban.”* Luther Márton ezt nevezi „gratia praeveniensnek, megelőző kegyelemnek”. János apostol pedig éppen ezért buzdítja Isten népét: *„Mi szeressük őt, mert ő előbb szeretett minket!”* (1Jn 4,19).

Visky mátészalkai emlékei közé tartozik a vidék és a városka zsidó lakosságának deportálása. A szerzői visszaemlékezés őszinte és szomorú, a 20. század legszörnyűbb és legmegalázóbb bűncselekménye:

„Nem lehetett szabadulni a hosszú sorok látványától, asszonyok, öregek, kisebb-nagyobb gyerekek elcsigázottan vonszolták magukat a marhaszállító tehervagonok felé. Szemükben kétségbeesés, kezükben batyu, s előttük a reménytelen jövő. A vagonok vasrácsai mögül tekintettek kijelé, s a rekkenő hőségben iszonytató zsúfoltságban kapkodtak levegő után. Átéreztük tehetetlenségüket, s a sajátunkat is, hogy nem segíthettünk rajtuk, s szégyelljük is magunkat, hogy a mi népünk földjén, a mi segédletünkkel következett be ez az égbekiáltó gyalázat.”

„Ha időrendben később is, emlékeim között ott vannak szülőfalum, Egri zsidó áldozatai. Eljöttek édesapámhoz, a falu lelkipásztorához, levett kalappal, a kalap szélét morzsolgatva, könnyeiket szemérmesen titkolva, halálba indulásuk előtt elbúcsúztak tőlünk.”

„Ha időrendben később is, emlékeim között ott vannak szülőfalum, Egri zsidó áldozatai. Eljöttek édesapámhoz, a falu lelkipásztorához, levett kalappal, a kalap szélét morzsolgatva, könnyeiket szemérmesen titkolva, halálba indulásuk előtt elbúcsúztak tőlünk.”

A háború végével a megmaradt kevés, koncentrációs táborból hazatért zsidók szája nem telt meg nevetéssel, ajkukról hiányzott a víg énekszó. Keserű, szinte közömbös, fásult lényük mint kísértet járt a régi romok között. Visky Ferenc református lelkipásztor napi feladatai a háború végóráiban továbbra is megmaradtak. 1944 októberében éppen temettek egy férfit a mátészalkai temetőben, amikor találkozik testvéröccsével, Zolival a temetőben, aki a magyar hadsereg katonaszökevényévé vált.

Róla így emlékezik lelkész testvére: *„Pár nappal ezelőtt szülőfalunkban, lelkész édesapám parókiáján mint katonaszökevényt fogták el. Katonaszökevénynek golyó általi halál túl elegánsnak számított. A nyilaskeresztesek ezért fára aggatták őket. Öcsémet édesapánk tekintélye*

Ötven év után ismét az egri szószéken

s a nálunk elszállásolt parancsnok jóakarata mentette meg. Megúsztá néhány pofonnal... Végül is megúsztuk. Nem jöttek a mindenkit igazgató járőrök. Egy bétén át bújtattuk a lelkészlak fürdőszobájában.”

Az ébredés jelei című fejezetben Visky Ferenc református lelkész így elmélkedik: „A kelet-magyarországi evangéliumi munka egyre inkább kiszélesedett. Szabolcs, Szatmár megye kitérte kapuit a magyar népi megújulás előtt. Százakat mozgató körzeti konferenciákat tartottak nagyobb falusi és városi központokban. A mátészalkai gyülekezet is nemegyszer volt gazdája az ilyen egész vidéket megmozgató konferenciáknak.”

Meghatóan őszinték Visky feleségéről és a Bethánia Szövetség térhódításáról szóló emlékező sorai: *„Leendő feleségemet a Bethánia Szövetség küldte leánymunkásként Szatmár, Szabolcs megye és a vidékére. Az evangéliumi ébredés a negyvenes években jutott el Szatmár megyébe, szülőfalum és az Avas vidékére is. Több gyülekezetben erős közösségi csoportok jöttek létre. Kőszegremete, Avasújváros, Szatmár és környéke elmozdult a világosság irányába.”*

Visky Júlia a *Három kereszt* című önéletrajzi művében részletesen beszámol a leendő férje és annak családja bemutatásáról és megkedveléséről. Részletek az önéletrajzi vallomásokból: *„A mátészalkai tartózkodásom azért is nevezetes számomra, mert ott ismerkedtem meg azzal, akivel Isten mindmáig összekötötte életemet... Amikor hónapok múltán Mátészalka lett a szolgálati helyem, közelebről megismerkedhettünk, anélkül, hogy valami egyéb is felmerült volna ebben a kapcsolatban a testvéri közösségnél... Eleget tettem annak a meghívásnak, hogy látogassam meg a Szatmár környéki falvak közösségeit is. Eljutottam abba a gyülekezetbe, ahol leendő férjem édesapja volt a lelképásztor.”* Majd folytatódik az őszinte beszámoló: *„Vasárnap volt. Templomba mentünk istentiszteletre, délután pedig az akkor még egyházi iskola nagytermében gyűltek össze bibliaórára. Ez a szolgálat reám várt. Az irodában csendben készültem az Igével. Vágytam hallani az én Uram szavát. Egyszer csak halk kopogtatásra lettem figyelmes, megdobbant a szívem, s az igen elhangzása után Ferit láttam magam előtt. Szükségem lett volna csendre, hogy átvegyem az üzenetet...”*

Lelkészi szolgálatban

A második világháború véget ért. A második bécsi döntés előtti határ kezdett megszilárdulni. Nem volt már veszélytelen Romániába jönni, vagy onnan Magyarországra menni. Bujkálni, szökni kellett ott, ahol pár évvel ezelőtt még szabadon lehetett járni. Az átszökés kiszámíthatatlan következményekkel járt. Az akkori időben Óvári éppen a határsáv mellett húzódott, tiszta magyar református falu volt. Adorján Guszti, a tanító fia volt Visky Ferenc egyik legjobb barátja. Az ő családja mutatta meg az utat Magyarország felé. Úgy lépték át a határt, hogy még a hajuk szála sem görbült. Időközben a lelkészt Mátészalkáról Ópályiba helyezték. Odahaza, Egriben meghalt az édesanyja. Átszökni a határon életveszélyes vállalkozás lett volna. Anyja temetésének napján csak imádkozni volt lehetősége Mátészalkán a leendő menyasszonya társaságában. Az eljegyzésük is távol a családtól, Szikszai Béni, a Szövetség vezetője beleegyezésével történik. Olyan szegények voltak, hogy még eljegyzési gyűrűjük sem volt.

Az államhatár módosulása után még jó ideig a királyhágói gyülekezetek a Tiszántúli Egyházkerület püspöki joghatósága alá tartoztak. Visky Ferenc hivatalos kinevezést kapott segédlelkészi szolgálatra a már betegeskedő apja mellé Egriben. Később Debrecenben felveszik a Bethánia Szövetség tagjai sorába. Az eseményről nyíltan beszél önéletrajzi vallomásában: *„Köztük találkoztam azzal az evangéliummal, amely az egyetlen központra mutatott: a megfeszített és feltámadott Jézus Krisztusra. Ott lett számomra kijelentés, hogy sem egyházunk, református gyülekezeteink, sem pedig magyar népünk számára nincs más járható út, mint Isten országának Krisztusban való keresése és megtalálása. Ha ezt az utat meri járni a mi népünk, akkor az áldásnak, csak úgy ráadásul, olyan kapui nyílnak meg, amelyekben az egyház és népünk identitását megtalálja, és a romániai kisebbségben is kultúránk, életés ősi hagyományaink teljesebben ki. Csaknem fél évszázad telt el azóta, ez a látás és az a vihar, amin átmentünk, és amiben ma is benne vagyunk, ugyanezt igazolják.”*

A Kisvárdán kötött házasság után a zöldhatáron visszatér ifjú feleségével Egribe, szülőfalujába. A *Szülőfalum gyülekezete* című fejezetben egy rövid történelmi ízelítőt ad az egri közösségről: „*Gyülekezetünkben már a húszas-harmincas években beindult az ifjúsági keresztyén munka IKE vagy KIE néven. Falunkban mélyen a múltban gyökerező szellemi érdeklődés volt. Egri ősi település. Templomának egy része az 1200-as évekből való. A tatárok innen rabolták el a szépséges Szirmai család leányát, Hajnalkát. A rétekek, mocsárral körülvett, ősi, szintiszta magyar falu kiállta a történelem viharát. Jó néhány tudós embert ajándékozott a falu a magyar kultúrájának.*

A falunak volt olvasóköre. A ronggyá olvasott magyar klasszikusok a nép szellemi szomjúságáról tanúskodtak. A jóságistállók félhomályában hajnalig tartó beszélgetések alkalmával Arany-, Petőfi-, Ady-versek ivódtak belénk, és olyan faluközösségről álmodoztunk, amelyben a cselédek gyermekei is írni, olvasni tudnak majd. Fonó, dörzsölő, tengerifosztó és máléfjítő kalákákban őrizték a régi monda- és mesevilágot. Halottvirrasztó éjszakákon hajnalig énekelte a gyülekezet a hivatalos könyvön kívüli, az apáról fiúra szálló ősi énekeket... Ez a környezet fogékony volt a Biblia világára is. Körzeti konferenciákon örömmel vettek részt, kérdéseikkel nemegyszer zavarba hozták az előadókat is. Az egri fiatalok jelenléte minden konferencián pezsdülést hozott a beszélgetésekben... A falunak volt egy erős, szorgalmas, amolyan bétszilvafás kismemesi, faluját és egyházát szerető, hagyományosan vallásos rétege.”

Papp Antal védelmébe vette a Bethánia Szövetség lelkészét

1946-ban ünnepélyes keretek között emlékezett meg Szatmár megye lelkészkarja a szatmárnémeti zsinat 300 éves évfordulójáról. Éppen Szatmáron ítélték el a puritán mozgalom vezetőit: Tolnai Dali Jánost, Medgyesi Pált és másokat. Az volt ellenük a vád, hogy Angliából hazatérően egyház- és államfelforgató eszméket hoztak haza. A történelem időnként mégiscsak megismétli önmagát. Az egybegyűlt atyák jó alkalomnak tartották a jubileumi megemlékezést arra, hogy több evangéliumra vágyó lelki-

pásztort, az úgynevezett „bethánistákat” megróják és elhallgattassák. Egykor a puritánoktól, most tőlünk féltették a református egyház egységét. Volt olyan tekintélyes egyházi vezető, akinek az volt a véleménye, hogy a Bethánia fekély az egyház testén. Egy társaságban nyilvánosan rágalmazta az egyik közülünk való lelkészt. Egy jelen lévő parasztember, Papp Antal nem hagyta szó nélkül a pocskondiázást, s a maga eredeti módján, csendesesen megjegyezte: *„Nagytiszeletű úr, ne haragudjon, de maga arra sem méltó, hogy annak a lelkésznek a sárt lekaparja a csizmájáról!”*

Visky Ferenc szolgálati helyei

Id. Visky Ferenc halálával megüresedett a lelkészi állás. Ifj. Visky Ferencet az egyházkerület akkori püspöke, Arday Aladár Nagyszalontára rendelte maga mellé, mert semmi sem pótolhatta segédlelkész-vallásoktatói szolgálatra. Akkor még (1947) Nagyszalontán volt a püspöki székhely. A fiatal lelkész és családja a régi Arany János Gimnázium emeletén kapott helyet. Ám a szülőföldön hagyott testvéri közösséget semmi sem pótolhatta. A fiatal lelkész ritkán kapott templomi szolgálatot. A vallás-tanórára járó gyerekek és gimnazista ifjak között örömmel szolgált. A tanügyi reform előtt még kötelező volt a vallásoktatás az Arany János Gimnáziumban. Időnként a szószéken is szolgált. Szalontán régi hagyománya volt az evangélium hirdetésének, amely még Kecskeméthy István CE Szövetségi munkájának köszönhető. Egyre gyakoribbakká váltak a bibliaórák. Egy idő után az egyház tanácssterme szűknek bizonyult, és emiatt a templomban hetente két alkalommal engedélyezték az evangelizációs szolgálatokat, amelyekről Arday Aladár megnyugtató módon nyilatkozott: *„Eddig úgy hallgattalak, mint egy rendőrnnyomozó. Kerestem, miben foghatlak meg, miféle eretnek tanokat hirdetsz. Mi az, ami ellentmond a hitvallásainknak, mivel izgatsz az egyház ellen. Az esperes ilyen vádleveleket küldött ellened. Előbb én is gyanakodtam, végül beláttam, hogy a vádak alaptalanok. A tiszta református tanítást hallom tőled. Isten áldjon meg benneteket ebben a munkában! A mi népünknek erre az evangéliumra van szüksége.”*

Visky Ferenc boldogan jegyzi meg a szalontai szolgálat hozadékáról: „Eddigi szolgálatainkban sehol sem találtunk olyan evangéliumra éhes gyülekezetet, mint Nagyszalontán. Most már a templomban tartottuk a bibliaórákat. Hatszázan is összegyűltek. Az ígére fölfigyeltek más felekezetűek is.”

A támadások összütésében

1948-ban már láthatóan gyülekeztek az üldözés fellegei. Az elkobzott földek tulajdonosai, a mezőgazdasági munkások, a parasztok nyílt lázadásban törtek ki. Kivégző különítmények lötték le az embereket. Elrettentő példának szánták a kivégzéseket, s napokon át nem lehetett a halottakat eltemetni, takaratlanul feküdtek a földön, Szalonta környékén jó néhány faluban. Megkezdődött a kulákok tömeges deportálása is. Az ellentétek a pattanásig feszültek. Teherautókon szállították a belügyieseket az ellenállási góccokba. Mindenki gyanús lett, aki másképp mert gondolkodni. Visky Ferenc így foglalta össze a korszak politikai légkörét: az egyház vezetői az 1956-os spontán népfelkelést nemcsak állam-, hanem ige- és szentlélekellenesnek bélyegezték. A forradalom leverése után még inkább felerősödött az egyház megújulását szorgalmazók elleni kampány.

Fekete Sándor támadó cikkeiben a CE Bethánia ellen így nyilatkozik: „*A Bethánia államellenes, béke-, kultúra- és népellenes, tagjai reakciósok, a szocializmus szent ügyét eláruló ellenforradalmárok.*” Tehát a megújulást ellenző hang uralkodott a romániai református egyházban is. Az ígében és hitvallásban gondolkozók sorsát magyar kisebbségi helyzetük is súlyosbította. Kétszeresen is ellenségnek számítottak: mint hívő reformátusok és mint kisebbségi nép tagjai.

Mindennek ellenére a negyvenes évek közepétől egyre több lelkipásztor is bekapcsolódik a munkába. Kiváló teológusok, közülük némelyek, mint az avasújvárosi Szabó Sándor és a nagybányai teológiai szenior Gönczi Sándor. A kolozsvári teológiai professzorok között is van jele az ébredéssel való rokonszenvnek: dr. Nagy Géza és dr. Horváth Jenő.

Az ébredés dr. Szabó Aladár és dr. Kecskeméthy István teológiai professzorok nevéhez fűződik. Ők alapítják meg az első CE Bethánia Szövetséget, azzal a szándékkal, hogy meleg otthona legyen az egyházban az evangélium hirdetőjének, a közösségi és szeretetszolgálat megélésének. Visky Ferenc lelkész gondolatait idézem ismét: *„A keresztény ember szabadsága abban áll, hogy mindenkinek szolgálja”,* elfeledkezvén a gondolat másik feléről: *„A keresztény ember mindenekfelett úr is, mert részesül Krisztusnak mindenüvé kiterjedő királyságában.”* Majd megállapítja: így ferdült el a szolgaság szolgáltság, szervilizmussá.

Elkezdődtek a kihallgatások

Sokaknak hetenként kellett jelentkezniük az állambiztonsági hivatalban. A rendőrségen egyértelműen közölték, hogy katonaszökevényként kezelik, és jelentkezni kell a nagyváradi hadkiegészítő parancsnokságon. A kihallgató ezredes ugyan csodálkozott az eseten, mondván: a lelkipásztorok nem tartoznak a katonai állományba. Végül tisztázódott a félreértés, és szabadon engedték az ártatlan lelkészt. Pár hét múlva a nagyváradi szekuritáté hívatta és a kihallgató szobába kísérték. Az eredményt közölte a kihallgató tiszt: *„A maga munkáját rendkívül veszélyesnek minősítik. Az a tanácsom, hagyja ott a lelkészi pályát, ez az egyetlen módja a megmenekülésének.”* Ezek után tilos volt minden bibliaóra, vallásóra, evangelizáció. Szigorúan csak a vasárnapi istentisztelet maradhatott meg.

Az ideológiai átnevelés korszaka

A negyvenes évek legvégén a hatalom birtokosai a lelkipásztori kart is igyekeztek ideológiailag átformálni. Az átképző tanfolyamokon kötelező volt részt venni – írja Visky Ferenc a *Szerelme szorongat* című önéletrajzi kötetében. Aztán elterjedt a hír, miszerint a „bethánista” lelkészeket le fogják tartóztatni. A sztálini időkben a megfélemlítés különféle formáját alkalmazták. A lelkészek egy része is beállt az ideológiai támadók sorába. Azt híresztelték, hogy a „bethánistákat” amerikai dollárral

pénzelik. Ám az igazhitű református lelkészek, köztük Visky Ferenc is, megtanulták, hogyan kell viselkedni feszült helyzetekben. Misztótfaluban emléknapot szenteltek Misztótfalusi Kis Miklósnak, ahol ismét felszínre került a „bethánisták” ügye. Visky Ferencet is támadták. A legfájóbb volt a szülőfalu új lelkészének támadása: *„Iszonyúan nehéz volt úgy lenni ott egy egész nap, hogy mint egy leprával fertőzöttel, senki sem állott szóba velem. A nagy vihar alkalmával a püspököm, Arday Aladár már nem volt velem. Tudom, hogy megvédett volna.”*

A szalontai mandátum a végéhez járt, a lelkészválasztás következett. A kapós szalontai lelkészi állást megrohamozták a jó „doszárú” törtetők. A Visky család megkérdezése nélkül, a tudomásukra hozták, hogy menniük kell, annak ellenére, hogy a gyülekezet továbbra is igényelte volna szolgálatukat. Nyüvedre, egy kis határ menti településre helyezték őket. Közben megszületett ötödik gyermekük.

Visky Ferenc így jellemzi az akkori kort: *„A diktatúra kegyetlen volt saját embereivel szemben is. A pártközpontból kiküldött aktivisták gyakran az iroda asztalán aludtak, mert egyetlen más helyiség sem állott rendelkezésükre. Ezeket a gyorstalpaló tanfolyamokon átesett munkásembereket, akik a szekuritátéval együtt értették módját, hogy kell megfélemlíteni a falu népet, szabadították rá a falu nyakára. Gyakran hívtam meg őket a mi otthonunkba, ahol emberséges körülmények között érezhették magukat. Ilyenkor egészen kicserélődtek, és kiderült, hogy nem meggyőződésből fajultak el... A világnak is van szeme. Az állam emberei végül is azokat vetették meg, akik könnyedén ráálltak a kollaborációra.”* Napóleon így mondta: *„Az árulást szeretem, az árulót gyűlölöm.”*

Az államrendszer megszilárdítását célozták a lelkipásztorokat átképző tanfolyamok is. A részvétel kötelező volt. Az ötvenes évek legelején Nagyváradon, a Püspökfürdön felvonultatták a teológiai professzorokat, a békeharcos espereseket és más vezető személyiségeket. Az állam az egyháziak mellett elküldte a maga embereit is. Jelen volt a kultuszminiszter, a nemzetiségi alminiszter, képviselők, egyházügyi inspektorok, valamint az állambiztonság emberei. A három-négyszáz fős csoportot igye-

keztek meggyőzni a szocializmus felsőbbrendűségéről, a kollektív mezőgazdaság előnyeiről, no meg a kapitalisták által pénzelt bethánista lelkipásztorok egyház- és államellenes felforgató munkájának veszedelméről. Nyíltan hangoztatták: a megjavulni nem akaró, makacs lelkipásztorok letartóztatása a küszöbön van.

A magyarországi '56-os forradalom felgyorsította az eseményeket. A politikai ellenség szétzúzása szinte befejeződött. Hátra volt még az ideológiai ellenség megsemmisítése. Ebbe a kategóriába kerültek a protestáns gyülekezetek aktív alakulatai is. A beidézéses és kihallgatások sora kezdődött el. 1957 tavaszán a nagyváradai egyházkerület vezetősége még egyszer megbeszélésre egybehívta az állam és egyház ellenségeinek tartott lelkipásztorokat. Az a megbeszélés nyilvánvalóvá tette, hogy nincs út visszafelé. Arday Aladár püspök mindenkit megölelt és meghatottan vett búcsút. Ő tudta, hogy a lelkészek letartóztatása csak napok kérdése. Ezek után nem tudom kihagyni az alábbi epizódot Visky Ferenc vallomásából: *„A feljelentések egyre sokasodtak. Papp László akkor még a bihari egyházmegye espereseként sem tudott más lenni, mint később. Egyértelműen azok mellé állt, akik között rovott múltúak is akadtak, s akik a gyülekezetet semmibe vették. Megerősítette őket, hogy ne térjenek le gonosz útjukról. A bűségeseket, az imádkozókat, a közmunkán mindig jelen lévőket kiszolgáltatta a hatalom akaratának. Nekem mint régi ismerősének csak azért kegyelmezett eddig, mondta, mert sok gyermekem van.”*

A felháborított gyülekezet részegesei tudomására hozták, hogy „hívó” papra nincs szükségük, mert ők magyar református kálvinisták. A templomot bezárták, és többé nem végezhettek szolgálataikat.

Kéc volt a következő gyülekezet, ahova Visky Ferencet áthelyezték. Évtizedekig nem tartották nyilván az egyházi kimutatásokat. Az eladósodott gyülekezet tagjai még azt a csekély egyházi járulékot sem tudták fizetni. A hátralékosoknak csak akkor szolgáltattak egyházi szolgálatokat (keresztelés, esketés, konfirmálás), ha kiegyenlítették a hátralékokat. Az új lelkész azt javasolta a presbitériumnak, hogy töröljék mindenki adósságát, s ezentúl *„mindenki fizessen hálás szíve szerint!”* Ezek

után kihirdették a Jóbél-évet. A hatás nem maradt el. A lelkész így fogadta bőven adományozó híveit: *„Mi örülünk, hogy adományt hoztok, ti még jobban örüljétek, hogy hozhattátok.”*

A *Vallomások* című egyik internetes portálon találtam az alábbi érdekes bejegyzést, amely Visky Ferencnek tulajdonítható: *„Magyarkécen, egy romániai kis faluban már mutatkoztak a gyülekezet életében a megújulás jelei. A falu nagy »balai«, az alkoholisták közül is némelyek felismerték Krisztusban Szabadítójukat...”* Egy lelkész társ felesége: *„Ma éjjel súlyos beteg, tbc-kavernás férjemet elhurcolta a securitate, a titkos rendőrség... A hír megerősítette bennünk, amit úgyis tudtunk. Rövidesen rajtunk a sor. Megindultak a masszív letartóztatások.”* A falu népe még mindig vonakodott vállalni a kollektív nyomorúságot, a mezőgazdaság kolhozításában. Dúlt az ideológiai harc. A kommunista rendszer meg akarta semmisíteni a legádázabb ellenségnek tartott keresztény hívő közösségeket. A romániai református egyházban a megújulási evangéliumi mozgalom néhány tagját már rács mögé tették. *„Naponként szorongtunk, nehogy kimaradjunk a letartóztatásokból, hátha nem lesz erónk hitünkben megállni a »szabad életben«”* – jegyzi meg Visky Ferenc. A romániai bethámistáknak nevezett magyar reformátusok letartóztatásának megvolt az egyházi és állami háttere. Már a század legeleje óta a liberális, vaskalapos, száraz hagyományokon tengődő formalista egyházzal szemben egy evangéliumi-hitvallási irányzat jelentkezik, a semper reformanda (mindent megújítani) igényével.

Visky tiszteletesnek gondja volt a település legszegényebb és méltánytalanul mellőzött rétegére is, a cigányságra, akikről így ír könyvében: *„A falun kívül terült el a cigánytelep. Sokan éltek földbe vájt putrikban, a faluhoz képest hibetetlen fizikai és szellemi szegénységben. Ők sem maradhattak az ige világossága nélkül.”* Kerekes Sanyi esete az egész közösségre nagy hatással volt. A derék, göndör hajú cigánylegény a katonaságnál balesetet szenvedett. Nyomorék maradt, miután rászakadt egy híd. Tolókocsiban élte nyomorúságos életét. A lelkész látogatni kezdte minden vasárnap. A putri egy idő után templommá lett. A szomszédok és a telep lakói hamar *„felfogták az énekeket és kitűnő hangjukkal*

szívból énekeltek. A presbiterek közül is rendszeresen elkísértek néhányan a cigány istentiszteletre. Ők maguk is bizonyosságot tettek, milyen változást hozott az életükbe Krisztus szabadítása.”

A gyűlések másik elmaradhatatlan pontja a „bethánista” papok elleni támadás volt, s továbbra is kíméletlenül támadták: *„Mert nem beszélnek békességet, hanem akik békességesek e földön, azok ellen álnok dolgokat koholnak.”*

A Székelyhídon szolgáló lelkészt provokálta saját esperese azáltal, hogy az általa kijelölt igét (3 Móz 6,8-13) kellett a kurátorok jelenlétében értelmeznie, azaz *„ha vétkezünk, meg kell vallanunk, hadd tudja a gyülekezet is, amit úgyis tud, és az egyetlen tiszta helyen, a Jézus Krisztus keresztyénél bűnbocsánatot nyerünk.”* Az esperes tudtával, talán beleegyezésével, pár nap múlva a hatóság emberei a Bărăgan pusztaságába vitték az egész családot: a feleséget és 7 ártatlan gyermeket. Visky Ferenc egyértelműen fogalmaz, nem szépíti a valóságot: *„Nebéz elhinni, hogy ez a terv titok lett volna előtte, aki olyan otthonosan mozgott a »gonosz férfiak« között. Majd egyszer fény derül mindenre...”*

Egy alkalommal a kéci templomból kijövet az említett esperes megismerkedett az egri származású hithőssel, Papp Antallal, aki Visky Ferenc sógora volt. Kedélyesen üdvözölte, mondván: *„Örülök, hogy megismertem, sok jót hallottam magáról.”* Papp Antal, minden kertelés nélkül, az esperes szemébe mondta: *„Én is örülök – válaszolta a paraszt sógorom –, én meg sok rosszat hallottam magáról.”*

Máskor egy kicsi, elszigetelt településre kellett mennie a lelkésznek, hogy egyik református testvér lakodalman elvégezze az esketési szertartást. A lelkészt elkísérték legközelebbi hívei is. Útközben utolérte őket egy szürkeponyvás terepjáró, amelynek utasai kémkedni mentek a lelkész tevékenységéről. A sáros kátyúban rekedt terepjárót kísérik a bajból. Ezek ellenére a püspök és a személyzeti osztály vezetője is figyelmeztette a lelkészt, hogy alkalmazkodjanak a rendszerhez, járjanak kedvükbe, amit tiltanak, azt ne tegyék. A határozott válasz a következő volt: *„Mi készek vagyunk mindenben engedelmessé válni, csak abban nem, hogy ne a megtérés, a kereszt evangéliumát hirdessük.”*

A börtönévek

1958 pünkösdjének másodnapján érkezett Visky Ferenc református lelkész letartóztatása és elhurcolása. Éjjel két órakor, a házkutatás után, bejelentették, hogy velük kell mennie. Hét gyermekét és feleségét kellett otthagynia. Reggelre értek a járási székhely, Margitta szekuritáté-központjának udvarába. Onnan továbbvitték a nagyváradi börtönbe egy cellába, ahol a volt besúgójával együtt kellett raboskodnia. A vizsgálati fogság három hónapig tartott. A vádak iszonyúak: államrend megbontása, összeesküvés. Az ítélet: kivégzés. A kihallgatótiszt azzal „vigasztalta”, hogy többé nem fogja meglátni a családját, itt döglik meg. A bírósági tárgyalást követően az ítélet minimum 18–22 év, teljes vagyonekkobzás és kényszermunka. Volt lelki ereje, hogy ezek után kijelentse: *„Szeressük Jézust, és napokra zsugorodnak éveink.”*

Szamosújvárra szállítják megbilincselve, ahol nyolcan voltak nagyváradi elítéltek, köztük négy lelkész: Szilágyi Sándor, Dézsi Zoltán, Karczagi Sándor, Visky Ferenc.

Visky Ferenc így emlékezik társaira: *„Nélkülük nem élhettem volna túl a szenvedéseket... Erőszakoskodók voltak, a szeretet nevében meghalni sem hagyták az embert.”*

A bírósági tárgyaláson nem védekezett. Tizennyolc évi kényszermunkára ítélték. Mekkora erős hit és lelkierő kellett az alábbi sorok kinyilatkoztatásához: *„Ez nagyon sokat jelentő belső megvilágosodásom volt, hogy nem lehetek gyülekezet nélkül. El lehet venni a külső papi státuszt, de nem lehet elvenni a feliülről adott, szolgálati, pásztori, papi státuszt. Nagy öröm volt, amikor felfedeztem, hogy az én parókiám a börtön.”* A börtönévek kezdetén közös zárkában voltak a többi politikai fogollyal. Románok, magyarok, szászok, zsidók, zsidó keresztények, reformátusok, ortodoxok, katolikusok, evangélikusok, görögkatolikusok, unitáriusok, kisebb felekezetek képviselői, szerzetesek és világiak. Ez volt az igazi ökumené. És ott volt egy rendkívüli személyiség, Richárd Wurmbrand, akiről Visky Ferenc egy egész kötetet írt. A börtönélet új próbák elé állítja a lelkész Viskyt. Ő azonban nem

A szamosújvári börtönben 1999-ben, az *Ítélet* című portréfilm forgatásán, Ferenczi Andrea rendezővel

(Visky Ferenc: *Szerelme szorongat*, 128. o.)

roppant össze, sőt sikerült növelnie az ellenállását. A magánzárka egy lehetőség volt számára az imádságra, amely által kivédte az elmagányosodást. A szenvedés addig nehéz, amíg értelmetlen. Ugyanis Isten nem játszik velünk, és nemcsak megváltásunkat, hanem megszentelésünket is halálos komolyan veszi (Bart).

Visky Ferenc vallomása szerint a börtönben tanult igazán nevetni. A nevetés kiváltó oka az alábbi történet: Egyik alkalommal bejön a cellába a börtönigazgató, és kérdezetni kezdi a foglyokat, miért ítélték el őket:

- Mi a vétked?
- Szidtam Vasile Lucát.
- Neked?
- Dicsértem Vasile Lucát.
- Neked?
- Én vagyok Vasile Luca.

A börtönben ártatlanul szenvedő lelkész jól érzékelt a zsarnokság természetrajzát. A belső kényszert fokozta a külső: a megfigyelő is megfigyelt. A kihallgató is kihallgatott! A kihallgatóterem közvetlen kapcsolatban volt a feljebbvalójával. Nem négy szemközt folyt a kihallgatás, hanem legalább hatszemközt! Tanúkra, tárgyi bizonyítékokra nem volt szükség, mert a kommunista rendszerben a vádlott önmaga ellen tanúszkodása teljes jogérvénnyel bírt. Azonfelül a kihallgatók csoportja fennen hangoztatta: *„Mi mindent tudunk, jobban, mint a maguk istene. Mi vagyunk az isten! A párt az isten!”*

A bűnvallás jutalmáról

Hatévi kegyetlen börtönév után a lelkész Visky Ferenc így nyilatkozik önéletrajzi kötete 164. oldalán: *„A durvaságot, az éhséget ki lehet bírni megalkuvás nélkül, de az emberarcú kommunizmust nehezen... Bárki kérhette büntetésének leszállítását vagy teljes elengedését. A szabadság, családunk újbóli láthatásának ára csupán annyi volt, ki kellett jelentenünk írásban, őszintén megbántuk a szocializmus elleni vétkeinket, s ezentúl beállunk a kommunizmus építésének dicsőséges munkájába.”* Sokan vállalták a bűnvallás ilyen formáját. A lelkészeket azonban nem kísértette meg a hamis bocsánatkérés bűne: bűnbánatról lehet ugyan szó, gondoltuk többen, de csak amiatt, hogy nem képviseltük még határozottabban és egyértelműbben Jézus Krisztus szabadító evangéliumát a készségesen kollaboráló egyházban és világban.

Szabadulás után – 1964

A kegyelmi rendelet végrehajtására mégiscsak sor került. A 20 évnél hosszabb fogságra ítélték maradtak a börtönben: görögkatolikus püspökök, a romániai szociáldemokraták elnöke, a királyi biztonsági szolgálat (siguranță) főnöke és Kurkó Gyárfás, a Magyar Népi Szövetség vezetője. Ők kipróbált emberek voltak, hátuk mögött 20–25 letöltött börtönévvél.

Aztán elérkezett a szabadulás pillanata. Az első éjszakát Désen, a ferences atyák rendházában töltötte. Az *Otthon vagyok*

Ferike, István, Pali, Lídia, Hugi (Mária Magdolna), Péter és András (170. o.)

című fejezet örökíti meg a hazatérés igazi momentumait: „Józsefházán testvérbátyám, László lelkipásztorkodott feleségével, a szó igazi értelmében. Hozzájuk mentem először. A családomnak ők kerestek hajlékot: egyszerű, szalmatetős, fatornácós ház volt. Ide vezettek el. Úgy egyeztünk meg, ők szervezik meg a találkozást, hogy ne egyszerre találkozzam mindenkivel, mert azt nem lett volna könnyű elbordozni. A búbos kemencés előszobából jobbra és balra földes, kisablakú, hóféhér helyiség egyikében a gyermekeim vártak, a másikban, a kert felé, a felnőttek: feleségem és Marika.”

A hatalmi útbaigazítás kötelező volt minden volt politikai elítélt számára: a mindenkori hatóságnál való jelentkezés, tiltott volt az elítélt társakkal való találkozás, kötelező volt együtt dolgozni a néptanáccsal a szocializmus felépítésében, magánházaknál gyülekezni tilos volt. Voltak olyan hajdani rabok, lelkészek is, akikkel együttműködési (magyarul: besúgási) nyilatkozatot íratnak alá. Sok megfélemlített megtette, és újabb terhet vett magára – nyilatkozta Visky Ferenc.

A börtönből szabadultakat továbbra is megfigyelték. Mindenkit külön kihallgatott a politikai tiszt. Csak írni kellett,

amit a tisztt diktált. Visky tiszteletest azzal vádolták, hogy „*még mindig fenntartja korábbi nézeteit*”. Az elhivatott és erős hittel megáldott lelkész, mint mindig, református lelkészhez méltóan válaszolt: „*Miért kellene megtagadnom azt, amit Isten szeretetével egyszerre vallja az ember, a felebarát, sőt még az ellenség szeretetét is? Miért lenne büntetendő ez a magatartás?!*”

Bár Szilágyi Sándor felajánlja a hétgyermekes Visky Ferenc lelkész társának, hogy elcseréli a gazdagabb gyülekezetet Viskyvel, a válasz egyértelműen az alábbi volt: „*Szó sem lehet erről. Mindenkinek oda kellett mennie, ahová rendelték*”. Ezek után Visky Ferenc tiszteletes családjával a hegyközpályi gyülekezetbe került. Ez sem volt a véletlen műve: „*nem minden ok nélkül kerültem városközelbe, szekusközelbe, informátorközelbe...*”

Hegyközpályi

A kb. 600 lelkes gyülekezetnek el kellett fogadnia a börtönviselt papot. Egy tíztagú családot kellett eltartania az eddigi öreg, nyugdíjas lelkész házaspár helyett. Az első vasárnap délelőtt az üveges templomajtón át az egyetlen Asztalos Erzsikét érdekelte az „új pap”. Hamar nyilvánvalóvá vált, hogy önpusztító nép lakott Hegyközpályiban. A gyülekezetben egy évben öt temetés közül négy öngyilkosé volt. Egyébként mindenkit a templomból temettek.

A növekedés kísértése című fejezetben a lelkész szóvá teszi csüggedését amiatt, hogy a temploma padjai üresek. Ám a figyelemztetés és biztatás nem maradt el. Egy híve (Erzsike néni) arra figyelmezteti lelkészét, hogy „*elkeseredett lélekkel nem lehet örömmüzenetet hirdetni!*”

Következtetés: „*Nagy dolog, nagy felelősség igehirdetőnek lenni.*”

Ám egy idő után a lelkész elkezdte a családlátogatást, vallásoktatást, énekkart szervezett, disznótorokba, lakodalmakba járt, mégis lassan kezdett a gyülekezet felmelegedni. Lassan növekedett a templomba járók száma.

Az 520 lélekszámú gyülekezetből egy idő után már 80 hívő elment vasárnap az istentiszteletre. A lelkész és felesége meglátogatták sorra a családokat, annak ellenére, hogy sokan nem

látták őket szívesen. Minden alkalommal szóba került a Szentírás tanítása is. A hatás nem maradt el: később már igényelték a lelkipásztor látogatását, és végül imádsággal zárult az effajta lelkészi családlátogatás.

Visky tiszteletes így mesélte a családok látogatásának hatásfokát: *„Már majdnem minden családban megfordultunk. Még volt egy, az egyetlen, ahová nem lebetett bejutni, mert a családfő ateistának vallotta magát. A papot hivatalból is utálta. Vasárnaponkint megfigyelte: kik járnak a templomba s a vallásórára. Az egyetlen ateista beteg lett. Nem hagyhattuk ki a sorból.”* A lelkész őt is meglátogatta. Az ateista gazda hamis kutyája ellenére bejutott a beteghez, és gyógyulást kívánt.

Párt és temetés

Egyes gyülekezetekben szokás volt, hogy a család akarata ellenére a párt civil temetést rendezett egy öreg illegalistának. A temetésen nem volt sem harangozás, sem lelkész. Az újonnan kinevezett lelkész gyakran meglátogatta a halott illegalista feleségét. Ilyenkor igét olvastak, énekeltek, imádkoztak és beszélgettek. A család jó néven vette a lelkészi szolgálatot. Amikor ő is meghalt, a helyi és városi párt rögtön jelentkezett a temetés megrendezésére. A halott asszony leánya rögtön reagált az eseményre, mondván: *„Amíg évekig betegen feküdt anyám, hányszor látogatta meg a párt?”* Ellentmondást nem tűrve jelentette ki óhaját: *„Mondhattok bármit erre a papra, egyedül ez hozta anyámnak a vigasztalást. Ő fogja eltemetni!”*

„Ólálkodtak utánunk” (JSír 4,19)

„...a nagyváradi szekuritáté már a gyülekezetbe kerülésünk elején gondoskodott arról, hogy besúgóin keresztül állandóan jelentést kapjon rólunk.” A lelkész tudta, hogy a falubeliek közül is szép számmal végezték az ilyen szolgálatot. Kétféle besúgó volt: az egyik felfedte magát, figyelmeztetett. Az ilyenek együttéreztek a lelkésszel. A másik fajta, a veszedelmesebb, soha még csak célzást sem tett alantas szerepére. Ennek a típusnak hízelgett, ha bűnét elkövetheti. (Zsolt 36,3).

Persona non grata

Visky Ferenc lelkész Péter nevű fia teológiai felvételiire szeretett volna jelentkezni. Feltételként szabták meg, hogy a sikeres felvételihez szükséges volt a lelképásztorának ajánlása mellett Papp László püspök beleegyezése is. Végül Csiha Kálmán esperes lelképásztor ajánlólevelének köszönhetően Visky Péter bejutott a teológiára.

Amerikai pártfogók

Az alábbi történetet így meséli el Visky tiszteletes úr:

Valami egészen nem várt következik. A parókia előtt hatalmas, amerikai zászlós kocsi áll meg. Két férfi keres. A bukaresti amerikai követség titkára. Románul folyik a szó. A lelkész méltatlankodva jegyzi meg a távoli vendégek előtt: *„Besúgóim mindent jelentenek, holnap már megint a szekuritátén vagyok!”* A nagykövetség küldöttei megnyugtatták: *„- Mi csak nyíltan jöhetünk, követségi kocsival, különben kémkedésnek minősül a kapcsolatunk!”* Elmondják: hivatalos küldetésben vannak, mondják el mindent, ami velünk történt a múltban és jelenben.

A lelkész ennek ellenére várta a következményeket. De erre a találkozásra soha nem kérdeztek rá! Később kiderült, hogy volt teológiai társa, Bütös János Amerikában többször találkozott az amerikai elnök, Reagan külügyminiszterével, Schultz-cal, akinek elmesélte Visky Ferenc életútját. Egy másik jó barát, Vasile Răscol volt bukaresti elítélt közbenjárása segített, valamint egy román asszony, aki mint bejárónő volt az akkori amerikai elnök házában, elmondta Visky Ferenc életútját. Ezek ellenére a lelkésznek és családjának ki kellett költöznie a parókiaáról. Nagyváradon élő István fiuk is befogadta volna szüleit, de erre külön engedély kellett a letelepedésre. Végül maga a milíciafőnök írta alá a letelepedési engedélyt. Biharpüspökiben találtak egy megfelelő lakást, rengeteg pénzért. A családot tisztelő és velük szolidarizáló magyarországi testvérek és mások összegyűjtötték a házbér összegét.

Visky Ferenc a *Szerelme szorongat* (Koinónia, Kolozsvár, 2004. Szerkesztette: Bálint Ágnes) című kötete Előszavában a következő megállapításokat tette: a magyar református egyházban már a 20. század legelején jelentkezett egy evangéliumi erjedés, melynek a közben átélt két világháború sem vetett véget, sőt még inkább elmélyítette. Számbavételére már nem egy kísérlet történt. Az, amire emlékezéseimben most vállalkozom, érinti a második világháború korszakának egy részét, némi ízelítőt ad abból, ami személyes vonatkozásban a negyvenes évek közepéig történt, különös tekintettel a mai Románia területén kibontakozott közösségi mozgalomra... Az a cél vezérelt, hogy átfogó, közösségtörténeti adatokkal szemléltessem a mindmáig jelen lévő munkának a kibontakozását. Az az elgondolás vezet, hogy a magam és a családom életét érintő eseménysorozat elbeszéléseiből némi tájékoztatást kaphasson az olvasó erről az evangéliumi szolgálatról.

Bálint Ágnes, a fenti kötet szerkesztője a hátsó borítólapon így foglalja össze Visky Ferenc önéletrajzi vallomásait: *„Egy küzdelmes életút stációinak korabeli dokumentumokkal és fotókkal ellenpontozott emlékfüzérét tartalmazza e kötet. A szerző »huszadik százada« a második világháború idején a mátészalkai lelkési szolgálattal vette kezdetét, majd a kommunista Romániában kellett folytatnia hivatása gyakorlatát, mégpedig folyamatos egyházi és batósági zaklatások, fenyegetések, áthelyezések közepette, melyek közül a leginkább embert próbáló a 22 évnyi börtön és kényszermunkára való ítélet, családja távoli kényszerlakhelyre való kitelepítése volt.»*

Visky Ferenc mégsem elsősorban az elviselt szenvedésekről ír, hanem arról a hatalmas jelentőségű eseményről, amelynek debreceni teológus korában szemtanúja és részese volt, később pedig apostola lett: az ébredésről, amely a népegyház laikus tagságát az Isten iránti közönyből az élő keresztény hitre hívta meg, és református kegyességi hagyományokhoz vezette vissza.

Végszó helyett...

„A belsőleg megélt szabadság derűvel és humorral vértette fel az elmúlt erőszakos század e szelíd vándorát, aki felismerte, hogy megpróbáltatásainak végső okát nem a démoni rendszerben kell keresnie, hanem annak szerelmében, aki életét és hitét a próbákban is megtartotta.” (Bálint Ágnes)

A Visky család síremléke

Fényképezte: Péter I. Zoltán (Nagyvárad)

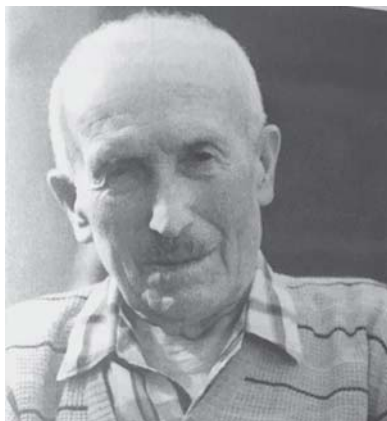
Papp Antal, református hithős

„A ma élők zöme olyan korban született, amikor nem tanulhatott igazi történelmet, csak annak a kommunista rendszer szája íze szerint átírt változatát... Tanú erre minden politikai fogoly, a koncepciós perek áldozatai, az 1956-os elítéltek, túlélők visszaemlékezései...” (Ferenczy L. Tibor)

Az *Anti* című kötet Előszavában Visky Ferenc emlékezik Papp Antalról, a „parasztprófétáról”, mondván, „kövessétek hitét”, mert bátorságban, példás életben, az igében, hűségben mind messze megelőzött bennünket. Követésben kevesen tudunk felsorakozni mögé, de „kövezésben” sem, mert őt egész életében, sorozatosan kövezték, büntették. Ő ennek ellenére úgy tartotta: „*Jaj néked, Jeruzsálem, ki megkövezted a prófétákat.*”

Nyolc évtized távlatából Visky Ferenc így emlékezik: Csaknem nyolc évtized sem tudta feledtetni első találkozásom vele. *Anti* már nagyiskolásnak számított, az iskola eszének, amikor az emlékező hatévesen, papfiúként az első elemít megkezdte szülőfalunk, Egri iskolájában. *Anti* nem vett részt az önfeledt játékban. Szótlanul elviselte a „csapást” (a játék neve): „*Add tovább, mert rajtad szárad.*” A későbbiekben kiderült, hogy ez a befelé forduló természetű, elmélyült érdeklődésű parasztyerek olvasta egyedül a maga számára értelmezve is a Szentírást, és megértette és elhordozta azt a mennyei csapást, amit az Úr beszédének terhe jelentett, és ami mindenki felé el is kötelezte.

Papp Antal tudva tudta: csapás lesz rajtunk az áldás, ha nem adjuk tovább, megvakít a fény, ha másoknak nem világítunk vele ott, ahová helyeztettünk. Így lett Papp Antal Egri község

Papp Antal 1999-ben

és tágabb vidékének prófétája. A korán árvaságra jutott Papp testvéreket nagyapjuk nevelte. Rend és fegyelem, a munka szeretete uralta a családot. No meg az Isten házának gyakori látogatása. A Biblia olvasása kötelezővé vált. Árvafiú lévén, csupán 6 ha földet örökölt. Azt eladta, árából kibérelt egy kétszáz holdas urasági birtokot, amelyet a faluból összevásárolt trágyával javított fel.

Visky Ferenc református lelkész így jellemezte barátját, leendő sógorát: Vakmerőségre, hősi gesztusokra, amelyek bálványt nemzenek, nincs szükség, de az olyan ember, aki hittel vallja, hogy Isten dicsősége kell hogy tündököljék, nagy hiánycikk egyházunkban. Házassága is azt bizonyítja, hogy lelki társra vágyott, nem feltétlen segítőtársra a gazdálkodásban. Az árván maradt Papp gyermekek közül már mindenki családot alapított, egyedül ő volt még legénysorban. Nyolc évig Ilus húga szíves ellátását élvezte. Feleségül vette Visky Ferenc hűgát, Piroskát. Apósa református lelkész volt Egriben.

Papp Antal józanul felmérte, hogy leendő feleségében nem kaphat segítőtársat a paraszti életformától elválaszthatatlan, mindennapos kemény munkához. Neki lelki társra volt szüksége, aki hithű református, istenfélő magyar asszony. Azzal is tisztában volt, hogy felesége nem lesz jószágnevelő, libát, kotlót ültető, kertgondozó, aratási marokszedő, lekvárfőző, szöszdörzsölő, házi zsákokat, törülközőket, lepedőket készítő asszony. Sem családja, sem rokonsága nem bírta eltéríteni szándékától. Mindenki azzal érvelt, hogy szerelemből nem lehet megélni. Anti azonban hajthatatlan maradt, mert szentül hitte: a Krisztus szerelméből meg lehet élni, mert az igére lehet építeni: *„Nékem adatott minden hatalom mennyen és földön, elmenvén széles e világra, hirdessétek az evangéliumot és én veletek vagyok a világ végezetéig.”* Papp Antal 54 év házasság után azt tapasztalta, hogy ez az ige felettébb beteljesedett. Antit – írja Visky Ferenc – a falu legbecsületesebb emberének ismerték. Debrecenből hazafelé tartott vonaton. A mikolai állomásnál leszállva nem haza tartott, hanem a mikolai közigazgatási hivatalba, hogy feljelentse magát valami csekély adócsalási vétke miatt: *„Feljelentem magamat. Maguk*

becsületes embernek ismertek engem, de nem vagyok az. Isten rám bizonyította az ellenkezőjét. (Kevesebbet vallott be adó alá eső jövedelméből, s károsította a falut, az államot). Mindezt pedig azért teszem, mert Isten előtt állok: az ember azt nézi, ami a szeme előtt van, de Isten azt nézi, ami a szívben van.”

Papp Antal merész volt házasságában, gazdálkodásában, hitében, vállalkozásaiban, közéleti és egyházi terveiben is.

Visky Ferenc református lelkész így jellemezte a 20. század közepének korpét: A 40-es évek elején a magyar állam a felszabadult területeken Vitézi Rend kitüntetéssel adományozott az első világháborúban helytállóknak, főleg a falu jobb módú, tekintetes címet is viselő középirtokosainak. Az egyházi tisztségek betöltésénél nem feltétlenül a példamutatóan szolgáló élet lett a mérvadó, hanem az e világi cím nyomott a latban, a hitvalló, Krisztus uralmát megjelenítő egyháztagek ellenében.

A bécsi döntést követő időkben ez a kérdés súlyos dilemma elé állította a gyülekezeteket, így az egrieket is. Papp Antal kerekén kimondta: *„Abol az egyháztagságot az egyházfenntartási nyugtával meg lehet vásárolni, ott nincs Egyház”.*

A nyolchavi házaseletet az orosz frontra szóló behívó szakította félbe. A Don-kanyar halálra fagyott katonáinak sorsát elkerülte ugyan, de a szibériai hadifogságot nem. A háború után három és fél évig a deportáltak sorsában osztozott. Az államosításra hazatért s folytatta a gazdálkodást. Mindenki tudta Egriben, hogy Papp Antal jó gazdálkodó hírében állt még a közeli településeken is. A falu emberei őt választották meg a Termelő Szövetkezet elnökének, annak ellenére, hogy a kollektivizálást az istentelenség rendszerének nevezte.

Visky Ferenc lelkész jól veszi észre az akkori időszak jellemzőit: A földek közös tulajdonba kényszerülnek, s a kollektív gazdálkodás előnyeit harsogó agitátorok és titkosrendőrök egymás sarkába tapostak a faluban, ígérnek, fenyegetnek, a gazdagabb birtokok tulajdonosait lekulákozták, feketelisták készültek az ellenállást tanúsítókról. Deportálással vagy vagyonekobjással „kecsegtették” azt, aki nem örömmel sorakozott a világot megváltó új rendszer zászlaja alatt. Papp Antal is a kétszáz holdas

birtok bérlőjeként a kuláklista élén állt. Vallásos hite csak rontotta megítélését a hatalom részéről. De ki legyen a kollektíva elnöke? Egri népének ösztöne csak egyetlen ember felé irányult. Jól tudták, az új, kommunista iránytól semmi jót nem várhatnak. Jól választottak. Papp Antalért az ő Istenében látták meg a garanciát. Az egész falu egy szívvel-lélekkel csak úgy volt hajlandó ráállni a közös gazdálkodásra, ha az elnök nem más, mint az orosz fogságból hazatért, kuláklista-vezető, református Papp Antal.

Az újdonsült elnök, szokásához híven, könnyörtelenül őszinte volt és ellenérveket hozott fel önmaga ellen: a kuláklista élén szerepel, cselédei voltak. Igaz ugyan, hogy nem kizsákmányolta cselédeit, hanem felemelte őket a szegénységből. A súlyosabb kizáró ok – sorolta Papp Antal –: *„én hívő keresztény ember vagyok, s az is kívánok maradni. Két úrnak pedig nem lehet szolgálni”*. A legvégső érv pedig így hangzott: *„Ha a párt politikája, irányítása és az én hitem és Uram, a Jézus Krisztus akarata között ellentét fog felállni, én, előre megmondom, Jézus Krisztusnak, az Uramnak akaratát fogom választani.”*

Az egri kollektív gazdaság a számos nehézség ellenére gyorsan fejlődött. A falu határan is túljutott jó híre. A kommunista kolhozrendszerben a tagság templomtornyot épített, és az elnök ösztönzésére a tagság sem vonta ki magát a toronyépítés terhe alól. Ám a párt lelkesítő jelszavai ellenére sem voltak hajlandók munkával szentelni meg a vasárnapot. A párt aktivistái vasárnap reggel azt kérdezték Papp Antal elnöktől:

– Hány embert küld ki a földekre az egri kollektív gazdaság?
 – Egyet sem – volt a válasz. A vasárnap nekünk ünnep, és nem a földeken ünnepelünk, hanem templomba megyünk.

Az ehhez hasonló esetek elindították az osztályellenség jelszavát. Népgyűlést szerveztek, hogy a kollektív tagságának tudomására hozzák, soraikba beszivárgott az ellenség, a kulákok rontják a munkamorált, rágalmazták a pártot, a béke ellenségei. A provokátorok és beépített besúgók segédletével az ártatlan Szabó Gyurkát azzal vádolták, hogy volt egyetlen cselédje. Papp Antal azonnal védelmébe vette Gyurka bácsit, mondván: – Miért bántják, hiszen őneki (Papp Antal) 5 cselédje volt, mégsem merték szóvá tenni.

A kommunista korszak egyik kortünete: jelenteni kellett, mennyi búza termett az egri határban hektáronként. Papp Antal becsületesen jelentette írásban: 8 mázsa termett a jobb földeken, a soványabb földben pedig 6 mázsa. A megyei kimutatásban 86 mázsa szerepelt. Papp Antal szerint a prófécia beteljesedett: *„A világ csalódni akart, tehát csalódik is.”* A rendszer nem bírta elviselni az igazságot. Később a párt aktivistái azzal vádolták Papp Antit, hogy a kollektív gazdaságból jótékonyági egyletet csinált. Az ő „kiemelése” a faluközösségből sok megrázkódtatással járt a falu számára is. Hiszen ő nem annyira elnöke volt, inkább hű és bölcs sáfár, aki idejében kiadja eledelét a maga háza népének. A kollektív kocsisai nemcsak a templom tornyának építéséhez hordták a követ, homokot, hanem a gyermekeket, a beteget, a rászorultakat is vitték Egriből az orvoshoz (Mikolába) vagy éppen a szatmári kórházba. A rendszer nem kedvelte az effajta humanitárius tetteket, és hamarosan besokallt. Bár Arday Aladár püspök úr jóindulattal figyelmeztette, óva intette. Antal így válaszolt: *„Tiszteletes úr, apai-anyai szeretet teljes hiányában nőttem fel, s nagyon megébeztam a szeretetre.”*

A figyelmeztető, mentő intés sem használt. A párt nem titkolta, hogy közeledik a letartóztatás ideje és a börtön: 20 év kényszermunka, 10 év állampolgári jogoktól való megfosztás, teljes vagyonek Kobzás. Az egész elnöksége alatt mindig abban járt, hogy segítsen mindenkien. Mikor az elnökségből kivették, azt mindenki tudta, hogy csak azért az egyért veszik ki, mert a kommunizmus akkor itt nem tud meggyökerezni. Egy állambiztonsági ember sugalmazta: *„Egy »nem« Krisztus féle, és minden megoldódik.”* Anti a következőket válaszolta: *„Engem nem azért ítélnék el, amit teszek Krisztusért, hanem azért, amit már eddig tettem érte.”*

A letartóztatást éjszaka hajtották végre, kis, zárt ponyvás kocsin szállították Papp Antalt és Visky Ferencet a nagyváradi állambiztonsági hivatal föld alatti celláiba. Három hónapi kínzás után a foglyoknak csak nevükkel kellett hitelesíteni halálos ítéletüket. Papp Antalnak volt bátorsága kimondania: *„A vádlevelet arra sem méltatom, hogy elolvassam, de azt tudja meg (ti. a kapitány), nincs olyan titok, amely ki ne derülne, és ebben is csak*

Jézus szava igazolódik: »Minden gonosz hazugságot mondanak ellenetek énérettem«...»

A tárgyaláson Papp Antal bátran válaszolt: *„Nem én tagadtam meg az együttműködést, hanem maguk nem bírták elviselni hívő keresztény voltomat.”*

Papp Antal két tízest (húsz évet) kapott azért a tíz évért, amely alatt felvirágoztatta a falusi közös gazdálkodást. Ám a vádiratban az szerepelt, hogy Papp Antal egy veszedelmes sektának a tagja. Csak 1964 nyarán térhetett vissza otthonába, de egyelőre csak bérlőként. A kényszermunka mellett a teljes vagyonek Kobzás ítéletét a kíméletlen bérelti díjban még hosszú ideig nyögni kellett, csak az évszázad vége felé vásárolhatta vissza házáat az államtól. A börtönben Jehova tanúi ostromolták Papp Antalt. A Krisztus visszatérésének időpontjára vonatkozó kalkulációkra azonban csak annyit válaszolt: *„Hát azt hiszitek, hogy Isten csak kétezerig tud számolni?”*

Visky Ferenc egy bibliai idézettel vezeti be a *Kis Tükör* című missziói lap népszerűsítését: „nagy nyereség az istenfélelem”, amely által épül Isten országa. A drága örökséget is megőrizni csak úgy lehet, ha továbbadjuk. Papp Antal a saját pénzéből megrendelt 100 példányt a fenti lapból, amelyet az egriek szívesen olvastak. Még a postást is megfizette a példányok széthordásáért.

2001 decemberében felesége, Piroska elköltözött ebből az árnyékvilágból. Halálakor férje azt mondta szomorúan: *„A hívő ember nem hal meg, csak elalszik. Áldom az Istent, hogy ilyen hosszú házassággal ajándékozott meg.”*

1999-ben a budapesti Fórum Film Alapítvány portréfilmet készít róla, Ferenczi Andrea rendezésében.

Felesége halála után néhány évvel, 2004. január 22-én, kilencvenéves korában elhunyt az egriek, a régió, a magyarság Papp Antalja, mindnyájunk hithőse. Büszkék lehetünk arra, hogy földi pályája üstökösként felvillantotta számunkra egy szent ember földi útját, amelyet követnünk kellene. Tőle származik az alábbi idézet: *„...boldog az az ember, aki úgy látja: az Isten szerint élte le életét.”*

Idős Visky Ferenc és felesége, Bodnár Anna,
Papp Antal és felesége, Visky Piroska síremléke Egriben

Fényképezte: Sárosi Máté

Dr. Széplaki Kálmán gyászbeszédéből idézek, amely elhangzott Papp Antal temetésén: *„Földi életedben én mindig úgy tekintetek Téged, mint aki szent vagy, mert mindvégig egész ismeretségünk alatt a Benned lakozó Urat tetted nyilvánvalóvá, aki szent... Isten gyermekei nem közvetlenül érintkeznek egymással, hanem Jézus Krisztuson keresztül. Jézus Krisztuson keresztül való egymáslátás úgy személylátás, hogy az utat látjuk, melyen Isten gyermeke halad Szentlélek által vezetve, mivelhogy Isten Fia és ez az út szent út. Az út pedig maga Jézus Krisztus, Ő az út, a keskeny út... Hozzám küldött lapjaid mind belső keskeny útról beszélnek. Minden sorod a szent Istenhez való viszonyulásról beszélt, mely mélységes bűnismeret alázatában tartott, és a kegyelem csodáját ragyogtatta fel a golgotai keresztáldozatban és a feltámadás örömeinek reményében. Szent út, külső és belső kegyelmi út. Az Úr járt előtted, és Te szorosan követted Őt, ha néha perelve is, de ebből felszabadulva imádva Őt”.* (Visky Ferenc: *Anti. Koinónia*, Kolozsvár, 2005. Szerkesztette Bálint Ágnes, a Communitas Alapítvány támogatásával.)

Mementó a 100 éve született Gellért Sándor emlékére

*„Sem égen, sem földön nincs olyan drága hely,
mint az, ahol születtünk és fölnevelkedtünk.”*

(Aleksis Kivi)

Gellért Sándor

Forrás: tilinko.hu

Az idézetet Gellért Ákos dedikálta a számomra ajándékozott *Kóborló hadjáratok* című Gellért Sándor-kötet első lapjára 2006. november 25-én.

Gellért Sándor számára a „drága hely” Debrecen volt, az időpont pedig 1916. december 11. A „fölnevelkedés” már nem Debrecenben történt, hanem a Partium északi részén, a Szatmár megyei Dabolcon, ahol Gellért Gyula, az újdonsült nevelőszülő tanítószkodott. Az igazi édesanyjáról nem sokat tud sem utókor, sem a család. Csak annyit, hogy Böződújfaluban született. Ennél többet maga a költő árul el anyjáról

Anikó lányának, amikor Gellért Anikó betöltötte 16. életévét. Az *Egy magas állvány tetején (Levél Anikó lányomnak)* című versében vallomást tesz eredetéről, az igazi szülőanyjáról:

*„Az én anyám cselédlány volt
valamikor Kolozsváron,
a templomhoz ő is kijárt
minden vasárnap délután.
Itt kezdték meg ölelgetni*

*a Bocskai testőrei
lábukon a kurta csizma
kis virága ki volt nyílvá.*

.....
*Szegény anyám tizenhatot
töltött, mikor engem kapott
és úgy mondta rám az áment,
hogy bűvában világgá ment.”*

A gyermekkor kezdeti időszaka már Szatmár megyei településekhez kötik: Dabolc, Mikola, Egri, Vetés. Majd szélesedik a kör: Szatmárnémeti, Kolozsvár, Debrecen.

A *Karácsony Sándor szekérében* című kötet 1995-ben jelent meg Jánosi Sándor bevezetőjével és jegyzeteivel. Felelős kiadó Hatvany Csaba volt. A *Karácsony Sándor szekere* csak ürügy volt, mert Gellért Sándor ebben jórészt magáról és mindannyiunkról tesz említést: „*S benne ülök Karácsony Sándor szekérében. Én nem egyedül ülök benne, mások is ülnek ott, mi ülünk benne. A saroglyában, a kocsiodalton, esetleg az ülésdeszkán, ott van az egész közösség. De személyes élmény nélkül nincs reláció (kapcsolat).*”

Majd úgy részletez és magyaráz, hogy egyértelművé váljon a gellérti üzenet: „*Ez a könyv az én élettörténetemnek egy darabja, Karácsony Sándor élettörténetének egy darabja, s megpróbál minden magyar ember élettörténetének egy darabja lenni.*”

Gellért Sándor szerényen, de egyáltalán nem rezignáltan a következő megállapítást teszi: „*Hiába törekednék én novellát, elbeszélést írni, Móra Ferencet úgysem érem utol... Szabó Dezsőt, Németh Lászlót nem tudom tetézni... Nehéz dolog Karácsony Sándor után a filozófiához nyúlni... Ezek az előttünk járók lehetetlenné tettek bennünket. Lezártak minden utat előttünk. Egy út azonban, egy lehetőség még maradt számomra. Megírni az embert. Az »embert« próbáltam én felmutatni ebben a könyvben.*” Ha tovább olvassuk a kötetet, a *Szökés* című fejezetből megtudhatjuk, hogyan szökik, menekül Visky Ferivel Romániából Magyarországra 1939 kora márciusában. Olvassuk csak a történetet Gellért Sándorról, az emberről:

„Visky Feri, az egri pap fia, volt a legjobb barátom. Legtöbbször együtt jöttünk-mentünk. Hol Egriben, hol Óváriban, hol Peleskén tűntünk fel. Óváriban voltunk egyszer Adorján Gusztinál. Onnan Szatmárra, majd kocsin Egribe mentünk, náluk. Ide érkezett lélekszakadva a nevelőanyám Dobos Bertával, a kis cseléd lányunkkal, hogy fussak amerre látok, mert a csendőrök keresnek. Ideadta az adoptálási irataimat, s megmondta - amit addig is sejtettem - , hogy nem az ő fiuk vagyok... Elbúcsúztam a Visky családtól s neki Magyarországnak, neki a bizonytalanságnak. Feri és Papp Anti kikísért az egri határba. Mikor tőlük is búcsúzni akartam, Feri nem tudott elszakadni tőlem. Úgy döntött, hogy velem jön...”

Visky Ferenc így emlékezik - 62 évvel később - az akkori történésekre: „1939 márciusa nehezen adta meg magát a tavasznak. 6-án, egy zord, havasesős délutánon Gellért Sándor barátommal Ady költészetébe merülve múltattuk az időt otthonunkban. Ők Mikolában laktak, néhány kilométerre Egritől, és a középiskola végeztével (osztálytársak voltunk a Kölcseyben) szinte naponként együtt voltunk. Apja valamikor Dabolcon volt tanító, és szívélyes, meleg kapcsolat alakult ki családjaink között.

Egyszer csak nyílik az ajtó, és Sándor édesanyja ijedten, sárosan lép be rajta. A szüleimhez siet a belső szobába, s néhány perc múlva nekünk is tudomásunkra hozza: a helyi mikolai csendőrség házkutatása során a Sanyi szobájában meglelték barátom verseit, amelyeket irrede ntának és nacionalistának bélyegeztek, s minden pillanatban ideérkezhetnek, letartóztatási paranccsal a kezükben.”

Máris menekülj, fiam!

„Irány a román-magyar határ, legközelebb van Dabolcnál. Még búcsúzásra sem jutott idő. Sanyit elkísértem én is. Gondoltam, a falu végéig tart utam. Ám a baráti közösség a menekülőhöz kötött. A falut már jól elhagytuk, a legelőn szaladtunkban kiáltásokat ballottunk, s pár pillanat, Papp Anti állt előttünk. Kérdésére elmondtuk, hová és mitől menekülünk, most már mindketten. Sanyi után én következtem volna, a legjobb barátja, gondoltam, nem is ok nélkül. Anti pánikmentes, józan bölcsességét most is megőrizte:

- Van-e valami pénzetek?

Nem volt. Erre Anti benyúlt a zsebébe, s egy halom román pénzt vett elő.

- Vásárba készültem. Egy pár ökröt kellett volna vennem holnap, de most fontosabb: ne menjetek pénz nélkül a nagyvilágba!

Egy pár ökör ára óriási értéknek számított akkor. 62 esztendő telt el azóta, de »útravalója« még mindig nem fogyott el, s nem is fog soha, az örökkévalóságban is elkölthetetlen összeg maradt.”

Gellért Sándor így folytatta a történetet: *„Terebest kikerültük. Nem szerettünk volna az őrmesterével találkozni. Leesett már az este, mikor Halminál kilyukadtunk. Onnan én már tudtam az utat. Csak azon imádkoztunk, hogy Halmi és Dabolc közt ne találkozzunk a grancsárokka... Bányai Samuétól indultunk ki este tizenegykor... Engemet Bányai Samu, Visky Ferit Egey Károly vitt át a hátán a határkanálison. Nemrég még cseh határ volt. Gyermekkoromban sokszor megfordultam ott a határ mentén... Dabolcon volt az apám tanító... Debrecenben, a szülővárosomban költöttünk ki.”*

Debrecenben elindult szülőanyját megkeresni. Szülőanyja neve: Herczeg Róza, aki cselédlány volt. *„Gellért Gyula köbölküti tanító tizenkét napos koromban fogadott örökbe, s akkor írtak át a Gellért névre is.”*

Költőtársak emlékeztek Gellért Sándorról

Máté Imre (1936–1989) Érmihályfalván született és élt tehetséges költő 1965 júniusában az alábbiakat írta mikolai költő barátjához: *„Magamról igen keveset tudok írni, élem mindennapi szürke életem. Sajnos a szerencse messzire kerül, már nincs kedvem semmibe. Kezdem nem érteni az egész irodalmat.*

Miért tapsol a kritika olyan tehetségeknek, akiket az olvasók csak kacagnak. Mostanában a vándorkedvem is elcsitult, megérem már Mihályfalvával, csak ritkán megyek valahova muszájságtól. Fene élet ez Sándor bátyám, néha szeretnék pontot tenni a végére, hiszen nem nekem találták ki az egész komédiát ... Valahogy úgy érzem belefáradtam az eddigi küzdelembé, és nem tudok már örülni semminek. Igaz, egyes barátom azzal magyarázza ennek okát, hogy még mindig nőtlen vagyok, ki tudja, kinek van igaza.” (Máté Imre: *Levél Gellért Sándor költőhöz*, Érmihályfalva, 1965. VI. 1.)

Máté Imre az alábbi verssel tisztelgett mikolai költőtársának, miután Gellért Sándor „a világból már kilábolt”.

Hagyta íjját

*Letört a somfának az ága,
nem megyek már Mikolába.
Kereshetném Gellért Sándort,
a világból már kilábolt.
Szatmáron volt temetése,
ne szánd holnap feledésre.
Magyar volt ő a javából,
Verslovon jött Ázsiából.
Oláh Gábor előtt hajolt,
Sinka István barátja volt.
Gulyás Pállal is kiállott,
Hirdetni az új világot.*

*S hagyta íjját jó feszesre,
vigyázunk a szerelemre.
Ha nagy éjünk hajnalhírt ad,
ragyogjon sok búvó csillag.*

Visszaemlékezések, megemlékezések, emlékek Gellértről

Földessy Gyula tette fel a kérdést: Gellért Sándor KÖLTŐ vagy ŐSTEHETSÉG?

Nyelvbírásban méltó társa a legnagyobb magyar költőknek, ugyanúgy a költői szólás rátaláló, élesen szabatos, az érzés, a hangulat jellegét, lényegét egész mivoltában felmarkoló kifejező-képességében és -készségében.

Első verseskötete 1942-ben jelent meg *A bál udvarában* címmel. Földessy már korábban felismerte Gellért Sándor költészetének eredetiségét: „Szóláskincse meglepően dúsan, gyökeresen, újszerűen népi, igen sok az irodalmi nyelven addig nem használt szóval. Éppenilyen ősien-gazdag népisége van képzelőerejének és bőséges buzgású

tehetségének. Gondolatkötéseinek merészségében, nagy távolságokat áthidaló-összekötő energiáiban erősen emlékeztet Adyra.”

A frissen bemutatkozó költő jelentőségét alighanem Koczog Ákos fedezte fel, belehelyezve irodalmunk egyik áramlatába: „Sinka István óta helye van irodalmunkban a legegyszerűbb magyar életformáknak is, ő a tartalommal megvívta barcát, a mondanivaló szabadságával tehát Gellért Sándornak nincs és nem is lehet gondja.” Gellértnek tehát akkor van helye és feladata irodalmunkban, ha látása a tartalom és forma legmélyebb magyar rétegből hozott egységében egyetemes, új horizonttá tud kiteljesedni – állapítja meg Erdélyi József.

Gellért számtalan verse bizonyítja, hogy helye és feladata volt magyar irodalmunkban, mert látása, a tartalom és forma révén „a legmélyebb magyar rétegből hozott egységében egyetemes, új horizonttá tud kiteljesedni.” (Koczog Ákos)

Az Ady, Szabó Dezső, Sinka, Erdélyi, József Attila hatásával induló költő hangját népi üdeség és balladás komorság színezi. Debrecenben a nevelőkre, társakra lelés felszabadítóan hatott népi képességeire. A család, falu, katonaság, szerelem, kallódás mozzanatai mellett bővül további tematikája. Hetykesége költői öntudattá, az árvaság, kirekesztettség élménye (*A bál udvarában*) sorsfelismeréssé érik. A Debrecenben tömörülő szellemi elitnek társasága, barátsága, mely az ösztönös, népi tehetségnek szilárd alapot, távlatot tudott adni: Földessy Gyula esztétikai szigorúsága, Németh László műveltség igénye, Gulyás Pál a népköltészet értékelője, Lükő Gábor a magyar népművészet értékelője, Mata János fametsző és filozófus a debreceniség történelmi értékeire irányította figyelmét és Karácsony Sándor hatása filozófiai gondolkodásával és nevelési elveivel. A falukutatók, népi írók szociális törekvései pedig egyetemes szintre emelik saját kirekesztettségét.

Balogh László a *Tanúság* című tanulmányában így foglalja össze ezt a korszakot: „E sokoldalú hatások ráébredtették tehetségének jellegére: egyéni viszonyt teremtett Adyval, Sinkával, a népballadával, ötvözve a magyar etnikum, társadalom és történelem sajátosságait.”

Időközben megváltozott a történelmi helyzet. 1940 nyarán Észak-Erdély ismét Magyarország része lett. Ettől kezdve verseit nemcsak Debrecenben írja, hanem Mikolában vagy Kolozsváron, ahol az egyetemet látogatja. Ám ezt a tartózkodási helyet is kényszerűségből el kell hagynia. A később megsemmisült 2. magyar hadsereg katonájaként érkezett Oroszországba, a Don-kanyarba. A sors kegyes volt hozzá, mert életben maradt s sértetlenül, szennyezetlenül vezethette haza táltosparipáját, Pegaszusát. Kötetnyi verse szól az idegen célokért hadba kényszerített magyar katonák helyzetéről. A fent említett Balogh László így zárja le ezt a korszakot: *„Történelemszemlélete már érett, tudja: »a magyar sorsot balkörömré írják« s a lelkendező, manipuláló tudósításokkal ellentétben e pusztulásban számára a legfontosabb írói és költői küldetés: »megírni az igazságot«”.*

A hivatalossal szembehelyezkedő politikai nézetét természetesen a költészet jelképrendszerében fogalmazza meg. A partizánokat rejtegető „brianszki erdőszélbe” Rózsa Sándor látomását képzelettel, azonosságot teremtve a magyar történelmi múlttal, és a jelen bukott álmát rejtegetik s viszik tovább. A Don-kanyarból a „véres nagy Oroszország” legyőzhetetlenségének képét hozza magával.

*„Levelesben, nagy erdőben
mindig lesznek jó katonák,
kik egy ország bukott álmát
rejtegetik, viszik tovább.”*

A sok ezer éve keletről jött nép testvérkeresési vágyát kell látnunk, ha így ír:

*„Tatár földön, csuvas földön
rám köszönt sok ismerősöm,
zsíros lepénnyel tömik meg
tarisznyám a cseremiszek...
...Fekete föld a két orcám,
túlhan e bánatos Volgán,
szemeimen, szívem burkán
ott szerelmem – a vogul lány.”*

A *Mint az őszi kóró* című versét a fronton írta, amelyben a polifónikus versépítkezés, a lírai, zenei elem ellenpontozza a cselekményes, drámai részt. A vers közepébe szerkesztett ismert népdalstrófa a kelleetlen katonáskodás, kényszerű idegen földön tartózkodás indokolják a népdal idézte hazasóvárgást:

*„Elindultam szép hazámból,
Híres kis Magyarországból.
Visszanéztem félutamból,
szememből a könny kicsordul.”*

A fronton szerzett élmények tanulságaira hazatérése után is szüksége van. Azzal, hogy „Égetik a Kossuth-bankót”, nyilvánvalóvá lett, hogy a nemzeti függetlenség eszméjét a hivatalos vezetés feladta.

Házassága után az addigi csapongó szerelem új színekkel gazdagodik. A *Tornácküszöbön*, valamint *A bál udvarában* című költeményekben megfogalmazott ars poeticája mostantól motíválódik. A *Halálatáncoltatott lányok* című vers kitűnik esztétikai értékével és gondolatgazdagságával. Balogh László a fent említett tanulmányában így összegezi e költői korszakot: *„A többszólamú versépítkezést már alkalmazta, ám ezúttal a népballadák drámaiságát hasznosítva, a tragikus szituációt személyes lírai reflexiókkal megtörve olyan szerencsés struktúrát sikerült teremtenie, mely egyszerre bordonzza a népi világ atmoszféráját s a magyar nép kiszolgáltatott történelmi helyzetének és önmagának, ill. a magyar költők sorsának egyetemes jelképeit.”*

A költői sors vállalása nála egy a nemzeti múlt és jelen vállalásával. Igaz, azzal is tisztában volt, hogy „ki a minden-séget magára lázítja”, végzetét hívja ki: magányos lesz s csak alkotásai hozhatják meg számára az elismerést és a társakat:

*„Magyar legény éjszakában
áll a világ kapujában,
el-elhajít egy csillagot
s várja a felkelő napot.”*

(Magyar legény éjszakában)

Gellért Sándor érdeklődése a csángó magyarok iránt

Az 1940-es évek elejére kialakult másoktól megkülönböztető költői magatartása, versépítő eljárása, a hagyományos jelekből jelképeket teremtő nyelvi ereje. Mindez jól tanulmányozható Gellért Sándor talán legtümönyebb, gondolataival legsúlyosabb versében, melynek ott a helye 1940 és 1945 közötti líránk legjelentősebb termései között.

A csöböröcsöki csángó

*Vizet az újszülöttre,
könyvet a halottra.
Most hát indulok a
felsőbb csillagokra.
Mit bámultok?!
Fogadni kell
Rákóczi úr papját.
Felültem a falu
száz derék lovasát.
Megannyi leányka
jóború-magdolna,
kitükrözi magát a
kékszínű folyóba.
Eperfák alól
csődöröm elbolygott.
Vérrel írom be a
fekete menyboltot.
Kivágták a nyelvemet a számból.
Én vagyok a csöböröcsöki csángó.*

Gellért Sándor nem könnyű feladat elé állította olvasóit 1943-ban, amikor e költeményt írta. A cím és a szöveg egyaránt töprengésre késztet. Azt tudjuk, hogy a versek jelentős része bizonyos kultúrkörökből veszi közlése számára a képeket, jelképeket (pl. néphagyomány, mítoszok, Biblia, magyar vagy egyetemes történelem). A fenti verset csak úgy értelmezhetjük,

ha ismerjük a történelmi tényeket. A költemény megírása előtt két évvel a bukovinai csángókat áttelepítették előbb az elfoglalt Bácskába (majd a front alakulása nyomán Tolnába), s e mozgás az újságok, rádió révén feléjük fordította az érdeklődést. Gellért azonban nem rájuk gondolt: éppen ellenkező szándékkal a helyben maradt népcsoportra akarta ráirányítani a figyelmet. Nem a bukovinai, hanem a keletebbre s ősibb körülmények között élő moldvai csángók sorsa érdekelte. A két népcsoport közötti különbség már tisztázott, bár még az utóbbi időkben is összekeverik őket. Az Erdélyből kivándorolt bukovinai székelyek még mindig tiltakoznak a „csángó” elnevezés miatt.

A moldvai csángók eredetéről még folyik a vita: tartják a honfoglalás idején Etelközben visszamaradt magyar töredéknek, vagy az 1200-as évek első felében Magyarországról a gypűre kitelepített néprétegnek. 1941-ben megjelent Mikecs László *Csángók* című könyve, amelyet Gellért Sándor olvashatott. Ugyanakkor a Debrecenben élő Lükő Gábor Romániában folytatott gyűjtőmunkát, s hosszabb időt töltött a moldvai csángók között. Eredményeit számos tanulmányban közölte, de szóban is tájékoztathatta a Debrecenbe került költőt.

A csöbörcsöki csángó című költemény részletes elemzésétől most eltekintek. Csupán néhány megjegyzést tennék: mesterien építkezik a költő, balladai sűrítéssel strukturálva a költemény egységeit, válogatva az idő, mozgás, magatartás feszültségteremtő rendszereit. A költői magatartás, a szerepvállalás, a „csillag” a lelket jelenti, amely a sors örök jelképe, a költői sors, sőt a végzet vállalása is egyben. A költő egyre aktívabb, irányító szerepet vállal a közösség körében: magyaráz, értelmez, intézkedik, mozgósít. Két magatartás ötvöződik: a történelmi alak s a költő, ki indul „felsőbb csillagokra”. Az ő lova egyben metafora: a Pegazus, a költészet jelképe. A képek, jelképek mögött ott van a gazdag konnotáció, a többletjelentés: „Rákóczi úr papjának” megérkezése a csángók körében történelmi küldetést teljesít egy elszigetelt, magára hagyott népcsoport nyelvi, kulturális, etikai nevelését, összetartását segítve, mely végeredményben megmaradásukat, jövőjüket jelentheti.

A költemény befejező mozzanatának ecsetelésére Balogh László kiváló tanulmányát idézném: A befejező mozzanatot pszichikai, etikai csönd előzi meg. A jelen állapot meghatározása következik. A történelmi helyzet (1943, cenzúra, háború) megfosztotta a költőt legfontosabb kommunikációs lehetőségeitől. A csonkítás lehet erőszakos ítélezés, büntetés vagy megalázó szándék eredménye, vagy mind együtt. A következmény a költő számára mindenképpen szerepválság. A költői sorsot, akár kudarcait is vállalta, de a nem a csillagoktól rendelt, brutális emberi beavatkozást elutasítja: lázad ellene.

A magyar nép nagyon nehéz történelmi idejében az erőszakkal némaságra kényszerített költő önszimbólumává nőtt a „csöböröcsöki csángó” képe, melynek legfőbb etikai üzenete: azonosulás népe történelmi kirekesztettségével, nyelvfosztottságával, „némaságra” ítéltetésével.

1944 májusában Debrecenben eltemetik Gellért pártfogóját, Gulyás Pált, akit azután számtalanszor emlegetett beszélgetések során. A sírnál mondta el *A szent faluban* című versét, amely ugyan megjelent három és fél év után a *Vándortűz* debreceni számában, Balogh László szerint „*kötetben azóta sem látott napvilágot e búcsú egykori pártfogójától*”.

Koczog Ákos – aki ismerhette a háború utáni két megjelent és két tervezett kötetét – megpróbálta esztétikai és történelmi igénnyel beilleszteni Gellért Sándor költészetét a magyar szellemi életbe: „*Valahol utat veszítettünk – ez volt Ady problémája, visszatálunk-e önmagunkhoz? – ez Gellért Sándoré... Nem csak ízelítőül hoz az irodalomba egy-egy képet a magyar nyelvből..., hanem magáévá teszi teljes jelképrendszerünket... Ő volt egyetlen költőnk, aki a háború éveiben ki merte mondani: ez nem a mi háborúnk... Az Attila sírjában létünk, célunk, megmaradásunk nagy távlatokba állított problémái bontakoznak ki.*” Hamarosan beszűkülnek a szellemi és fizikai határok. Bár még 1945-ben kiadója, az Exodus még meghirdeti az új verseskötetének kiadását, de már nem jelenik meg, mert nemsokára ismét országhatár választja el az anyaországi társaitól. Mindkét országban az irodalmi életben megritkul a levegő, s a megmerevedő kultúrpolitika gátat emelt publikációs lehetőségei

előtt. Előbb Szatmáron tanít, majd a vidéknek számító Mikolában oktat – „nem középiskolás fokon” – magyar nyelvet és irodalmat. A romániai irodalmi életből kiszorulva csak ritkán kapott nagyobb nyilvánosságot.

1954-ben a *Bodor Péter kútja* című gyermekvers-gyűjteménnyel próbál helyet teremteni magának a kortársak között. 1957-ben pedig az *Angyal Bandi nyomában* című válogatott versek kötete lát napvilágot. Végül pedig finn fordításait gyűjti kötetbe *Csillagok Suomi égén* címmel.

Gellért Sándor életének utolsó évtizede

1980 márciusában Koczog Ákos vendégül látta Gellért Sándort Magyarországon. Harmincöt év telt el azóta, hogy az Írószövetség jóvoltából két hetet tölthetett Budapesten. Céljai között szerepelt még más anyaországi város meglátogatása is: pl. Sopron, Kecskemét, Kiskunfélegyháza, Szeged és Debrecen.

Arról panaszkodik barátainak, hogy Romániában alig-alig publikálhat, pedig számos kötete vár kiadásra készen. Ám verset mondani továbbra is nagyon szeret. Most is arra kéri: mondaná el a *Tornác küszöbén* című versét. Gellért azonban újabb verseiből szeretne ízelítőt adni. Javasolja *A magyarok háborújából* azt a költeményt, amely a háborút idézi, meg a partizánasszonyt, aki a szeretője volt. Tudatosan felvállalja: „*Ennek a háborúnak én vagyok a krónikása.*”

*

Gellért Sándor még életében vitatkozik azokkal (többek között Kereskényi Sándorral), akik a népi költők közé sorolják: „*csak annyiban vagyok népi, amennyiben Ady is volt*” – emlékezik Földessy Gyula.

Egy megjegyzést tennék Kereskényi kollégám védelmében: komoly és alapos tanulmányt írt Ady Endréről, amelyet a szakma elismert és értékelt. Az Adyval való hasonlítás egyáltalán nem dehonesztáló. Sőt, az is bebizonyosodott, hogy Gellért sokoldalú költői és írói munkássága bizonyos dolgokban fölülmúlta az Adyét.

Gellért meg tudta mutatni: Arany és Ady után is milyen sok szépséget lehet még kiemelni a magyar nyelvből, akár tette ezt Páskándi Géza, Szilágyi Domokos. Földessy Gyula így folytatja előbbi fejtegetéseit Gellért Sándor költészetéről: *„Versei, Adyval ellentétben a végükön csattannak, de az energikus versindítás nála is igen gyakori, mint Adynál.*

A magyar sors, különösen a magyar népi sors Gellértnek is állandó témája, de költészetének igen gazdag a téma-változatossága.

Nagyon hajlik a patetikus stílusra, de erős érzéke van a humoros és játékos hangulatokhoz is. Az erotikának nagy szerepe van költészetében, még nagyobb, szókimondóbb és merészebb, mint Adyénál, de erotikus verseinek van valami pogány természetessége és tisztasága.”

Gyöngyösi Gábor értékelése nemcsak költői munkásságát érinti, hanem emberi habitusát, igazságérzetét is. Értékelése kitér az írói és költői hagyaték utóéletére is.

„Hitében megingatni, újáról letéríteni, megfélemlíteni, elhallgattatni semmilyen hatalom nem volt képes. Hatalmakhoz, hatalmasakhoz sohasem dörgölődött. Hamis hang nem szólalt meg költészetében, sem prózájában... volt egy szent szándéka, igazat írni.

Gellért Sándor és költészete is kiállta, túlélte az idő szibériai próbáit is.

Hátrahagyott kéziratait még gondosan őrzi egy tömbházlakás betoncellája (Gellért Ákos otthona – K. K.). Neve még élteti a magyar vers szellemét az évente ismétlődő szavalóversenyeken, de szorongva kérdezzük, lesz-e elégséges erőnk Gellért Sándor szellemében kiállni ... anyanyelvünk védelmében. Vajon lesz-e elegendő erőnk Gellért Sándor szellemét továbbéltetni.

Forrás: tilinko.hu

Neki adósa maradt az Élet, nekünk, utódoknak, mai magyaroknak van elszámolnivalónk lelkiismeretünkkel” (kiemelés tőlem – K. K.).

Gellért Sándor, a versmondó

Gellért Sándor versmondói géniuszt talán a leghívebben méltatója, Balogh László fogalmazza meg a *Tanúság* című tanulmányában: „*Erőtéljes hangon szaval, szélesen gesztikulálva, arcjátékkal kíséri a szöveget, felső testét himbálva a fotelban. Néha halkít vagy gyorsít. Kiemeli a ritmust, a rímeket, mint egy fálusi vőfély. Olykor lendületbe jön, kiabálásig fokozza az átélést. Részleteket mond a kötetből. Hallomásra úgy tűnik, elbeszélő költemények ezek; Tinódi krónikás énekeinek nehezkesége, konkrétsága (hely, nevek, események) Aranyt idéző, meghökentően szép, eredeti képekkel keveredik. A történelmi időkbe visszamenve bizonygatták, hogy a magyaroknak mindig érdekeik ellen kellett küzdeniük, s szövetségesük leginkább ellenségük volt, mint szemben álló fél. Egyetlen reményük: helytállni a továbbélésért.*”

*

Nt. Korda Zoltán református lelkész-moderátor a szatmári Lánchos templom híveinek közreműködésével, tanárok, Gellért Sándor családtagjai, valamint rajongók népes tábora emlékműsort szerveztek Gellért Sándor magyar író, költő, műfordító és nyelvész tiszteletére, halálának 27. évfordulójára a Szatmárnémeti Kálvineumban 2015. január 28-án. Az emlékező ünnepség fő szónoka Nt. Gellért Gyula nyugalmazott lelkész-esperes volt, aki tisztelettel és a beavatottak tisztánlátásával ecsetelte elfogulatlanul költőóriás apjának egész munkásságát. Az ehhez hasonló rendezvények hivatottak arra, hogy a Gellért Sándor-örökséget továbbvigyük és az egyetemes magyarság közkincsévé tegyük. Azok, akik aktív résztvevői voltak az emlékműsornak (lelkészek, tanárok, családtagok, jelen lévő hívők), szószólói és bizonyágtévői a költői hagyatékunknak és értéknek.

Gellért Sándor is egyetértett Szabó Dezsővel abban, hogy a nemzetének elkötelezett író-költő műveivel arra kell figyelmeztessen mindannyiunkat: „*minden magyar felelős minden magyarért.*”

Meleg Vilmos előadóművész (Nagyvárad) 2016. február 6-án Szatmárnémetiben, a Református Esperesség dísztermében, jelentős számú közönség, valamint a Gellért család jelenlétében, egy lenyűgöző emlékműsorral tisztelgett Gellért Sándor költészetének és versmondói géniusának.

Csirák Csaba: „*Voltak pillanatok, amikor szinte énekelte a verset.*” E témában Gellért Sándor azt nyilatkozta: „*Ha énekhangom lenne, én csak énekelnék.*”

Ez is közrejátszott abban, hogy Egri és Mikola környéki népdalok gyűjtésére szánta el magát. Miért akarta megörökíteni magyar népdalkincsünk gyöngyszemeit? Gellért Sándor a *Kóborló hadjáratok* című kötetének hátlapján válaszol erre a kérdésre: „*Mi végre gyűjtöttük össze Mikolának és környékének népdalait, s miért írunk ezekről a népdalokról? Azért, mert ezek nélkül a népdalok nélkül szegényebb volna a vidék múltja. Másodszor, hogy fűrödjön meg a lelkünk e népdalok formáinak csodálatos szépségeiben. Harmadszor, hogy másokat is fűrössünk meg ezeknek a népdaloknak a csodálatos szépségeiben. Hátha újjászületik a lelkünk tőle.*”

A nyelvi hangzások szépsége, zenéje csendült fel versmondásában, folytonosan keresve valamiféle ősi misztikust és hősi nagyságot. „*A magyar nyelvben Ázsiáig látok*” – mondta Gellért. Az *Erdélyi Napló* egyik számában (2011-ben) Csirák Csaba idézi Gellért Sándort: „*Nem vagyok költő, mondogatta, verset csak nyelvünk szépsége miatt írok*” –, majd folytatva a gondolatsort, a szerző a következőt nyilatkozta: „*Igen, szerelmes volt a nyelvbe, ezért forgolódott körülötte egész életében. A magyar nyelv miatt volt költő.*”

Gellért Sándor költészetének gyökerei

Gellért Sándor költészetét sokan és számtalanszor értékelték az elmúlt évtizedekben.

A legátfogóbb és leghitelesebb elemzést Kereskényi Sándor tanártársam végezte az 1983-ban megjelenő *A magány szikláján, válogatott versek (1937–1970)* kötetben. Bevezetőjében, *Országút és gyalogösvény* címmel, feltárja Gellért Sándor addigi költői útját. Az alábbiakban ebből a kiváló tanulmányból tallóztam jelen előadásomban, amelyből megismerhetjük Gellért Sándor

igazi arcát, költői nagyságát, emberi méltóságát egy igazságtalan korban, humanizmusát, magyarságtudatát, nemzetfáltását.

„Olyan faluban gyermekeskedtem, amelyik volt olyan ágya a nyelvnek, mint Arany Szalontája vagy Petőfi Kiskunsága. A régi Ugocsában, Halmi alatt fekszik, Dabolcnak hívják... Eldugva éltek ott az emberek a mocsarak, vizek közt. Ott jobbágyok sosem voltak. Mindenki nemes volt. Szegény kapanyeles nemes... Dabolc: a személyes mítosz központi toposza, a világerzékelés bölcsője, a szellem szülőföldje.”

...A „hivatalos” szülőváros viszont Debrecen volt, ahová a Kolozsváron szolgáló s megejtett bözödújfalusi lány szegényében elvetődött, „pókakötő nélkül” is, becsülettel „megszülni” gyermekét Debrecenben, a Vágóhid utca elején. Nem sokkal születése után az érdengelegi tanító, az örökké anekdotázó Gellért Gyula nevére veszi és családjába viszi, s azzal együtt hamarosan Dabolcra, ahová időközben helyezik... Az emberi élet egyetlen küzdelem itt a büszkeség kopár öröméért; azok vívják, akik a vastag kálvinista nyakkal együtt a nincstelenséget is örökölték.

...Dabolcon születik az ősi közösség felfedezésének élményvágya is: *„Dabolc egy darab Ázsia volt körülöttem, a gyermek körül.”* Aztán a Gellért családot a sors átköltözteti Mikolába. A fiú számára a dabolci napok sugaraihoz itt csatlakozik a mikolai esték mélybeverő lámpafénye: a szellem csatangolásaihoz a szerelem botorkálása.

A szatmári Református Gimnáziumban ért hatások, olvasmányai (a Toldi, Szabó Dezső, Krúdy, Kemény Zsigmond, Tolnai Lajos művei) és kiváló tanárai (pl. Nagy Béla) határozzák meg későbbi világnézeti és költői habitusát. 1937 őszétől egy évig katona Marosvásárhelyen. Kedvenc olvasmányai ebben az időben: Illyés Gyula, Szabó Zoltán, Féja Géza, Erdei Ferenc.

Otthonosan mozog Szatmár megye északkeleti településein: Óváriban, Egriben, Dabolcon. Mivel elfogatási parancs van ellene, átszökik a határon. Előbb Akliba, majd Debrecenbe érkezik, és Gulyás Pál büvkörébe kerül. Az éles eszű, melegszívű költő-tudós hatása meghatározó lesz egész életére. A Gulyásnál tett látogatások eredménye nemcsak a szellem újjászületése, hanem az erkölcsé is.

Kereskényi Sándor jól veszi észre a minőségi változásokat. *„Nemcsak a tudós magyarázatai, tanácsai, hanem mindenek mellett a mester a tanítvány költői pályájának kibontakozását is egyengeti, hiszen akkor még túlnyomórészt kézírataiból ismert versei alapján Sinka István és Erdélyi József mellett emlegeti nevét.”* (A magány szikláján, 8.)

Karácsony Sándor tudatosítja Gellért lelkében az „alkotó magány” gondolatát, amihez egy életen át ragaszkodni lehet. Dabolc, Mikola és Csetény után találkozik napszámosként a béresekkkel, a magyar paraszti valósággal. Ez fordulópontot jelentett költészetében, mert ettől kezdve „az elnyomottak költője akart lenni”. Célja a pusztuló népi kultúra „teremtő leltározása”, ahogyan azt a népi írók mozgalma tette: pl. Németh László, Illyés Gyula, Veres Péter.

Földessy Gyulával való levelezéséből kiderül, hogy Gellért tanítómesterének tekinti az idős és gyermektelen lelkes pártfogót, aki tanácsokkal látja el védencét és megosztja olvasmányélményeit, valósággal beleköltözik a fiatal Gellért verseibe. A *Költő vagy őstebetség* című cikkében Földessy kiáll Gellért mellett: *„Szóláskincse meglepően, dúsan, gyökeresen, újszerűen népi, igen sok, az irodalmi nyelvben addig nem használt szóval. Éppen ilyen ősiengazdag népisége van a képzelőerejének és bőséges buzogású, mitizáló tehetőségének. Gondolatkötéseinek merészségében, nagy távolságokat áthidaló-összekötő energiájában erősen emlékeztet Adyra, de ezek rendjében-módjában teljesen elüti az Ady-stílustól: saját pecsétűen új és eredeti... Nagyon hajlik a patetikus hangulatokhoz is. Az erotikának nagy szerepe van költészetében ... erotikus verseinek van valami pogány természetessége és tisztasága”* – jegyzi meg jó érzékkel az irodalomtörténész Kereskényi Sándor.

Sokatmondó Gellért pályakezdő verseinek a klasszikus hagyományhoz kötődése is. A *Soltész Piroskával a Dob utcában* című versében a jobb sorsra érdemes, lezüllesztett szegény lány rajzát adja:

*„Erdő nincsen zöld ág nélkül
Az én szívem bánat nélkül.”
Tavaszeleji virágszál voltál,*

*mégis az ősze hajoltál
annyi-mennyire,
mintha tejes szegfű volnál.*

.....
*„Elszaladt az arany-gulya,
nem hallik a csengő rajta.”
Beléd botlanak bősipkás szelek.
Hulldogálnak a levelek,
Soltész Piroška.
De szépen szól a te neved.*

A vers, akárcsak a magyar népdalok nagy része, természeti képpel indul. Soltész Piroskát tavaszi virágszálnak nevezi, de csakhamar „elhervad” az őszi szelek hatására, s csak dallamosan szóló neve maradt meg emléknek.

A *Tornácküszöbön* című versét napjainkban is sokan emlegetik, mivel e költeményben a „közösségért vállalt felelősség Petőfíre emlékeztető népköltői pátosza szólal meg.”

*Egy szál ember vagyok,
s vihar elé állok,
hadd üssenek bénává a
jókedvű villámok.*

*Nem vagyok én gyáva,
nem is vagyok bátor,
de országból, de faluból,
palacsintás háztól*

*nagy vihar jöttökör
- bármi legyen bére -
valakinek állni kell a
tornác küszöbére.*

A mindenkori helytállás példaképeként aposztrofálható a nem gyáva, de nem is bátor költő „*nagy vihar jöttökör*”, aki

fegyvertelenül ki mer állni a túlerővel szemben. Azzal sem számol, hogy könnyű préda, áldozattá is válhat („- bármi legyen bére -”).

Ez utóbbi verssorok Gellért Sándor halála óta százakat sarkallt e régióban a mindenkori helytállásra, haza- és nemzet-szeretetre, a magyarság történelmének felkutatására, az édes anyanyelvünk megismerésére, ápolására, ősi hagyományaink továbbvitelére, hitünk és jövőbe vetett bizodalmonk megtartására.

Gellért Sándor: a finnugor kultúra szerelmese

Gellért Sándor: *Levelek Anna Maija Raittillának* (Gellért Sándor halálának 20. évfordulójára). Kiadja a Szatmárnémeti Ady Endre Társaság és a Gellért család, 2007. Szerkesztette és lektorálta: Dr. Lovas János Ezüstgyopár-díjas tanár.

Ki az az Anna Maija Raittilla?

Egy finn író, költő és műfordító. Jól tud magyarul. Nagy propagálója a magyar irodalomnak Finnországban. Ő maga is egy kötetre valót fordított finnre a ma élő magyar költők verseiből.

Az élő magyar költők közül Gellért Sándor a költő-barátját, Sinka Istvánt mutatja be elsőnek: *„Sinka költészete egyenlő értékű Bartók és Kodály zenei munkásságával. Bartókéké a haldoklás pillanatában mentették meg a magyar népzene. Sinka meg a haldoklása pillanatában örökít meg költészetében egy ősi társadalmi réteget: a pásztorok és cselédek világát a maga szokásrendszerével, babonáival, erkölcsi törvényeivel.”*

Gellért Sándor kijelenti Sinkáról, hogy *„legnagyobb értéke... a hitelesség”*. A hitelesség körébe tartozik, hogy mindenkit a nevének nevez. Ezt teszi Gellért Sándor is költeményeiben.

A *Magyar Kalevala énekei* című kötet három költeményéből (*A végházak alól, Vitézi próbákon* - Dabolc, *Nyiladozó szép virágszál* - Mikola) összegyűjtöttem az alábbi személyneveket: Szegedi Béla, Szentpéteri Gyula, Kürty Károly, Molnár (tölgyfája), Böszörményi Sanyi, Oroszi Kálmán, Egresi Mariska, Engi Jolánka, Balog Károly, Mezei Nelli, Belényi Ilonka, Bihari Eszti, Tóth Róza, Hó Sanyi, Szegedi Anti, Szabó Sándor, Engi Ambrus

(17); Lakóczyak, Belényiek, Kis Bányai Anti, Kis Sándor, Kis Bálint, Kónya Gyula, Tóth Zsiga, Gáspár Feri, Bányai Samu és Sanyi, Pelei Zsiga, Daróczi Gedi (12); Juhász Józsi, Kis Piroska, Murányi Feri, Tóth Endre, Bocskor Sanyi, Engi Zsiga (6). Összesen 35 név csupán három költeményben. Csak egy példa a gellérti hitelességről.

Bizonyára valós személyekről van szó, akiket valamilyen mondanivaló, esemény okán emleget és fontosnak, említésre méltónak tartja megörökíteni az adott közösségek (Dabolc, Mikola, Egri, Szatmár, Kolozsvár, Debrecen) jellegzetes figuráit, személyiségeit.

E rövid kitérő után érdemes visszatérni Gellért ú. „leveleire”, mert a Sinka Istvánról mondottak fontos emberi és költői vonásokat oszt meg olvasóival: *„Sinka István nem a fáj és vér jogán szólott azok nevében, akikében szólott, hanem a szeretet és a közös fájdalom jogán.”*

Meghatóan szép történetnek vagyunk tanúi, amely a Tamási Áron és Sinka István közötti kapcsolatból kitűnik: *„Tamási Áron, midőn megkapta a Kossuth-díjat, felét elküldte postán Sinkának, ezt írta mellé: Kedves Pista, ha te az én helyemben volnál, Te is így cselekednél.”* A nagyon tiszta, becsületos, koldusságát is nemesen viselő Sinka, akinek legkedvesebb olvasmányai a Biblia, Petőfi költeményei és Tolsztoj művei voltak, válaszolt Tamásinak. A Gellért Anikótól kölcsönkapott kötet 15. lapjának alján, a kézzel írott bejegyzés így hangzik: *„Sinka visszaküldte a pénzt ezzel az írással: Kedves Áron, ha Te az én helyemben volnál, Te is így cselekednél.”*

Gellért Sándor irodalmi munkásságának egy másik meghatározó idolya Karácsony Sándor volt, annak ellenére, hogy előzőleg kimondta a szentenciát: *„Nebéz dolog Karácsony Sándor után a filozófiához nyúlni... Ezek az előttünk járók lehetetlenné tettek bennünket. Lezártak minden utat előttünk.”* Véleményem szerint Gellért Sándor túlértékelte író- és költőtársait, mert sokakat túlszárnyalt költészetének eredetiségével, maradandóságával, sokoldalúságával, s azzal is, hogy hitvallása szerint *„a magyarság szemét keletre fordította”*.

Karácsony Sándorral egyetemben azt vallotta: „*Európai feladatunk megkeresni gyökereinket... ezért kell a keleti népekkel, a kirgizekkel, ujjurokkal és mongolokkal foglalkoznunk*”. Nyelvészeti írásaiban is ezt az elvet vallotta és érvényesítette.

A 3. levél témája a vidéken élő író örökös dilemmája: van-e valami hátránya a vidéken élő írónak városi kollégáival szemben? A választ az arra legilletékesebb Gellért Sándor így ecseteli: „*Nem tudja magát úgy adminisztrálni, mint a központban élő társai. Nincs meg a lehetősége könyvei publikálására ... az is hátránya a vidéken élő írónak a városi kollégával szemben, hogy nem juthat dokumentációs anyaghoz.*”

Kölcsey Csekén élt, de a korabeli kultúrával igencsak lépést tartott. „*Az viszont igaz, hogy Csekén felejtik, ott vész örökre*” – állapítja meg a magyar költészetben járatos és tájékozott Gellért.

A kötet hátsó borítólapján a szerző így összegezi mondanódóját: „*...én a Magácskához írt leveleimmel új műfajt teremtettem a világirodalomban. Sok nagy levelező volt, de egyet sem tudok, aki irodalmi kritikákat írt volna, vagy nyelvi kérdéseket fejtegetett volna valakinek, levelek formájában.*”

Gellért Sándor verséből idézünk, amely *A magány sziklája* címet viseli, és rögzíti a költemény keletkezésének pontos időpontját is, halála előtt 20 évvel, 1968. december 10.

*„Vén sas lettem én is,
aki fenn kóvályog,
de talán még többet
búsul a sziklákon.*

*Ki tud, fiam, finnül
Itt Szatmár megyében?
s látod, ezzel is csak
Mikoláig értem.
Úgy látom, hogy nagyon
kicsi az én népem,
hogyha nagyságát az
én sorsomon mérem.”*

A „vén sas” metafora sokat elárul a vidéki sorsra kárhozott tanár-költő lelki világáról. Nem véletlen a „vén sas” és a „búsul a sziklákon” párhuzam sem. A magányos, a meg nem értett, vidéki iskolában felejtett, ám még finnül is tudó tanárt nem értékeli sem a tanügyi hatóság, sem a fennálló hatalom. Kiváló tanára volt a mikolai közösségnek. Ha a haza úgy kívánta: fegyverrel a kezében harcolt, mert katonává tette a sors. Volt kitől örökölnie a géneket („szülőapám aktív katonatiszt volt, elesett az első világháborúban a rokitnói mocsaragnál”), magyar katonaként harcolt a Don-kanyarban idegen érdekekért („*hogy megfizessünk az oroszoknak 1849-ért*”).

A Habsburg-monarchia mindig is tudta, hogy számíthat a magyarok hősiességére, s a legvéresebb vállalkozások tömeggyilkosságára jelölte ki őket.

Szócs Péter (SZFÚ, 2017) a „II. magyar hadsereg hősies helytállásáról a túlerővel szemben” a következőt nyilatkozta: *„A többnyire fiatalokból álló magyar sereg számára nem volt biztosítva az élelem, a fegyverzet és a ruházat, a közel negyvenfokos hidegben tehetetlenné váltak, és kénytelenek voltak meghátrálni.”*

Gellért írt verset és prózát, fordított román és finn nyelvből magyarra, ígéretes nyelvészeti munkái is voltak, megírta Mikola történetét, népdalokat gyűjtött, verset mondott a saját és a magyar irodalom nagy költői alkotásaiból válogatva. Mégis „*csak Mikoláig*” ért – panaszkodik kisebbik fiának. A mikolai erdőnél véget ért számára a lehetőségek horizontja, annak ellenére, hogy „*Égboltot emelt a táj fölé, melynek fénye ma is ragyog.*” (Elek György)

A „*...nagyon kicsi az én népem*” verssor utalás az anyaország megcsonkítására, feldarabolására a győztes és gögös nyugati nagyhatalmak sugallatára.

Magyarország ezer éven át nagyon sokszor megmentette Európát és a kereszténységet az ázsiai betörésektől, és ma is Európa legfontosabb védőbástyája.

A versmondó Gellért Sándorról nyilatkozók

Fényi István 1971-ben azt nyilatkozta Gellértről, hogy legendás versmondó hírében állt. Számára a versmondás a „*szabadság, a szabad létezés lehetősége a legsötétebb elnyomás idején*”.

A diktatúra idején történt az alábbi epizód: „Szatmárnémetiből Bukarestbe utazva a vonaton összetalálkozott egyik ismerősével. Fogadást tettek, hogy a tizenkét órás úton végig verset fog mondani. És Gellért Sándor elkezdte Adyval, aztán Arany Jánossal, majd a magyar irodalom többi nagyságával folytatta. Bukarestben, amikor leszálltak a vonatról csak azt sajnálta, hogy haza nem együtt utaznak, mert akkor alkalma adódott volna »műsorának« másik felét is bemutatnia.”

Ki tud úgy szavalni, mint Gellért Sándor?

Vélemények e témáról:

Fényi István: „Amikor Gellért Sándor verset mond, villámok sítteregnek, ézengés támad, bombák robbannak a teremben. Nemcsak a népi lejtés, zenei anyanyelvünk varázsa kap meg versei hallatán, hanem forró népszerűsége, embersége, eszmélkedésre sarkalló szigorú erkölcsi tartása.”

Ligeti L. Zoltán: „...Gellért Sándor szavalásában nem szaval: lobog.”

Csirák Csaba: „Versmondásának jellegzetessége mégis a hangsúlyok és a ritmus sajátos elhelyezése. Voltak pillanatok, amikor szinte énekelte a verset... Behunyta a szemét, mintegy visszahallgatva a saját hangján megszólaló verset ... versmondásában, akárcsak viselkedésében, semmiféle műviség, kiszámítottság nem fedezhető fel. A forrás vize, belső erőktől hajtva tör fel a napvilágra, így törnek fel Gellértből is a szavak. Csak ő vigyáz a szavakra! Nem kiejti a száján, szájából felemeli, mint a pap az ostyát. A szavak felemelésének ez a szertartása szokatlanul kéjes, mivel ő maga is gyönyörködik, amint gyönyörködtet.”

Görbe István: „Gellért Sándor a magány szikláján silbakoló őrszemünk, aki felvetett fejjel, rendíthetetlenül áll posztján az ármánykodó időben világok ütközőpontján emberségünk, magyarságunk, megtartó anyanyelvünk védelmében. Világító fáklya ő az Élet Kapujában. Jó, ha százévenként állít a Mindenható ilyen őrszemlet.”

Dr. Lovas János: „Most nem szólnak a szatmári harangok sem közelről, sem messziről, mint ama fagyos, majd tizenhat évvel ezelőtti téli napon, amikor angyali légió katonái varrták fel parilindra a tisztí rangot. Az akkori gyászt azóta lassanként a csendes megemlékezés váltotta fel, s az e világon maradottak is igyekeztek törleszteni valamit a veled szembeni adósságukból.”

Gúzs Imre: *„Tőle tanultam meg azt a megdöbbentő igazságot, hogy magamfajta alkotóknak lehet adott körülmények között ezeregy bitelezője; legtöbbször mégis önmagunknak vagyunk adósai, legtöbbször önmagunknak tartozunk.”*

Elek György: *„Egyéni és közösségi gondjainkat szerette volna enyhíteni a szó erejével. A világot kereste önmagában és a világban önmagát. Önsorsunkat, közösségi sorsunkat szerette volna jobbra fordítani egy olyan korban, amikor a hozzánk hasonlókat a pusztulásba szerették volna vezetni... Szavait eltiltották, de épp az a tiltás nyitotta ki a bátrabbak szemét. Azokét, akik tudtak hinni a szóban, de nem volt erejük szólni...”*

Égboltot emelt a táj fölé, melynek fénye ma is ragyog. A nemzeti lét örök mécsese ez a tető. Hitt az írott szó erejében. Hítte, hogy egy napon mégis ... felépül a szellem-óceán nagy kikötője. Ennek feltétele:

*„...nagy vihar jöttekor
- bármi legyen bére -
valakinek állni kell
a tornác küszöbére.”*

Legutóbbi találkozásom alkalmával Gellért Ákos az apja egyik verséből idézett, s arra kért: mondjam el a véleményemet az alábbi verssorokról:

*„...visszamenni már, hiába
csak nem tudunk Ázsiába;*

*sok bajunkért, nyomorunkért
Európán úgy vegyünk bért,
azzal álljunk rajta bosszút,
hogy Ázsiát ide hozzuk.”*

Abban a pillanatban, ott, az eгри temetőben mindketten napjaink legaktuálisabb problémájára, a migránsválságra gondoltunk, a vén Európa jövőjére s benne a magyarság sorsára is.

Kántor Lajos így kommentálta az előbbi felvetést: *„Ázsiát idehozni: romantikus program vagy muszájberkulesi kikiáltás? Ady Endre Európát választotta. Érmindszent és Zilah után Nagyvárad, Budapest, Párizs következett...”* Gellért Sándor Debrecen és Szatmárnémeti után visszatért Mikolába. Mikolából küldte a világba (még 1959-ben) partiumi, erdélyi olvasóinak, híveinek:

*„Nem maradt meg Európa
csárdájából, csak a nóta
bennem, csakhogy most már tudom,
ahogy megyek, halkam fújom.”*

Kántor Lajos így folytatja előbbi fejtegetéseit: *„Felkísértének persze a már magába szívott történelmi-művelődéstörténeti (úgy is mondhatnánk: a magyarságtudományi) elemek, a régi dicsőség összevetése a jelennel, az alkotás parancsa az ő számára az igazmondás.”*

1942-ben Gellért Sándor megvallja „az alkotás parancsát”, és élete végéig betartja ígéretét:

*„Megírni az igazságot
a legbósiabb cselekedet.”*

A témával, azaz a magyarság eredetével és történelmi szerepével Gellért Sándor nagyon sok írásában foglalkozott. *Az igazság szent nevében* című költeményét így fejezi be:

*„Udvaron abrakoltatunk,
keletre nyit szolgánk kaput,
s huj, a magyar kivont karddal
mindig nyugat ellen nyargal.”*

E szavakkal Gellért Sándor arra utal, hogy az utolsó évezredben sok sérelem érte a Kárpát-medencei magyarságot a Nyugat egyes birodalmi részéről. Konkrétan mire gondolhatunk? *„...a magyar kivont karddal / mindig nyugat ellen nyargal”* – verssorok utalhatnak az elmúlt évezredben a Nyugattól elszenvetett sérelmekre, bántásokra: pl. a szkíta–hun származásunk tagadása,

történelmünk átírása és hamisítása, az 1848–49-es magyar szabadságharc vérbefojtása, a 20. század sorstragédiái.

Szilágyi Domokos, Gellért volt diákja egy paródiával reagált az *Aranyos búzaszemek* című vers előbb említett szakaszára, anélkül, hogy bántaná a szerzőt.

*„Ide jöttek a magyarok
Ázsiából, de nem gyalog,
azelőtt a hun király jött
látni a mikolai erdőt.”*

E sorokat nem nevezném paródiának, hanem a tanítványköltő legőszintébb tiszteletének a tanár-költő iránt, akiről tudta, hogy a magyarság eredetéről vallott elvei megingathatatlanok voltak. S azzal, hogy a „hun király” látni akarta „a mikolai erdőt”, különös jelentőséget kap: a honfoglalás (utolsó hazatérés) időszakában a hun király viszontláthatta a mikolai erdőt.

*

A Gellért családot gyermekkorom óta ismerem és tisztetem. Ákossal és Gyulával sokszor találkoztam diákéveim idején Mikolában vagy Egriben, Makay György helybeli református lelkész lakásán vagy a református parókiával szemben lakó nővérük, Oláh Józsefné Gellért Anikó lakásán, a Szirmay-kúria szomszédságában.

Kapcsolatom a Gellért családdal szatmári diákéveim alatt még szorosabbra fűződött, de főleg azután, hogy Marosvásárhelyen román-magyar szakon folytattam tanulmányaimat. Diákéveim alatt számtalanszor megfordultam a család mikolai könyvtárában és minden tiltott anyagot megkaptam, ami Csűry Bálinttal kapcsolatos volt. Csűry Bálint *Szamosháti szótára* a diktatúra időszakában tiltott volt a romániai magyar olvasók számára. Gellért Sándor nem törődött kora elvárásaival, és arra biztatott: a jövőben tegyünk meg mindent, hogy rehabilitáljuk Csűry Bálintot, az egyetemes magyarság egyik legnagyobb nyelvészét.

A halála előtti időszakban Gellért Sándor tisztában volt azzal, hogy nem teljesült reménye, s mi, túlélők tudjuk, hogy ami halála után történt, nem megoldottá, hanem bizonytalanabbá, komorabbá tette a jövőt – állapítja meg Balogh László. A Kárpát-medencei magyar nemzet legküzdelmesebb éveiben vigyázott a csillagokra. S most, életművét áttekintve kimondhatjuk: a 20. századi magyar költészet nagy lehetősége pazarlódott el benne. Pályája második felében az irodalom strázsamesterei sem vigyáztak rá eléggé, s elhagyatva, elbizonytalanodva magányos csillag lett.

Gellért Sándor nem érthette meg a 90-es évek sorsfordulóját, az azóta eltelt évtizedek pozitív változásait: a róla elnevezett iskolát s az évente megrendezett Gellért Sándor-szavalóversenyt, néhány kiadatlan művének kinyomtatását, a róla emlékező irodalmárok, művészek, lelkészek szeretetét és tiszteletét. Jelen tanulmányomban jóleső érzéssel idéztem kiváló tollforgató társaim értékeléseit és emlékezéseit. Meggyőződésem, hogy sokan tisztelik és szeretik Gellért Sándort és minden leírt szavát.

Tisztelettel és hódolattal üzenjük neki az ÉGI HAZÁBA:
Egyre többen vagyunk és leszünk, akik megfogadjuk:

*„nagy vihar jöttekor
- bármi legyen bére -
mindannyian kiállunk...
a tornác küszöbére”.*

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Kiss Kálmán

Az előadás rövidített változata elhangzott a Szatmár Megyei Múzeum dísztermében (Szatmárnémeti, 2016. december 9.)

Fazekas Lóránd fotója a Gellért-rokonokról (2001) a dabolci református templom udvarán.
 Jobbról balra: Gellért Ágnes, Gellért Juliánna, az özvegy és Gellért Gyula leánya, Édua

Gellért Sándor síremléke Szatmárnémetiben
 Fényképezte: Sárosi Máté

Gellért Sándor 100. születésnapjának emlékére

Bú Juliánna

Mikola, 2016. december 9.

Tisztelt vendégek, jelen lévő mikolaiak, volt tanítványai!

Gellért Sándor születésnapjának századik évfordulója alkalomból gyűltünk össze. Ebből az alkalomból mint volt tanítványa mondok el néhány dolgot, elsősorban a tanárról, a költőről, a nyelvészről, műfordítóról és egy igaz magyar emberről.

Csupán azoknak mondom, akik talán nem tudják, hogy Gellért Sándor 1916. december 11-én született Debrecenben. Gyermekéveit Dabolcon tölti. Ezek az ott eltöltött gyermekévek igen nagy hatással voltak költészetére. Egyik alkalomkor elmesélte dabolci gyermekkoráról a következőket: Miután kisiskolás korában megtanult írni-olvasni, apja, mármint Gellért Gyula tanító, odatette könyveket olvasni mindennap, majd verseket olvastatott vele, meg kellett tanuljon mindennap egy verset kívülről, amit aztán le is kellett írjon fejből. Nagyon szerette Petőfi Sándor verseit, Arany Jánosét, Adyét és Kölcsey Ferenc írásait. Talán több mint ötven verset tudott kívülről Petőfítől és a többiektől is nagyon sokat.

Aztán a sors úgy hozza, hogy a Gellért család átköltözik Mikolába. Tanulmányait Szatmáron, Debrecenben, majd Kolozsváron fejezi be, a Bolyai Tudományegyetem tanári karán, ahol magyar szakos tanári képesítést szerez.

A II. világháborúban közkatonaként vesz részt, s azon kevesek közé tartozik, akik hazatérhettek a Don-menti harctérről. Számtalan háborús versében, elbeszélő költeményeiben örökíti meg saját és katonatársai szenvedéseit, halálát, és elítéli az okatlan háborút.

A háború végeztével Mikolában tanított főleg magyar nyelv és irodalmat, történelmet, kevés ideig francia nyelvet is, aminek a líceumban igen nagy előnyét élveztük, de nem utolsósorban tanultunk tőle emberséget, őszinteséget, gerinces magatartást, tiszta magyar helyes beszédet, helyesírást, magyarságtudatot, hagyományőrzést.

Mikolában élt feleségével, Magoss Juliánnával, aki egri születésű tanítónő volt, a négy gyerekkel: Anikóval, Ákossal, Ágival és Gyulával. Ők mind a négyen ide jártak iskolába, és mind a négyen élnek.

Ötödik osztályos koromtól tanított: szigorú tanár, kiváló pedagógus volt, felnőtt koromban döbbsentem rá, hogy milyen szerencsés voltam és voltunk sokan, akiket még tanított, hogy mennyi többletet kaptunk tőle, mind az iskolában, mind az iskolán kívül is.

Kitűnő memóriája volt, ismert minden tanítványát, mindenkit képessége szerint, hiába puskázott nála a gyengébb tanuló, hiába másolta ki a könyvből tökéletesen az anyagot, ő tudta, hogy csak gyenge jegyet érdemel, de még csak rá sem szólt másolás közben. A helyesírási hibákért a lányoknak megbökte a fejét, a fiúknak meghúzta a haját vagy a fülét, a sok hibáért tasli járt, ez inkább a fiúknak. Ezek után senki sem felejtette el, hol és mit hibázott, mindenki okult és tanult belőle. Nem volt ez olyan nagy büntetés. Ma is elkelve az ő szigorúsága, de ma már nem lehet, mert igen nagy a demokrácia hatalma. Az órákon nagy fegyelem volt nála, ami köszönhető annak is, hogy roppant nagy tudással rendelkezett, de ez nem a véletlen műve, hanem az, hogy naponta elolvasott egy könyvet. Egy dolgot nem bírt elviselni, azt, ha valaki szemtelenül beszélt vele. Ezt egy Szatmáron élő osztálytársam bizonyítaná, ha itt lenne, de biztos vagyok benne, elismerné, hogy szemtelenül beszélt a tanár úrral, és be is vallaná, hogy mit kapott érte. Neki mindenki komám és kisanyám volt, ezt le is írja a *Levelek Gyulu fiamhoz* szóló egyik versében.

Ha jól feleltél nála, elég volt egy szó is, amire azt mondta: „Jól van, komám - hozd ki az ellenőrződöt, tízes.”

Névnapijára, a Sándorra, mi gyerekek is mindig szívesen készültünk, vettünk egy üveg bort, mert tudtuk, hogy szereti, csináltattunk neki egy tortát és óra előtt a katedrára tettük, amikor bejött az osztályba, nagy csend közepette felköszöntöttük, ő rátette a kalapját az üvegre és egész órán át mesélt a háborúról, vagy sok más mindenről és szavalta a szebbnél szebb verseket, amiket mi ámulattal hallgattunk.

Nagyon közvetlen ember volt, mindenki szerette, kedvelte a faluban, vagy talán nem mindenki? – akárcsak most! Akkor még nem a költőt tisztelték benne, hanem inkább a tanárt és az embert, a magyart. Ő a szimpla beszélgetéssel is tanított. Nem érezte senkivel, hogy ő az értelmiségi a faluban, hanem úgy állt szóba mindenkivel, mint falubelivel, baráttal vagy ismerőssel. Ha névestére vagy más alkalomra volt hivatalos, verssel köszöntött mindenkit és vigyázott arra, hogy az ünnepekt kerüljön előtérbe, nem akart kibújni bőréből.

Megtanult finnül elég rövid idő alatt, nagyon sok verset fordított finn nyelvből magyarra, majd Finnországba is látogatott. Román nyelvből is fordít. Például Vasile Alecsandrinak a *Mărioara* című balladáját, melyet fejből szavalt el magyarul a kultúrotthonban, olyan átéléssel, amilyen átéléssel csak ő tudott előadni.

Megjegyzem, a Vasile Alecsandri-költemény 23 oldalból álló, és nem versszakokból. Megtalálható *A magány szikláján* című kötetben, ugyanebben a kötetben és ezzel a címmel írott versében írja:

*A finn könyv, román könyv
mind olyasmit takar,
amitől csak nagyobb.
lesz bennünk a magyar.*

Állandó megfigyelés alatt tartották, már 1939-ben elfogatóparancsot adtak ki ellene. Tanárként sokszor hívták másfelé tanítani, nagyobb városokba is, de ő nem ment, biztos megvolt rá az oka. Finnországból való hazatérése után is hurcolták, kémkedéssel vádolták. Nem volt bosszúálló, melyet egy igaz történet bizonyít. Egyik vasárnap délután két szekuritátés tiszt jött ki hozzá, megtiltották neki még azt is, hogy Mikolából kitegye a lábát, sőt Szatmárra sem mehetett akár vásárolni. A két tiszt csak este tíz órakor tudott visszamenni Szatmárra, mert csak akkor volt vonat. Ott ültek estig, gondolom, jól elbeszélgettek, mert a tanár úr kikísérte őket még az állomásra is. Visszafelé jövet bement legjobb barátjához, Dr. Sófalvi

Gyurkához, amint az elmesélte. A doktor úr megijedt, mert elég késő volt már az idő. – Talán nincs-e valami baj? – kérdezte. – Nincs semmi baj komám – ahogy szokta volt mondani –, csak a két szekus tisztet kísértem ki az állomásra. A doktor úr rákérdezett: – És te még ki is kísérted őket a vonathoz? – Hát igen – mondta higgadtan, majd nagyot legyintett a kezével és így szólt: „*Ők is emberek, csak a dolgukat végezték.*” Semmi harag és bosszúállás nem volt benne, pedig csak gyötrődés, vívódás lehetett a lelkében.

A mikolai iskola tanára volt 1948-tól 1977-ig, csaknem 50 évet élt Mikolában. Ezen idő alatt számtalan verse, verseskötete jelenik meg. 1977-ben kényszernyugdíjba vonul, feleségével Szatmárra költöznek. 1984. május 14-én dedikálta nekem az 1983-ban megjelent *Magány szikláján* című könyvét, melyet szeretettel és boldogan őrzök, az ellenőrzőben található sok-sok aláírással együtt.

Mindig örömmel segítettem neki, mert ismertem szomorú helyzetét, ha Magyarországra mentünk, könyveket vittünk át, mivel havonta jártunk át, kis határátlépővel. Ezek a könyvek nyelvészeti könyvek voltak többnyire, de nem lett semmi különösebb bajunk belőle.

1987-ben, halála előtt egy-két hónappal találkoztam vele véletlenül Szatmáron, nagy örömmel mondta, hogy nemsokára megkapja az útlevelet, hogy átmelessen Magyarországra, barátaihoz, költőtársaihoz, és hogy kiadhasson egy könyvet. Azt kérdeztem tőle, nem fél, hogy elveszik a kéziratokat? Azt felelte, nem viszek én semmit, majd a fejéhez mutatott, idézem: „*Itt van minden, innen semmit sem lehet elvenni!*” Egy egész kötetre való verset vitt volna át fejben, ha halála be nem következik 1988. január 26-án. Még a temetésén is nyüzsgöttek a szekusok.

2011-ben kiadtak egy könyvet a mikolai Polgármesteri Hivatal közreműködésével, ami egy igen szép gesztus volt, köszönet érte, *Tornácküszöbön* címmel, még sok hasonló gesztus is elkelve, főleg, ha Mikoláról szól.

Mikola történetének kiadásán is elgondolkodhatnánk, abban aztán minden Mikoláról szólna.

Halála után, 1988 tavaszán egyik még meg nem jelent versét vittem át Magyarországra és elküldtem a Kossuth Rádióhoz. Pünkösöd első napján, reggel szavalta el Sinkovits Imre a rádióban.

Sokan nem értékelik munkáját, talán azért, mert nem ismerik vagy nem olvasták műveit, vagy elítélik egyes hibái miatt. Kinek nincs hibája vagy gyenge pontja? Csak az vessen rá követ, akinek nincs. Ő nem egy sutba dobni való ember volt. Egyáltalán nem kell szégyenkeznünk miatta. A magyar irodalomnak sok alkotást, míg Mikolának hírnevet adományozott, vagy van valami más, amitől híresek leszünk?

Ha elhanyagoljuk és nem becsüljük múltunkat, hagyományainkat, a jelent, a jövőt már elveszítjük és nem érdemeljük. Ki fog állni a tornácküszöbön nagy vihar jöttékor? Ki állja majd a sarat? Ha nem mi és nem jön a jövő nemzedék! Igyekezzenek, hogy ne legyen késő! Holnapután lesz a tanár úr 100. születésnapja. A mikolai iskola az ő nevét viseli. A név kötelez, bárhova is legyen az felírva. Legyünk rá büszkék, és ne engedjük, hogy a nevét sárba tiporják. Az ő lelkében állandó tűz lobogott, óriási erő, mely nem volt más, mint a múlt és a jelen, de a tűzre tenni is kell néha, hogy unokáink is melegedhessenek nála:

*„Óriási erő az,
ha a lelkedben
egyszerre él, fiam,
a múlt és a jelen.
Én is táncot jártam
a kuruc tüzeknél,
úgy bírtam ki a nagy
telet Voronyezsnél.
Ég a tűz még ma is,
teszek néha rája,
hogy az unokám is
melegedjen nála.”*

Sokan mondják, vallom én is, hogy ő egy őstehetség volt. Az elhivatottság tudatában élt és tanított. Közösségi sorsunkat szerette volna jobbra fordítani, ezt szeretnénk mi is most, mert nem sok minden változott a javunkra, és ha teszünk is érte, hogy ne változzon, akkor nagyon nagy bajban vagyunk. Egy népnek annyi joga van és lesz, amennyit kiharcol magának, mondta egyik nagynevű elődünk. Harc helyett ne a megalkuvást válasszuk, ne tagadjuk meg önmagunkat, nemzetünket csak azért, hogy egy kicsit jobban éljünk, mert árulókká válunk.

Gellért Sándor sírja a szatmárnémeti vasútállomás melletti református temetőben található. Sírfelirata saját tollából fakad, mely így hangzik:

*„Én nem maradtam adósa az életnek,
az élet maradt adósom énnekem.”*

Így az év vége felé a *Boldog újévet kívánok* című versének hat sorával kívánok én is hasonlókat, melyet a háború után írt 1955-ben, visszaemlékezve azon bajtársaira, akikkel együtt jött haza a frontról.

*„Őszkendő a sírjába,
hajítsunk egy gört utána,
magyar fiúk, vén betyárok
boldog újévet kívánok.
S boldog újévet kívánok
nektek, oroszok, ukránok,”*

.....

Köszönöm a megtisztelő figyelmet!

A nemesi származású Magoss családról

Nagy István *Magyarország nemesi családjai* című művében arról írt, hogy a fent említett család nemességére vonatkozó iratok a dési levéltárban vannak.

A Budapesti Nemzeti Levéltár szerint a család címere „egy begyét feltépő pelikán”, tehát vitézségéért kapta a „Magoss Ős” nemességet. A leszármazottak azonban soha nem kutatták Désen a nemesi származást igazoló okiratokat. Magoss Árpád lelkész így számol be családjá őseiről: *„családunk nem tulajdonított nagy jelentőséget nemesi voltának, mert mindig egyszerű emberekből állott, akik nemessége nem volt kérdéses és neve előtt mindig ott volt az »Ns« jelző”*. (Magoss Árpád, ref. lelkész, Szatmárhegy, 1971. 02. 10.)

A Magoss család családfáját igazoló dokumentumokat a napokban (2018. február) kaptam a Túrterebesen élő Magoss Gábortól, aki tanítványom volt testvéreivel együtt évtizedekkel ezelőtt. Testvérei, Magoss Ferenc és Magoss Erzsébet főiskolai végzettségűek, Magyarországon élnek családjaikkal évtizedek óta. Falumbeli, egri születésű édesapjuk, Magoss Gedeon tanárkollégám volt Túrterebesen.

A Magoss-családfa leírása

Az űs, Magoss István 1690 körül Szatmár város polgármestere volt. Az ő leszármazottai: István 1694-ben főszolgabíró, János 1690-ben főszolgabíró, 1711-ben alispán. Lakóhelyük Gencs vagy Gencs környéke; Mihály házasodott Egribe, Bónis-lány volt a felesége. Tőle származott gyermekei: György (Szabó Mária volt a felesége). Tőle származik György (Szerdahelyi Borbála volt a felesége). Tőle származik Ferenc (Csüri Ágnes volt a felesége); István (felesége ismeretlen, csak leányaik voltak), György (felesége Krasovszki Német Eszter). Volt még három lányuk is, de nevük ismeretlen. Egy közülük Mándi Sándorné volt Egriben.

Magoss György (felesége K. Németh Eszter) gyermekei: Menyhért (feleségei: Rosenberg Helén, Békéssy Ilona). Gyermekei: Zoltán (nőtlenül elhalt), Dezső (utódai valahol élnek), Menyhért (Szinérváralján élt). Gyermekei: Guszti és Mária.

Magoss Elek (felesége Kádár Eszter) gyermekei: Elek, György, Menyhért, Károly, Árpád, Emma (férje Szilágyi Imre) négy gyermekük volt: Imre, Emma, László, Gábor; Kálmán (Budapestben bíró volt) és Juliánna, akinek két gyermeke volt: Gyula és Margit; György (aki Magoss Elek és Kádár Eszter gyermeke volt) négy gyermeke volt: György (felesége Gr. Bethlen Mária), Margit (férje Kardos László), Olga (férje Kardos Géza), Kata (férje Keresztesi I. miniszteri tisztviselő).

Magoss Gedeon (felesége Kanizsai Klára) gyermekei: Jenő (talán ő is hősi halott volt az I. világháborúban, felesége Kanizsai Klára) három gyermeke volt: Ilona, Juliska, Etelka.

Magoss Eszter (férje Horváth Károly, utód nélkül), Klára (férje Csüri Zsigmond), Sándor (felesége Győri Erzsébet); Gedeon gyermekei: Sándor, János, Imre.

Magoss Szeréna (férje Biki Sándor) gyermekei: Irén, Sándor, József és Olga, és végül Irma (férje Kádár Miklós, utód nélkül).

Visszatérve Magoss Sándor ösre (felesége Győri Erzsébet), gyermekei: Sándor (eltűnt, talán hősi halált halt az II. világháborúban, neve szerepel a templom falán felállított emléktáblán), Jenő (felesége Szász Erzsébet), gyermekei: Sándor (felesége Zsuzsa), gyermekei: Attila (elhunyt), Noémi, Gábor. Másik gyermeke: Gizella, annak gyermekei: Tamás és Mónika.

A túrterebesi ági Magoss Gedeon Egriben született, matematikatanár volt, felesége Oláh Ilona tanító, könyvtáros. Gyermekei: Ferenc (felesége Szabó Angéla), gyermeke: Adrienn; Erzsébet tanár (férje Szilágyi István), gyermekük Zsolt. Mindkét Magoss testvér Magyarországon él.

Harmadik testvérük, Gábor kereskedő (felesége Schvarczkopf Tünde) gyermekei: Zsolt és Botond.

A másik ágon: Magoss József (felesége Kanizsai Juliánna) gyermekei: Gedeon, Ferenc, József.

Gedeon (felesége Kádár Eszter) gyermekük: Etelka (Décse Ferencné) gyermekeik: József (felesége Sepsí Mária) és Ferenc (Magoss Etelka), fiuk: Ferenc. A másik testvér: József (felesége Sepsí Mária). Gyermekeik: József és István.

A fenti Magoss József és Kanizsai Juliánna második gyermeke: Ferenc (Balogh Anna volt a felesége). Gyermekei: Ferenc (felesége Rubi Ilona - gyermektelen), Erzsébet (férje Csűry Bálint nyelvész, Debrecenben van a sírhelyük). Fiuk: István.

Egy megjegyzés: Csűry Istvánnak van egy fia, Csűry István, akit személyesen ismerek. Debrecenben egyetemi tanár. Csűry István és Hoffmann István debreceni egyetemi tanárok segítettek a Csűry Bálintról írt pályamunkám megírásában.

Magoss Béla (felesége Balla Ibolya). Gyermekei: István, Klári, Anna, Endre, Sára, Ferenc, Zsuzsi.

Magoss Árpád (felesége Gáspár Adél). Gyermekei: Kata, Attila, Árpád, Csaba, Éva, István, Árpád, Éva, Gizella.

Utóirat: Magoss Árpád lelkész 1971. február 10-i dátummal írt levele szerint: a táblázatot a lelkész édesapja diktálta le az 1930-as évek elején. A család a családfát elküldte Debrecenbe Dr. Magoss György polgármesternek, hogy javítsa és bővítse.

Dr. Magoss György

(*Egri Napló*, I. sz., 2017 alapján)

Dr. Magoss György Debrecen polgármestere volt az 1923–1928 közötti időszakban.

1858-ban született a Szatmár megyei Egri községben, régi nemesi családból. Szatmárban és Debrecenben végezte tanulmányait. Az ügyvédi vizsgát 1886-ban tette le Budapesten. Debrecenbe költözése után néhány évig ügyvédi gyakorlatot folytatott. 1887-ben alügyész lett a városnál, 1904-ben megválasztották főügyésznek. Ebben a pozícióban érték a forradalmak és a román megszállás.

Dr. Magoss György lelkiismeretesen védte a diktatúra alatt a polgárság érdekeit, a megszállás alatt pedig szembeszállt az idegen hatalom önkényével.

Egy ideig viselte Debrecen város főispáni tisztét is. A román megszállás után hamis vádak alapján egy időre felfüggesztették állásából. Debrecen szabad királyi város törvényhatóság bizottsága 1923. október 19-én tartott közgyűlésén Csóka Sámuel polgármester-helyettes főjegyző ellenében dr. Magoss György

tiszti főügyészt választotta polgármesternek. Az újonnan megválasztott polgármester rövid bemutatkozó beszédében hangsúlyozta: *„Ha összehangzó és eredményes működést fogunk teremteni a városi közigazgatás és vagyonkezelés körül, akkor mi helyre fogjuk állítani a város háztartásának egyensúlyát is. Akkor fog elérkezni az ideje annak, hogy nagy anyagi áldozatokat igénylő alkotásokra gondoljunk.”*

A trianoni békeparancs súlyos gazdasági, társadalmi és politikai helyzetbe sodorta az országot, a magyar népet. Debrecen városát, polgárait dr. Magoss György vezérelte az aléltóságából az építkezés, a felemelkedés korszakába. Nemcsak nagy tervek készítése fűződik a polgármester nevéhez, hanem a kivitelezéshez szükséges tőke előteremtése és a tervek színvonalas megvalósítása is.

Debrecen város közönsége 1925-ben felvette a 900 ezer dolláros Speyer-féle kölcsönt és a 3 millió 400 ezer dolláros törlesztési kölcsönt. Ezekből a kölcsönökből indította dr. Magoss György a nagyszabású beruházási programot: szennyvízszűrő telep létesítése, városi közüzemek rekonstrukciója és fejlesztése, bérházak, kislakások építése, új utak, parkok létesítése, kutak fúrása.

A város 2 millió 900 ezer pengővel járult hozzá a központi egyetem létesítéséhez, felépítette az iparostanonc iskolát. A tanyai nép iskoláztatására több mint húsz modern tanyai elemi iskolát, továbbá új gazdasági népiskolát építtetett. Elkezdődött a Déri Múzeum építése is. Sokrétű és fontos intézet naponta mintegy 1200 adag ingyen ebédet osztott ki a rászorulóknak, s a neve akkor már Debrecen Sz. Kir. Város Magoss György Népház volt. Tevékenysége annyira fogalomná vált, hogy amikor például a közeli iskolában összeíraskor megkérdezték az egyik gyereket, hogy hol született, ő nem azt mondta, hogy Debrecen, hanem azt, hogy „itt, a Demkében”. Tulajdonképpen nem is állított valótlant, csak éppen nem a kérdésre válaszolt.

Dr. Magoss György több egyesületben, szervezetben viselt tisztséget, a város törvényhatósági bizottsága örökös tagjának választotta. A református egyház meghívta tanácsbírónak.

Irodalmi munkái jelentek meg a helyi lapokban. Polgári kitüntetései: Magyar Érdemrend Középkeresztje. Két török kitüntetés és számos kisebb belföldi kitüntetés.

Dr. Magoss György – saját kérésére – 1928. december elsejével nyugdíjba vonult.

Forrásanyagok:

https://www.dehir.hu/debrecen/|korhaz-a-varos-ai_dandar/custozza-unnep

<https://www.bocskai-konyvtar.hu/web/bocskai-dandar/custozza-unnep>

<https://www.39gyalogezred.hu/hirek/a-csaszari-es-kiralyi-39-gyalogezred-emlekmuve>

https://debrecenikepeslapok.blogspot.ro/2016_06_01_archive.html

<https://www.google.ro/search?q=dr+magoss+gy%C3%B6rgy+debrecen&9->

Emléktábla-avatás

Ifj. Kürthy Károly

(1887. nov. 21., Dabolc – 1957. augusztus 27., Debrecen)
erdélyi magyar református lelkész, költő, író

A Szatmár megyei Dabolcon született id. Kürthy Károly református lelkész gyermekeként. A Kürthy család nagyon régi eredetű és az Árpád-nemzetségből származik. Tudomásunk szerint a család a nemesi címet katonai érdemekért kapta 1626-ban és 1627-ben, Abaújváron hirdették ki. A családfát kutatva azt a megállapítást tehetjük, hogy nagyon szerteágazó e név az egész Kárpát-medencében. A 20. századra már elszegényedett nemesi származású családról beszélhetünk.

A két világháború közötti időszakban, a gazdasági világválság idején történhetett az alábbi megalázó történet. Idézem a korabeli, a hajdani Ugocsa vármegyei újságcikket, amelynek címe: *A dabolci öreg református templom meséje, avagy egy ítélet, amelyet eszközök hiányában nem lehet végrehajtani*. Részletek a fent említett újságcikkből: „Két kilométerre Halmi mellett, egy kis magyarlakta község Dabolc. A lakói csaknem mind reformátusok. Egy lépésnyire van a cseh határtól. Öreg, ütött-kopott templomban dicsérik a dabolciak vasárnaponként az Urat. A templomot még akkor építették, amikor a dabolciaknak is volt még pénzük. Éppen ezért magas ez a templom...

Négy évvel ezelőtt, éber szemek felfedezték, hogy a magas épület legfelsőbb részén, egy kopott girland húzódik meg. A girland piros-fehér-zöldre volt annak idején befestve. Kis sáv ez a girland, alig látszik, de az éber szemek szerint mégis »vesélyezteteti a baza épségét«.

Nosza, gyorsan eljárás indult hát az egyház, illetőleg annak nyolcvanvesztendő öreg papja, idősebb Kürthy Károly ellen. Különböző fórumoknál tárgyalásokat is tűztek ki ebben az ügyben. Az ősz pap azonban nem jelenhetett meg ezeken a tárgyalásokon, mert beteg és törődött. Helyette fia, ifj. Kürthy Károly, Halmi nagyképzettségű és töretlenül magyar lelkésze jelent meg a dabolci egyház képviselőjében.

Elmondta, ez a sáv már a templom építése óta ott van. Soha nem lázított senkit, soha sem csinált semmi bajt. Az egyház nem tudja eltávolítani, mert másképpen nem lehet hozzáférni, csak ha állványokat építenének a templomnál körös-körül. Az egyház azonban koldusszegény, nem bírja azt a hatalmas költséget, amit ez a munka jelentene. A lelkész ekképpen védekezett, de hiába. Az ítélet úgy szólt, hogy az egyház büntetés terhe alatt köteles eltávolítani a »veszedelmes« piros-féhér-zöld girlandot. Az egyház fellebbezett. Hiába minden ítélet, ha pénz nélkül senki sem csinálja meg ezt a hatalmas munkát... Több évig húzódott ez az ügy. És sajtóságos: sem a dabolci magyarok nem lázadtak fel az ócska girland láttára, sem a hazának nem történt semmi baja.»

Az „öreg” templom építésének története a következő:

A 15. században a régió az erős római katolikus Báthory család birtoka volt. Bóricz bán hatalmas birtokra, vagyonra tett szert ebben az időben Aranyosmeggyesen és környékén. Hitvese Báthory-lány volt, aki a családi birtok területén 1420-1460 között, fogadalomból építtetett hét templomot. A hét templom egyike Egriben épült, a többiek Szárazberken, Sándorhomokon, Sárközön, Sárközújlakon, Halmiban és Dabolcon. A reformáció kezdete óta az említett templomok a református felekezetek tulajdonai. A Sárközön épült templomról nincsenek adatok.

Gellért Sándor, aki néhány évtizeddel fiatalabb volt ifj. Kürthy Károlynál, így jellemezte Dabolcot: *„Olyan faluban gyermekeskedtem, amelyik volt olyan ágya a nyelvnek, mint Arany Szalontája vagy Petőfi Kiskunsága. A régi Ugocsában, Halmi alatt fekszik, Dabolcnak hívják ... Eldugva éltek ott az emberek a mocsarak, vizek közt. Ott jobbágyok sosem voltak. Mindenki nemes volt. Szegény kapanyeles nemes ... Dabolc: a személyes mítosz központi toposza, a világerzékelés bölcsője, a szellem szülőföldje. Dabolcon születik az ősi közösség felfedezésének élménye - vágya is: Dabolc egy darab Ázsia volt körülöttem...”*

Középiskoláit Szatmárnémetiben, a református teológiát Debrecenben végezte. Szamoskóródon, majd Halmiban lelkész. Versei és publicisztikai írásai különböző folyóiratokban napi-és hetilapokban jelentek meg. Pl. *Nagykároly és Vidéke*, amelynek

1912 és 1919 közt belső munkatársa is volt. Más irodalmi lapok: *Ellenzék, Szamos, Cimbora, Nagyvárad Napló, Független Újság, Reformátusok Lapja*.

Több verse jelent meg (pl. *Torony, Konfirmációi ünnep, Anyám zoltárkönyve*) a Berde Mária vezette *Istenes énekek* (Nagyvárad, 1939) című antológiában. Háromfelvonásos mesejátéka, a *János vitéz* Szatmáron jelent meg 1931-ben.

Dabolc volt Gellért Sándor dajkáló-felnevelő szülőföldje. Gellért volt az, aki ismerte a település történetét. Felsorolja a falu papjainak a neveit, köztük idős Kürthy Károlyt lelkészt is. Ezt a faluközösséget ezer éven át megtartotta a halállal is protestáló magyar őslakosság.

Ifjú Kürthy Károly a halmi reformátusok és szegények sorsát viselte a szívéen 1945-ig, amikor a világháború elsodorta Debrecenbe. Gellért Sándortól tudjuk, hogy a dabolci faluközösség szeretettel és tisztelettel emlékezik a Kürthy családra, apa és fia Istentől kapott szolgálataikra, valamint a megyében élő rokonaikra: a jó öreg Kürthy Károly elfelejtett fia, ifjú Kürthy Károly, az öreg Kürthy veje, Ligeti Imre, a híres szatmári Református Kollégium utolsó igazgatója és annak fia, Ligeti Zoltán, magyar szakos tanár, aki rendíthetetlen hittel küzdött haláláig azért, hogy jövőnk legyen még ezer évig ezen a tájon.

Műemlékeink képezik a magyar kultúra tárgyi lenyomatát. Épített örökségünk alkalmas a történelmi múlt hiteles bemutatására, megélésére.

Ifj. Kürthy Károly

Küldetés

*Száz éve most éppen, a menny udvarában
Agyalok bódoltak hóféhér ruhában.
Szólt hozzájuk az Úr: repüljön el három,
Tekintgessen szét Tisza-Duna tájon
S akit eddig annyi vad viharok téptek,
Vigyen ajándékot ma a Magyar népnek!
Egyik ajándékom: a szép szent Szabadság!*

*Hóféhéren küldöm, mocsok nélkül kapják,
Mindig úgy őrizték és olyannak tartták!
Másik ajándékom: drága Egyenlőség!
Ékesítse a párt és a csaták hőjét,
Koronázza őket áldás és dicsőség!
S ne hogy azt mondják, hogy fukar volt fent az ég.
Harmadik legyen az édes Testvériség!
Ne legyen többé átokkal kötözve,
Egy boldog családdá hadd forrjanak össze,
Ott lenn is, itt fenn is, örökre, örökre.
A szent ajándékkal hozzánk szállt a három
S azóta ünnep ez szép Magyarországon.*

(Forrás: *Debreceni Képes Kalendárium,*
XLVII. évf. 48. sz., 1948)

Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság

Ezen a helyen született

Ifj. Kürthy Károly

**1887. november 21., Dabolc – 1957. augusztus 27., Debrecen
erdélyi magyar református lelkész, költő, író**

Állítatott 2019-ben.

Pályázatot összeállították: Bara István, Fazekas Lóránd, Kiss Kálmán,
Tóth Géza Ivor, a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság
Szatmár megyei tagjai.

Máriás József értékelése

Kiss Kálmán: *Csúry Bálint és a szamosbáti tájnyelv* című kötet
margójára

(*Partium*, XXIV. évf., 4. szám, 2015 tele, Nyíregyháza)

Csúry Bálint emlékezete

Az 1989-es politikai fordulat Romániában nem csupán a gazdasági és a közéletben hozott gyökeres változást. Annál is fontosabb hozama volt az a szellemi pezsdülés, amely a nyomában fakadt. Az erdélyi magyarság számára kinyíltak a zsilipek, amelyek addig csírájában elzártak minden olyan törekvést, ami az anyanyelvi kultúra, az alkotó és értékőrző tevékenységet, a nemzeti identitást ápoló és tudatosító szolgálatot buzdította, szorgalmazta volna.

Fölszakadtak az ideológia építette gátak, megszűnt az állami cenzúra, a kezdeményezések hagyománnyá nemesedtek, mozgalmakká duzzadtak. Számptalan példát említhetnénk a szűkebb tájhaza, a Partium területéről. Gondoljunk csak a Muzsnay Árpád újságíró nevéhez köthető, a nagy hagyományú szatmárnémeti Kölcsey Kör újjászületésére, amely hatalmas szolgálatot tett Petőfi Sándor, Ady Endre, Kölcsey Ferenc, Dsida Jenő, Páskándi Géza, Szilágyi Domokos kultusza ápolásáért, a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc történelmi jelentősége felelevenítéséért. Ugyane sorban említhetjük a Zilahon, Fejér László újságíró kitartó munkája által létrehozott és immár a XIV. évfolyamot megért, igényes nyomdai kivitelezésű *Hepehupa* című folyóirat körül kialakult műhelyt, amely új szintet hozott a történelmi Szilágyóság szellemi életébe. Szélesebb földrajzi távlatokban gondolkodva kínálja a példát a néhai Sipos László által, a Tövishát tánckultúráját magas színvonalon kibontakoztatott, manapság Mészáros Lőrinc tanár által éltetett, immár nemzetközivé érett Bogdándi Nemzetiségi Néptáncfesztivál, amely 2015-ben huszonötödször szólította színpadra a hazai és külföldi meghívott táncgyűtéseket, -csoportokat.

Nagyváradon Dukrét Géza tanár kezdeményezésére 1993-ban létrejött Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság (2007-től Társaság) a szellemi régió újabb magaslatát szimbolizálja. Az Arad, Bihar, Kolozs, Szatmár, Máramaros, Szilágy, Temes megyére kiterjedő, rendkívül értékes szolgálatával százakat buzdít helytörténeti munkára, értékőrzésre, hagyományápolásra. Az általuk szervezett tudományos konferenciák, honismereti találkozók, kiadványaik – közte az 1994-től félévente megjelentetett *Partium* folyóirat – az egyetemes, magyar szellemi élet értékes fórumaivá és dokumentumaivá váltak, gyakorlatilag igazolták a Tamási Áron által megálmodott „egységes magyar lelki impérium”, az Illyés Gyula versében aforizmává jegecesedett „haza a magasban” gondolatának valósággá válását, hidat építve a határok által szétszabdalt magyar nemzettestek között.

Rendezvényeik valóságos katalizátoraivá váltak a tudományos, szellemi élet kibontakozásának, a helyi, a sajátos ünnepeivé, a szűkebb tájhaza és az anyaország más régióinak cselekvésre kész személyiségeit is bevonta annak bűvkörébe, kisugárzásába. Kiadványaikkal bekerültek abba a spirituális körforgásba, amely már nem ismer semmiféle határsorompót, össznemzeti kincsekké váltak, követve és igazolva Németh László klasszikussá vált mondását: „a megismerés: megértés, a megértés: szeretet”. Hisz igazán szeretni, mélyen kötődni valójában csak ahhoz lehet, amit ismerünk, melynek értékei a magunk szellemi és érzelmi kultúráját gyarapítják, szülőföldszeretetünk alapjául szolgálnak.

Ezúttal a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság immár több mint száz kötetre duzzadt kiadói terméséről szeretnék szólni. A már rangossá vált *Partiumi füzetek* sorozat címmel váltak általánosan ismertté, nyertek megérdemelt elismerést és megbecsülést a magyar nyelvterületen, a Kárpát-medencében. Oldalain teret és lehetőséget nyújtanak a helytörténet, a falumonográfiák, a történeti és néprajzi kutatások, történelmi hagyományok, az épített tárgyi örökségek, iskolatörténetek számára... Különböző tájegységekben élők munkái a Társaság által felölelt területek szellemi földrajzának tájékozási pontjaivá

váltak, valóságos közösségi és egyéni tudományos műhelyek létrejöttét segítették elő.

Közéjük sorolhatjuk a Kiss Kálmán túrterebesi tanár által írt köteteket: *Egri község kismonográfia* (2004), *Túrterebes egyház- és iskolatörténete* (2009), *Túrterebes földrajzi neveinek története* (2014), *Csúry Bálint és a szamosháti tájnyelv* (2015), amelyek a *Partiumi füzetek* sorát gazdagították a szatmári tájhoz köthető szellemi értékekkel. A szülőfaluhoz való ragaszkodás és az iránta érzett szeretet sugallta helytörténet; a tanári pálya négy évtizedes munkája ihlette iskolatörténet; a nyelvészeti kutatás; a nagy tudóssal közös földrajzi származás ihlette tudományos munka – megannyi gyümölcse a tartalmas, értelmes és értékes cselekvésnek, bizonyosságát adva annak, hogy a falu is bőven kínálja az iskolán, a tanításon, a tananyagot túli szellemi kibontakozást s a vele járó megbecsülést és hírnevet ... országhatáron innen és túl: a négy évtizedes tanári pálya eredményeit elismerő Ezüstgyopár-díj, az *Egri község kismonográfiát* a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság Fényes Elek-díjjal, a harmadik kötetet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és az Anyanyelv-apolók Szövetsége III. díjjal, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége pedig Apáczai-díjjal jutalmazta.

Ez újabb, 2015-ben megjelent kötet elé jellegként választott Széchenyi István-idézet – „*Tiszteld a múltat, hogy építhesd a jelent és munkálkodhass a jövőn*” – Kiss Kálmán életútját, munkásságát is jellemző jellegként aposztrofálható. Mindenekelőtt azzal, hogy szolgálati évtizedeit a tudatosság jellemezte, az állandó cselekvés, a sokirányú érdeklődés, az önképzés igénye és folyamata, az az irányultság, amelyet fennebb Németh László szavainak megidézésével jellemeztünk. A szülőhely sem maradt számára száraz anyakönyvi adat: elmélyült annak történetében, s a róla szerzett tudást megosztotta falusfeleivel; a tanítást sem csak kenyérkereseti lehetőségnek tekintette, hanem valóban szolgálatként, a katedrát is olyan varázskörként értelmezte, élte meg, amely folytonos munkára serkentette: megismeri a szolgálati helység múltját, hagyományait, szokásait, sajátos jegyeit, a csak rá jellemző vonásokat. A tanulmányi évek sem zárultak le a diplomaszerezéssel, hanem tovább mélyítette azt, s nyert indíttatást, szakmai

megalapozottságot „*feldíje, a tudós nyelvész munkásságának megismeréséhez, megértéséhez, továbbgondolásához, továbbfolytatásához*”. Hitte és vallotta, hogy „*a hagyomány arra való, hogy visszavezesse az embert önmagához*”.

A négy kötet szemléletesen illusztrálja az érzelmi telítettségtől indítottatott búvárkodás tudományos megalapozottságú és mélységű alkotások felé való haladás folyamatát. S ez nem csupán szakmaiság kérdése, jóval több annál: ezt érezzük a kötet elé Hoffmann István egyetemi tanár által írt Ajánlás soraiból is: Kiss Kálmán könyve „*azt sugallja az olvasó számára, hogy az anyanyelv számára nem csupán az emberi létezés elemi feltétele, nemcsak a kisebbségi lét legfőbb megtartó ereje, hanem szakmai eszköz, sőt kutatási tárgy is*”. Tegyük, társítsuk hamar hozzá Gál Gyöngyi szatmárnémeti tanfelügyelő szavait: „*könyve a szeretet hangján szólal meg*”. E két utalás Kiss Kálmán könyvének alapvonását fogalmazza meg: a szakmaiságot és azt az érzelmi többletet, tiszteletet és elismerést, amely soraiból sugárzik.

Csűry Bálint és a szamosháti tájnyelv című könyvének alap gondolataként – Széchenyi István szavait parafrázálva – fogalmazta meg: „*tisztelnünk kell elődeinket, hogy jobban megismerhessük jelenünket, és munkálkodhassunk unokáink jövőjén*”. Az előd, ezúttal Csűry Bálint nyelvész professzor, és főműve, a *Szamosháti Szótár*, a Szinérváraljától Mátészalkáig terjedő földrajzi régió nyelvjárásának, tájnyelvének a feldolgozása. A jelent a megismerés, a jövőt pedig a nyelvi sajátosság megőrzése jelenti.

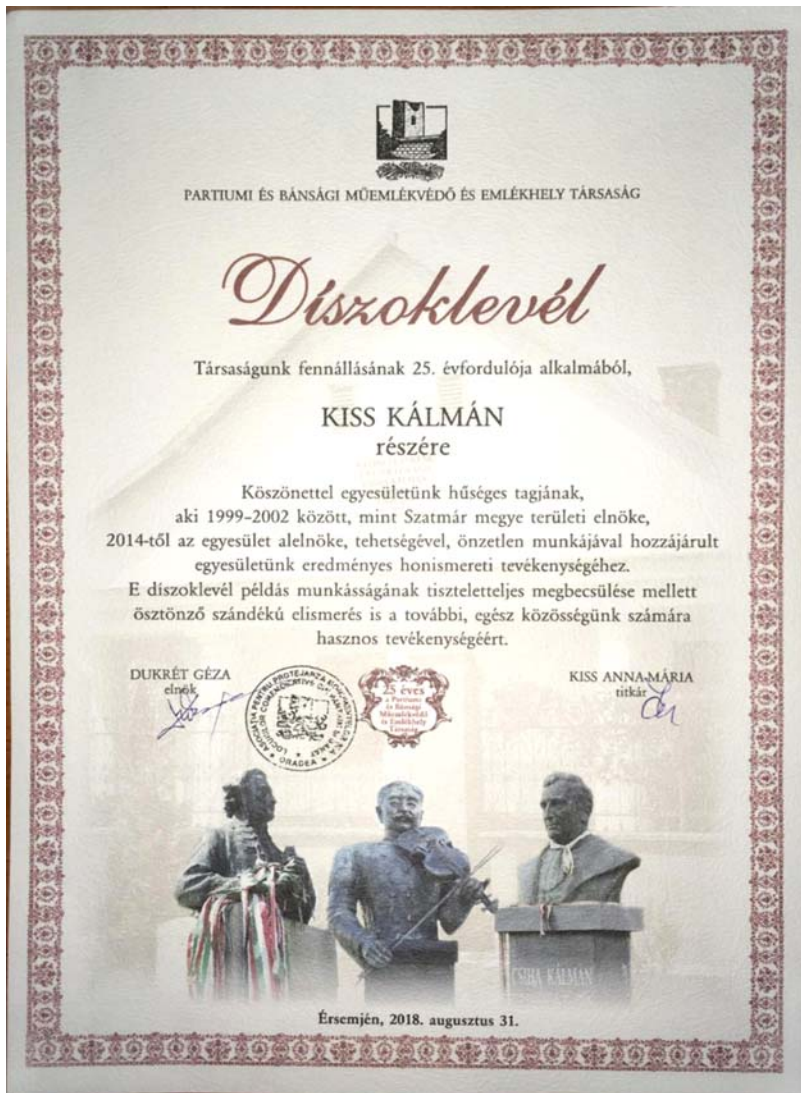
A kötet bőséges adatolással, bibliográfiai apparátussal tárja elénk Csűry Bálint (1886–1941) életútját a szülőfalutól kezdődőleg, a szatmárnémeti Református Főgimnáziumon át a kolozsvári gimnáziumi tanári katedrától a Debreceni Egyetem Magyar és Finnugor Nyelvészeti Tanszékének a vezetéséig. Gazdag, elkötelezett életút, iskolateremtő szolgálat volt az övé, melynek gyümölcsei korszakváltást hoztak a magyar nyelvjárás-kutatásban. Kultusza ma is élő. A kötet hosszan sorolja azokat a rendezvényeket, amelyek emlékét idézik, ápolják – közte a szülőfaluét is, ahol iskola viseli nevét, ahol mellszobra emlékezteti a mai és eljövendő egrieket a nagy elődre. Szamba veszi azokat a tudományos dolgozatokat, amelyek kutatói munkásságát

hivatottak szemléltetni, visszaidézni a mai szakembereknek, olvasóknak. Fontos eleme a kötetnek az évszázaddal előbbi és mai nyelvészeti elemek egybevetése, nyomon követése, az idő és a külső hatások következtében bekövetkezett változások számbavétele. Évtizedes előkészület, résztanulmányok vezették el Kiss Kálmánt a kötet terebélyesedett munka elvégzéséhez. Ezek közé tartozik a 2014-ben írott *Csűry Bálint és a szamosháti tájnyelv* című dolgozat, amely pályamunkát az Anyanyelvápolók Szövetsége IV. díjjal jutalmazta. Munkáját kiváló professzorok segítették, s ő a tőlük nyert tudásanyagot beépítette könyvébe. A sok-sok idézet nem terheli meg az olvasást, ellenkezőleg, elmélyíti munkája hitelét, hitelességét. Kiss Kálmán jó diáknak bizonyult, alaposan utánanézett mindennek, állításait komoly hivatkozásokkal húzta alá. Ezt szemlélteti a felhasznált irodalom sokasága, pontos filológiai apparátusa.

A kötet függelékeként olvashatjuk az Egriben ma is élő dalkultúrát – népdalok, műdalok, katonadalok – és szokásokat, amelyeket még Csűry Bálint jegyzett le, s olyanokat, amelyek a maiak „repertoárját” alkotják. Az indíték is nemes és figyelemre méltó: „*a hagyomány arra való, hogy visszavezesse az embert önmagához*”. A képmelléklet találó összeválogatása vizuális segítség a megismerés folyamatában, szerves kötődés a nagy előd életéhez, kultusza ápolásához.

A *Partiumi füzetek* sorozat komoly munkával gazdagodott. Kiss Kálmán kötetét igényesség és pontosság jellemzi, szerkezetében is egységes, referenciakötet lehet az eljövendő kutatók számára. Élő példa mindazon értelmiségieknek, akik vágyat éreznek arra, hogy valami maradandót alkossanak annak a közönségnek, amely felnevelte, amely befogadta őket, teret és lehetőséget nyújtott szándékaik megvalósításához.

Máriás József irodalomtörténész,
Nyíregyháza

Dr. Péntek János professor emeritus értékelése

Kiss Kálmán: *Csúry Bálint és a szamosbáti tájnyelv* című könyvéről

Kedves Tanár Úr!

Megjött maga a könyv is, megtisztelő dedikációval. Köszönöm, és ismételten gratulálok. Annak is örülök, hogy Dukrét Gézáék sorozatában jelent meg, nagyra értékelem, rokonszenvvel figyelem ennek az elkötelezett társaságnak a munkáját: a helyi dolgok ugyanis számunkra sokkal fontosabbak, mint a „globális” események, amelyeket oly kitartóan követünk.

Nagyon jó, és forrásként is használható a könyv anyaga, amelyet a szerző szakmai és szívbeli elkötelezettsége is hitelesít.

Hoffmann Pista valóban eligazítóan, méltó módon írta meg az Ajánlást.

Szomorú viszonzásként csatolom közös barátunk, Bura Laci nekrológját, a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* legutóbbi számában jelent meg.

A családjának is eljuttattam.

Jó egészséget, további eredményes munkát kívánok, üdvözlettel:

Péntek János

2015. október 8.

Bura László
(1932–2014)

2013-ban, amikor frissen megjelent könyvének szokása szerint gondosan dedikált példányával megtisztelt, nem gondolhattam arra, hogy ez lesz az utolsó. Hiszen szinte menetrendszerűen, évente jelentek meg könyvei, kiadványai. Ennek az utolsónak első olvasatra talányos volt a címe: *A többszólamúság ösvényein*, alcíme már jóval ismerősebb: *Nyelvészeti tanulmányok*. Amikor közelebbről megnéztem, láttam, hogy a könyv utolsó harmada a szerző szakmai pályájának összefoglalása publikációinak teljes biográfiai jegyzékével. Ebből már rosszat sejthettem volna, kiol-

vashattam volna belőle a lezárás gesztusát. De nem gondoltam erre.

A címet is megfejtettem a pályakép elején. A többszólamúság csak arra utalhat, hogy tematikailag is sok mindennel foglalkozott: nyelvészettel, közelebbről nyelvműveléssel, névtannal (adatközlés, elemzés), népi szókinccsel, aztán az ezzel rokon néprajzzal és népköltéssel, helytörténettel, egyháztörténettel. Gyűjtője és feldolgozója, elemzője volt a nyelvi adatoknak. Hogy ebben a változatosságban, többszólamúságban mennyi volt a hely és az idő kényszere, a közösségi elvárás vagy az alkati adottság, azt nem érdemes mérlegelni. Mindezeknek a maguk helyén megvolt és megvan az értékük, a maradandóságuk. A cím másik szava, az ösvényein, csak arra vonatkozhat, hogy Bura László szakmai pályája nem autópálya volt, nem is országút, hanem olyan ösvényeken haladt, amilyenek éppen adottak voltak a történelem és az életidő nem éppen napfényes mezején vagy bozótjaiban.

Ösvényeken haladt és terelőfalak között, mint kortársai közül legtöbben, ebben pedig a tanári munkája és a családja jelentette az állandóságot, a biztonságot. És az is, hogy mindenütt ismerős volt a táj, névgyűjtőként és kutatóként részleteiben is ismerte az embereket. Otthon volt Szatmárnémetiben és a szatmári, szamosháti tájban, azt is mondhatjuk, csak ott volt otthon. Csúry Bálint örökösének érezhette magát, foglalkozott is örökségével, helyi kultuszával.

Tanári pályája az egyetemen kezdődött, hallgatóként lett rövid időre gyakornoka a nyelvészeti tanszéknek (partiumiként Márton Gyula volt akkor is, később is a mentora). Fialat kutatóként részt vesz a tanszék moldvai atlaszgyűjtésében. 1955-ben koholt politikai vádakkal letartóztatják, 1956 januárjában elítélik, júniusában közkegyelemben részesül. Mint később maga is érezte, idejében távozott az egyetemről, még mielőtt a tanszéken az újabb letartóztatások, a súlyos ítéletekkel végződő perek elkezdődhetek volna.

1956–1997 között általános és középiskolai tanárként tanított. 1999-ben már nyugdíjasként lett újra a kolozsvári egyetem

oktatója, akkor, amikor nem neki kellett Kolozsvárra jönnie, hanem kihelyezett tanítóképző tagozatával az egyetem jutott el Szatmárnémetibe is. 80 éves korában, docensként hagyta abba a tanítást.

Kutatói hajlama és ambíciója tanári státusában is változatlan maradt, továbbra is inspirálta és ösztönözte egyetemi professzorainak példája, a személyes kapcsolatot is megtartotta velük. Amikor erre újra lehetőség nyílt, 1968 után „külsősként” doktorált, 1972-ben szerezte meg doktori fokozatát Márton Gyula irányításával. Tanárként mindig együtt dolgozott diákjaival, őket is bevonta névtani, nyelvjárási gyűjtéseibe, többnyire ők hozták be „a terepet”, a terepen levő adatokat. Az egyetemi tagozat hallgatóit módszeresen, önálló tantárgy keretében is beavatta a kutatás rejtelmeibe.

Folyamatosan kereste és ápolta a kapcsolatait a magyarországi nyelvész kollégákkal: a névtanosokkal, nyelvjáráskutatókkal (debreceniekkel és budapestiekkel), nyelv művelőkkel. A publikációi is részben Magyarországon jelentek meg. Tagja volt a Néprajzi Társaságnak, a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaságnak, köztestületi tagja az Akadémiának, itthon az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek, a Kriza János Néprajzi Társaságnak.

Tisztelet és elismerés övezte munkáját. Köztiszteletben álló tanár volt, Szatmárnémeti jeles közéleti személyisége. Munkásságát a szakma is elismerte: 1987-ben a Magyar Nyelvtudományi Társaság Csűry-éremmel jutalmazta, 2003-ban az Anyanyelv-ápolók Erdélyi Szövetsége A Nyelvőrzés Díjával, kétszer is díjat nyert a Magyar Nyelvőr nyelvjárási anyaggyűjtő pályázatán. Az egyháztörténeti munkásságáért 2004-ben Dr. Scheffler János-díjjal tüntették ki, a város 2008-ban díszpolgári címmel, a magyar állam 2010-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével.

Bura László életidejének útjai, ösvényei lezárultak, a többszólamúságot a csend váltotta föl. Tanári munkája tanítványaiban gyümölcsözik, publikációi, adattárjai tájékozási pontjai és forrásai a további kutatásnak.

Dr. Péntek János

MELLÉKLET

(Forrás: Györfi Dénes, *Erdélyi Magyarok Tízparancsolata*, erdély.ma)
 {Erdeti forrás: *Erdélyi Magyarok Könyvesháza*, 10. szám. Gábor Áron,
az ágyúöntő székely, Budapest, 1921. Kiadja a Bocskai Szövetség.}

I. Ne vándorolj ki Erdélyből, sőt, ha a mostoha viszonyok arra kényszerítettek volna, hogy ideiglenesen eltávoztál onnan, mihelyt lehet, azonnal térj vissza, mert Erdély csak úgy veszhet el, ha megfogyatkozik benne a magyarság. A hazát nem a hegyek, a völgyek, a folyók és a mezők alkotják, hanem azok, kik benne laknak, a nemzet tagjai, az emberek. Ne feledd azt az igazságot, hogy Erdélyt tőlünk senki sem veheti el, hanem csak magunk veszíthetjük el bűneink és tévedéseink következtében.

II. Légy hű vallásodhoz és egyházadhoz. Őseid hite és Istene szent legyen és tisztelet tárgya előtted, mert erős várunk lesz nekünk erdélyi magyaroknak az Isten és az Ő háza, a templom.

III. Rendületlenül ragaszkodjál magyar anyanyelvedhez. Ne feledd el, hogy nyelvében él a nemzet. A nemzet nyelvének megőrzői és kincsesházai azok a könyvek, melyeket a nemzet nagy költői és tudósai írtak, temploma pedig az iskola. Magad és gyermeked magyarságának érdekében a könyvért és az iskoláért ne sajnálj soha semmiféle anyagi áldozatot. Légy hű ősapáid nemes szokásaihoz, hagyományaihoz, meséihez, mondáihoz, zenéjéhez, dalaihoz és művészetéhez, mert azokban él magyarságod legnemesebb alkotóereje, magyar fajodnak lelke.

IV. Szeresd kivétel nélkül magyar véreidet, mert azok igazi édestestvéreid. Élj velök egyetértésben és szeretetben. Vezetőidet azoknak legderékabbjai és legbecsületesebbjei közül válaszd, de

aztán bízzál bennök, kövesd őket és engedelmeskedjél nekik. Bizalom és fegyelem nélkül nem maradhat fenn semmiféle emberi társadalom. Ne civakodj, ne pártoskodj, mert egyetértés nélkül, mint oldott kéve, hull szét szegény, sokat szenvedett magyar nemzeted. Lásd a búzaszál.

V. Ne gyűlöld a veled együtt lakó idegen nemzeteket, még akkor sem, ha ellenségeid. Igyekezzél velök, hacsak lehet, békekéségben élni. Magyar véreid ellen azonban azoknak szolgálataiba a világ semmi kincséért se állj. Nemzetséged megtagadásának legerősebb védőeszköze nem a gyűlölet, amelyet ellenségeid ellen táplálsz kebledben, hanem a nemzetedhez és önmagadhoz való rendíthetetlen hűséged.

VI. Szeresd családodat. Légy jó férj, jó apa, jó feleség, jó anya és jó gyermek. Ne feledd, hogy a nemzet nem más, mint az egyszármazású vagy egymáshoz simult családok összessége. Ha a család egészséges, erős, becsületes, akkor a nemzet is egészséges, erős és becsületes lesz. A tiszta erkölcsű család alkotja az alapját az államnak, amelynek megromlása után még a hajdan annyira híres és hatalmas Róma is rabigába görnyedt.

VII. Makacsul ragaszkodjál a birtokodban lévő házhoz és földhöz, bármilyen kicsi legyen is az. Idegen nemzetből valónak ne add, semmi áron és semmi körülmények között sem házadat, sem földedet, mert ne feledd, hogy akié a föld, azé az ország.

VIII. Tanulj és folytass hasznos mesterséget, ipart és kereskedést, mert ezek nélkül a nemzet nem lehet vagyonos és nem tehet jólétre szert. Ha az ipar és a kereskedelem idegenek kezébe kerül, akkor még saját házában és saját földeden is idegenek szolgálja leszel. Szorgalom és kitartó munka nélkül nincs sem egyéni, sem nemzeti önállóság és szabadság.

IX. Légy becsületes nemcsak a magánéleteredben, hanem a közdolgozatok illető minden cselekedetedben is. Közéleti dolгодban, legyen az akár községed, akár egyházad, vármegyéd vagy hazád ügyeivel kapcsolatos. Amerika nagy államférfijának, a villámhárító feltalálójának, Franklin Benjáminnak azt a bölcs mondását kövesd, amely azt tanítja, hogy legjobb politika a becsületes politika.

X. Légy lelkedben, szavaidban és tetteidben igaz, önzetlen, őszinte és egyenes, mert ez az igaz magyar jellem. Ne csak a másét ne kívánd, hanem a közvagyonot is olyan érintetlen szentségnek tekintsed, amelyet nemcsak nem szabad csorbítanod, hanem munkás hozzájárulásoddal éppúgy tartozol növelni, mint saját magánvagyonodat, mert a közvagyon egyszersmind a tied is. Ne feledd egy pillanatra sem, hogy hazád, Erdély, csak úgy maradhat Erdély, csak úgy maradhat magyar, bárkié is legyen benne a hatalom, ha nemcsak a benne lakó egyes magyarok, hanem magyar közösségei, városai is virágzóak és gazdagok lesznek. (<https://www.erdely.ma/>)

Ősmagyar imádság

*Urunk Istenünk
Bennünk van Országod.
Előttünk szent neved,
Törvény akaratom.
Minden napunk gondját,
Magadon viseled.
Bűneinket, mint másnak,
Nekünk elengeded.
Te kezéd vezet
Kísértéseken át, s
Lefejted rólunk
Gonosz jármát.
Tiéd a nagyvilág
Összes hatalma, üdve,
Mindöröktől kezdve,
Legyen mindörökre.*

A fenti ima Kr. u. 410–460-ban keletkezett. Hun ezüstveretes szíjvégen rovásírással írva: a Kijevi Nemzeti Múzeumban van. A kijevi múzeumban őrzött hun övvereten, a szíjvégen lévő

rovásírásos ima gyönyörű... Tudtok-e róla, hogy a szíjvégen talált rovasírásos szöveg megfejtésére magyar rovasírás-szakértő nyelvészt kértek fel?! Előünk mégis mindenáron eltitkolták, amíg lehetett.

A kötetben szereplő személyek névjegyzéke

Adorján Guszti	Fényi István
Alecsandri Vasile	Földessy Gyula
Ardai Aladár	Fülöp István
Bálint Ágnes	Gábor Annamária
Balogh László	Gál Gyöngyi
Bara István	Gellért Ági
Bencze Izabella	Gellért Ákos
Biky Sándor	Gellért Anikó
Bíró Zsolt	Gellért Édua
Bodnár Anna	Gellért Gyula
Borovszky Samu	Gellért Juliánna
Bú Juliánna	Gellért Sándor
Budaházi István	Gulyás Pál
Budaházi József	Gúzs Imre
Bura László	Gyárfás Ágnes
Bütös János	Gyöngyösi Gábor
Cálin Durla	Gyórfi Dénes
Csapó Imre	Id. Visky Ferenc
Csatári István	János Zsigmond
Cserháti Ferenc	Kántor Lajos
Csiha Kálmán	Karácsony Sándor
Csinta Samu	Kecskeméthy István
Csintalan Hanna	Kelemen Hunor
Csirák Csaba	Kerekes Sanyi
Csűry Bálint	Kereki János
Csűry István református püspök	Király Lajos
Csűry István egyetemi tanár, Debrecen	Kiss Endre József
Dézsi Zoltán	Kiss Kálmán
Dr. Cserháti Ferenc	Kiss Zoltán
Dr. Horváth Jenő	Koczog Ákos
Dr. Lovas János	Kónya László
Dr. Péntek János	Korda Zoltán
Dr. Puskás Csaba	Korodi Attila
Dukrét Géza	Kovács Sándor
Elek György	Id. Kürthy Károly
Erdélyi József	Ifj. Kürthy Károly
Fábián Sándor	Ligeti L. Zoltán
Fazekas Lóránd	Lukinich Imre
Fejér László	Magoss Árpád
Fekete Sándor	Magoss Gábor
Fényes Elek	Magoss Gedeon

Magoss György	Sepsiszéki Nagy Balázs
Magoss Ferenc, Csűry Bálint apósa	Simon Elek
Magyar Lóránd	Sinka István
Makay György	Sinkovits Imre
Maksai Ferenc	Sipos László
Máriás József	Sófalvy György
Márton Miklós	Szabó Aladár
Márton Zsuzsanna	Szabó Elek
Máté Imre	Szabó István
Meleg Vilmos	Szabó Kinga Mária
Mészáros Lőrinc	Szarvas Károly
Mikecs László	Széchenyi István
Morvai Ferenc	Széles András
Muhi Sándor	Szilágyi Domokos
Muzsnay Árpád	Szilágyi Sándor
Nagy Géza	Szirmay Antal
Nagy István	Szőcs Péter
Nemere István	Tamási Áron
Papp Antal	Tóth Géza Ivor
Papp László	Visky András
Péter I. Zoltán	Visky Ferenc
Péter Mónika	Visky Júlia
Póti Eduárd	Visky Piroska
Sárosi Máté	

Felhasznált irodalom

- Állami Levéltár, Szatmárnémeti.
- Anyakönyvek. Egyházi iratok.* 1886–1891. Születések. Egri. 45. old.
- Bara István – Kiss Kálmán: *Művelődési hírek.* Különszám. In: Emléktábla-avatás, Egri, 1992. október 4.
- Bencze Izabella: *Nándorjéhevár dicső emlékezete.* (magyaridok.hu)
- Borovszky Samu: *Szatmár vármegye monográfiája.* Budapest. 1908.
- Budaházi István: *Iskolai napló az egri b. b. iskola időnkénti állapotjáról.* Egri (kézirat), 1880–1908.
- Bura László: *Szatmár megye helynevei (földrajzi nevei).* I–II. Státus Kiadó, Csíkszereda, 2008.
- Bura László: *Szatmár megye történeti-etimológiai helynévtára.* Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár, 1997.
- Călin Durla: *Szavalóverseny a magyar kultúra jegyében.* Szatmári Friss Újság. 2018. jan. 22.
- Csinta Samu: *Arisztokraták bonfoglalása.*
- David Crystal: *A nyelv enciklopédiája.* Osiris Kiadó. Szerkesztette: Zólyomi Gábor, 1998. Eredeti cím: The Cambridge Encyclopedia of Language. 1997. Cambridge.
- Egri Napló.* I. sz. 2017.
- Elek György: *Hosszúfény.* Szatmárnémeti. 2014.
- Erdély.ma/kultúra
- Erdély rövid története.* Szerkesztette: Barta Gábor, Bóna István, Köpeczi Béla, Makkai László, Miskolczi Ambrus, Mócsy András, Péter Katalin, Szász Zoltán, Tóth Endre, Trócsányi Zsolt, R. Várkonyi Ágnes, Vékony Gábor. 2. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.
- Fábián Sándor: *Szatmár, Ugocsa és Berek e. e. vármegyék (1924–1938).* Budapest, 1939.
- Fényes Elek: *Magyar Országának s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota statisztikai és geográfiai tekintetben.* IV. kötet, Pesten, 1839.
- Gellért Sándor: *Kóborló hadjáratok.* Otthonom Szatmár megye 13, Szatmárnémeti, 2001.
- Gellért Sándor: *Vejnemöjnen jakóján (finnországi útinapló).* Szatmárnémeti, 2003.
- Gyórfi Dénes: *Erdélyi Magyarok Tízparancsolata.* erdély.ma.
- Henszlmann Imre: *Archaeologiai Közlemények.* IV. 144.
- Kiss Kálmán: *Egri község, kismonográfia.* Partiumi füzetek, 31. Nagyvárad, 2004.

- Kiss Kálmán: *Túrterebes egyház- és iskolatörténete*. Partiumi füzetek, 59. Nagyvárád, 2009.
- Kiss Kálmán: *Túrterebes földrajzi neveinek története*. Partiumi füzetek, 77. Nagyvárád, 2014.
- Kiss Kálmán: *Csúry Bálint és a szamosbáti tájnyelv*. Partiumi füzetek, 83. Nagyvárád, 2015.
- Korodi Attila: *Szatmári Friss Újság*. 2017.
- Korodi Attila: *A kisebbség fennmaradásának garanciái*. Szatmári Friss Újság, 2017. nov. 22.
- Maksai Ferenc: *A középkori Szatmár megye*. Budapest, 78. 1940.
- Maksai István: *A középkori Szatmár megye*. Település-Népességi Értekezések. IV. k. 1940.
- Máriás József: *Transzilván délkörök*. Esszék, tanulmányok. Kriterion. Művelődés. Kolozsvár, 2017.
- Muhi Sándor: *Szatmárnémeti városismertető*. Szatmárnémeti, 2003.
- Sepsiszéki Nagy Balázs: *Kopjafák helyett bölcsőket a nemzetnek*, 2019. jan. 1.
- Szabó Kinga Mária: *Szatmári Friss Újság*. 2016. dec.
- Szatmári Friss Újság: *A vallásszabadság 450. évfordulóját ünneplik Szigetlankán. Ma is küzdeni kell az igazságért*. 2018. jan. 15.
- Szirmai Szirmay Antal: *Szatmár vármegye fekvése, történetei és polgári esmérete*. II. rész. Buda, 1810. *Történelmi Magazin*. 2004.
- Történelmünk*. 1999.
- Visky András: *Szatmári Friss Újság*. 2016.
- Visky Ferenc: *Anti*. Koinónia, Kolozsvár, 2005.
- Visky Ferenc: *Fogoly vagyok*. Koinónia, Kolozsvár. Szerkesztette: Bálint Ágnes, 2002.
- Visky Ferenc: *Szerelme szorongat*. Koinónia, Kolozsvár. 2004.
- Id. Visky Ferenc: *Az egri református egyház története*. 1938 (kézirat).
- Visy Zsolt: *Déli harangszó*. Budapest. 2000.
- Dr. Zagyva Miklós: *Tékozlás*. In: Szatmári Friss Újság, 2017.

Tartalom

ELŐSZÓ	5
EGRI 800 ÉVES, OKIRATBAN IGAZOLT ÉVFORDULÓJÁNAK MEGÜNNEPLÉSE	7
Egri 800 éves	8
Egri 800 éves történelméről	13
A témaválasztás indoklása	13
1216: az első írott dokumentum Egrire vonatkozóan	16
A reformáció	21
Az Egry család évszázadai	22
Az 1717. évi tatárbetörés Szatmár és Nagybánya vármegyékben	26
Az ősi egyházi élet, a templom	29
Az egri református templom napjainkban	30
Az oktatásról	33
A második világháborút követő időszak	38
Napjaink jelentősebb eseményei	40
Az oktatás Egriben a második világháborútól napjainkig	42
EGRI NAGY SZEMÉLYISÉGEI	51
Visky Ferenc	51
Visky Ferenc teológiai és evangéliumi írói munkássága	53
Lelkeszi szolgálatban	59
Papp Antal védelmébe vette a Bethánia Szövetség lelkészét	60
Visky Ferenc szolgálati helyei	61
A támadások összütésében	62
Elkezdődtek a kihallgatások	63
Az ideológiai átnevelés korszaka	63
A börtönévek	68
A bűnvallás jutalmáról	70
Szabadulás után - 1964	70
Hegyközpályi	72
Párt és temetés	73
„Ólálkodtak utánunk” (JSlr 4,19)	73
Persona non grata	74
Amerikai pártfogók	74
Végszó helyett... ..	76

Papp Antal, református hithős	77
Mementó a 100 éve született Gellért Sándor emlékére	84
Máris menekülj, fiam!	86
Költőtársak emlékeztek Gellért Sándorról	87
Visszaemlékezések, megemlékezések, emlékek Gellértről	88
Gellért Sándor érdeklődése a csángó magyarok iránt	92
Gellért Sándor életének utolsó évtizede	95
Gellért Sándor, a versmondó	97
Gellért Sándor költészetének gyökerei	98
Gellért Sándor: a finnugor kultúra szerelmese	102
A versmondó Gellért Sándorról nyilatkozók	105
Ki tud úgy szavalni, mint Gellért Sándor?	106
Gellért Sándor 100. születésnapjának emlékére	112
A nemesi származású Magoss családról	118
A Magoss-családfa leírása	118
Dr. Magoss György	120
Emléktábla-avatás	123
Máriás József értékelése	127
Dr. Péntek János professor emeritus értékelése	133
Bura László (1932–2014)	133
 MELLÉKLET	 137
A kötetben szereplő személyek névjegyzéke	141
Felhasznált irodalom	143

A Partiumi füzetek kiskönyvsorozatában eddig megjelent munkák:

1. Borbély Gábor - Csernák Béla: *Bihar*
2. Kordics Imre: *Sírok, sírjelek a Várad-Olaszi temetőben*
3. Péter I. Zoltán: *Félfürdő*
4. Dánielisz Endre: *Nagyszalonta - városismertető*
5. Benedek Zoltán: *Nagykároly - református templom*
6. Bessenyei István: *Sarmaság*
7. *Hol sírjaink domborulnak - partiumi temetők* (gyűjteményes kötet)
8. Major Miklós: *Szilágyás - tájak, műemlékek, emlékhelyek*
9. Dukrét Géza - Péter I. Zoltán: *Püspökfürdő*
10. Dánielisz Endre: *„Csonkatorony nyúlik a felhőbe...”*
11. Bunyitay Vince - Fodor József: *Székesegyházi Bazilika - Nagyvárad*
12. Alexandru Pop: *Varadinum - a vizek batárolta város és vár*
13. *A szabadságarc zászlaja alatt* (gyűjteményes kötet)
14. Jancsó Árpád: *Rajtuk taposunk - A Bánság útjai a 19. században*
15. Kupán Árpád: *Mezőtelegd iskolatörténete*
16. Csilik József: *István király Szent Jobbja és Szentjobb község története*
17. Emódi János: *Erdélyi barlangfeliratok a 16-20. századból*
18. Szabó István: *Ottomány* (kismonográfia)
19. Csorba Mihály: *Érsemjén* (kismonográfia)
20. *Turulmadaras emlékműveink* (gyűjteményes kötet). Összeállította: Dukrét Géza
21. Dr. Mózes Károly: *A nagyváradi egészségügyi oktatás történetéből*
22. *Rév, Erdély sziklakapuja*
23. *A műemlékvédelem fölöttébb szükséges voltáról.* Évkönyv. Összeállította Dukrét Géza
24. Nánási Zoltán: *Dr. Andrássy Ernő, az Érmellék utolsó polihisztorja*
25. *Nagyvárad tudós püspökei*
26. György Irén: *Szalacs* (kismonográfia)
27. Antal Béla: *Biharpüspöki*
28. Balláné Bakó Erzsébet - Török Ferenc: *Albis* (kismonográfia)
29. Pásztai Ottó: *„Aki fényt hagyott maga után...”*
30. Péter I. Zoltán: *Nagyvárad római katolikus székesegyházai*
31. Kiss Kálmán: *Egri község* (kismonográfia)
32. Dr. Mózes Teréz: *A révi fazekasság monográfiája*
33. Emódi János - Varga Árpád: *Telegdi sírkövek, emléktáblák*
34. Jósa Piroska: *Ezüstös gépmadarak szárnyán érkezett a halál*
35. Dukrét Géza: *Emlékművek, emléktáblák Bihar megyében*

36. Anzik Albert: *Livada - Sárközújlak*
37. Bozsóky Krestyán Ilona: *A temesvári iparoktatás kezdeteiről*
38. Dukrét Géza: *Hegyköz* (történeti monográfia)
39. Kormányos László: *Városfejlesztés Nagyváradon a 20. század elején*
40. Dukrét Géza: *A bihari turizmus története*
41. Velcsov Margit: *Bartók Béla és Nagyszentmiklós*
42. Szilágyi József: *Tóti község monográfiája*
43. Kovács Rozália: *Érmihályfalvi temetők*
44. Dukrét Géza - Péter I. Zoltán: *Nagyvárad városismertető*
45. Kupán Árpád - Dukrét Géza: *1956 emlékezete Biharban*
46. *Bartók Nagyváradon a helyi sajtó tükrében*. Összeállította: Thurzó Sándor
47. Kupán Árpád: *A mozi évszázada Nagyváradon*
48. Gavallér Lajos: *Micske a helynevek tükrében*
49. Péter I. Zoltán: *Nagyvárad műemlék épületei*
50. *Nagyvárad ipartörténete*
51. Jósa Piroska: *Bihari sorsok, a változó időben*
52. Ujj János: *Arad építészeti emlékei*
53. Pávai Gyula: *Mesélő aradi házak*
54. Dukrét Géza: *Emlékművek, emléktáblák Bihar megyében II.*
55. *Épített örökségünk, a helytörténeti kutatás tükrében*. Összeállította: Dukrét Géza
56. Orosz Otília Valéria: *Műemlék orgonák az Érmelléki Református Egyházmegyében*
57. Borbély Gábor: *Szőlő és bor az Érmelléken*
58. *A bölcsőtől a sírig - 250 éve született Kazinczy Ferenc*
59. Kiss Kálmán: *Túrterebes egyház- és iskolatörténete*
60. Szentjóbó Szabó Andor: *Ottomány szülöttje, Kufstein halottja*
61. S. Németh Katalin: *Vigyázó kövek*
62. Kupán Árpád: *Párbuzamos életrajzok*
63. Papp Attila: *Az én Margittám. Érzelmes városmonográfia*
64. Ványai Mária: *Hidak a viharlámpa fényében*
65. Szilágyi István: *Csillagváros visszavárta katona fiát*
66. Péter I. Zoltán: *Szeccesiós építészet Nagyváradon*
67. Péter I. Zoltán: *Nagyvárad városháza*
68. *Római katolikus intézetek Nagyváradon*
69. Borzási Gyula - Dani Zoltán - Nagy Miklós: *Szalárd és vidéke tegnap és ma*
70. Kupán Árpád: *Nagyvárad nagy változásainak vezéregyéniségei*
71. Dr. Szatmáry Ferenc: *A Királybágómelléki Református Egyházkerület székház-perének kilencéves története*
72. Makai Zoltán: *Szemelvények Bihar megye és térsége ipartörténetéből*
73. Sütő Éva: *Érmellék, szerelmem*. Honismereti riportok

74. Kovács Rozália: *Utak a múltba. Helytörténeti és néprajzi tanulmányok Érmibályfálváról*
75. *Megmaradásunkért. A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság két évtizede*
76. Emődi János - Wilhelm Sándor - Sándor Mária: *A margittai fazekasság*
77. Kiss Kálmán: *Túrterebes földrajzi neveinek története*
78. Péter I. Zoltán: *A nagyváradi vár építészettörténete*
79. Fazekas Lóránd: *Ódon sírkertek ösvényein*
80. Wilhelm Sándor: *Tanulmányok az Érmellékről*
81. Kordics Imre: *Nagyvárad jelentősebb utcanevei 1940-1944 között*
82. Dukrét Géza: *Siter - adalékok történetéhez és népismeretéhez*
83. Kiss Kálmán: *Csúry Bálint és a szamosbáti tájnyelv*
84. Bélfenyéri Tamás: *A váradi püspökség koldulórendi kolostorai a középkorban*
85. Fazekas Lóránd: *Egy nemesi család évszázadai. A Böszörményiek Szatmárban*
86. Homonnai Gábor: *Hegyköztóttelek (monográfia)*
87. Kordics Imre - Péter I. Zoltán - Farkas László: *A nagyváradi Rulikowski temető*

Egri

Szarazberek

Sándorhomok

Sárközüjlak

Halmi

Dabolc